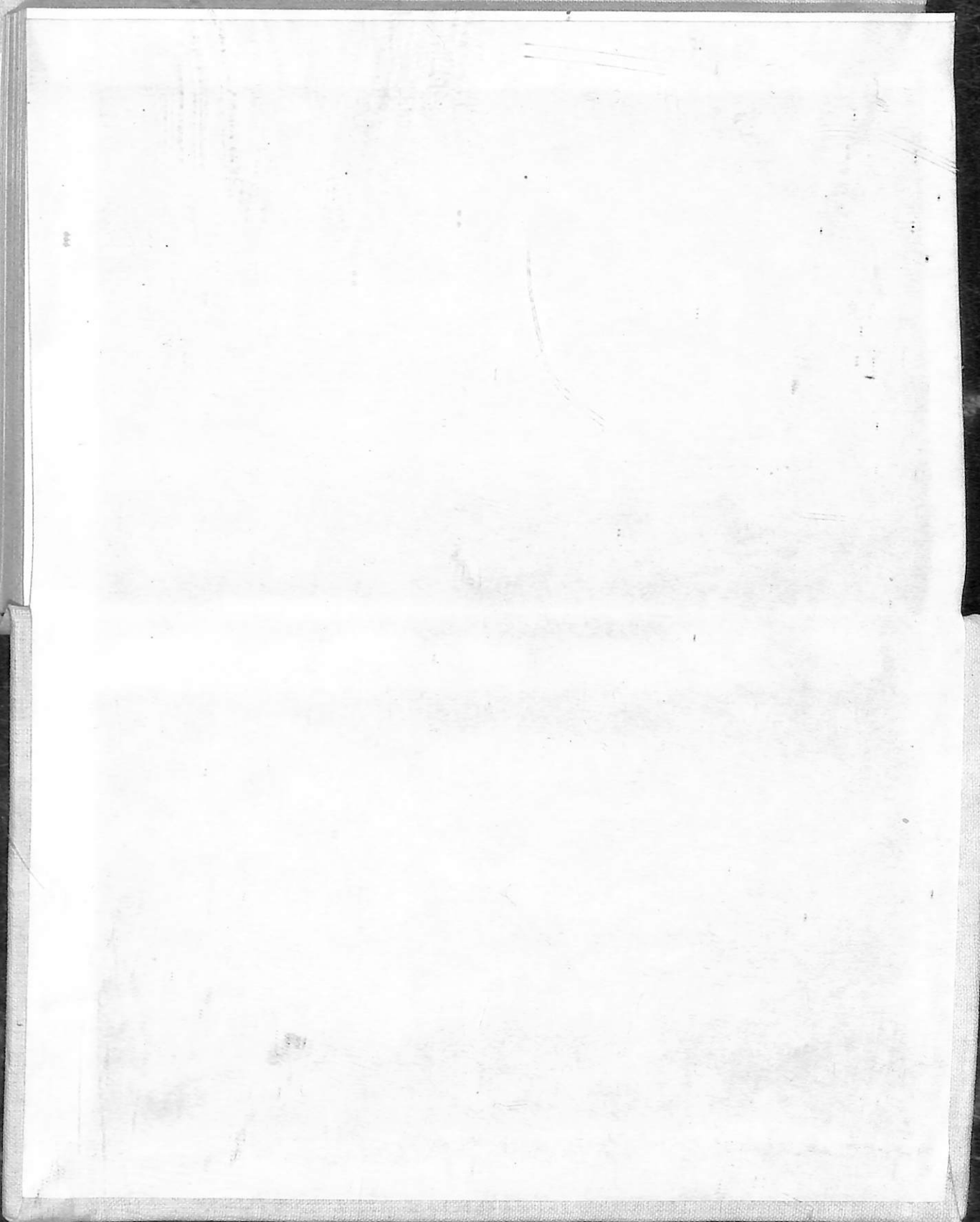

БІБЛІОТЕКА
ПОЕТА

ПАВЛО
ФІЛИПОВИЧ

ПОЕЗІЇ

Київ
«Радянський письменник»
1989

ББК 84Ук7-5
Ф53

Твори Павла Филиповича (1891—1937) — талановитого українського поета, представника «неокласиків» — після репресії 1935 року не видавалися і майже не відомі нашим сучасникам. Це перше найповніше видання, де вміщено твори із прижиттєвих збірок поета, а також маловідомі вірші та переклади.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*В. В. Біленко, І. Ф. Драч, В. Р. Коломієць,
Л. В. Костенко, С. А. Крижанівський,
Р. М. Лубківський, О. В. Лупій, Л. М. Новиченко,
Б. І. Олійник, П. М. Перебийніс*

Упорядкування,
вступна стаття
та примітки

Н. В. Костенко

Рецензент *Г. П. Кочур*

Ф 4702640202-093
М223(04)-89 170.89

© Видавництво «Радянський письменник», 1989

ISBN 5—333—00283—5

«ВРЯТУЄ ВРОДУ І СЕБЕ ЛЮДИНА...»

Коли в 60-ті роки вийшли в світ томи вибраних поезій і перекладів Миколи Зерова і Михайла Драй-Хмари, здавалося, що незабаром з'явиться й збірник творів їхнього однодумця і друга Павла Филиповича. Та сприятливий для розвитку культури після XX з'їзду КПРС історичний момент був надто коротким. У роки, які ми тепер називаємо застійними, видання творів репресованих у часи культу Сталіна авторів стало неможливим.

Ця книжка — перше за останні шістдесят років окреме видання поетичних творів і перекладів видатного українського радянського вченого і поета Павла Филиповича.

Звичайно, ще треба багато зробити, щоб глибоко і всебічно дослідити спадщину поета, зібрати відомості про його нелегке, сповнене драматизму життя. Але найперше необхідно звільнитися від застарілих поглядів на його творчість, об'єктивно — без перебільшень, але й без замовчування — осмислити художній, перекладацький і науковий його доробок.

Постать Павла Филиповича в літературному процесі України 20-х — початку 30-х років досить помітна й цікава. Не претендуючи у цій вступній статті на вичерпне висвітлення діяльності поета, накреслимо хоча б контури його життєвої і літературної біографії.

Павло Филипович народився 2 вересня (за старим календарем 20 серпня) 1891 р. у с. Кайтанівці, нині Катеринопільського району Черкаської області (Звенигородського повіту Київської губернії). Прадавня ця пісенна земля овіяна легендами про звятиги Корсунського полку за часів національно-визвольної війни українського народу 1648—1654 рр., про гайдамаків і колішнє повстання. На цій землі народився геніальний Шевченко. Існує версія, що по материнській лінії Филиповичі ведуть свій рід від знаменитих Гоголів-Яновських. Мати поета Марія Іванівна Филипович — донька Івана Гордієвського і Ольги Яновської — була родичкою відомого київського лікаря-терапевта Феофіла Гавриловича Яновського, предки якого — Гоголі-Яновські¹.

Родина Петра і Марії Филиповичів була багатодітною; старший, Павло, мав п'ятеро братів — Леоніда, Івана, Миколу, Олександра, Костянтина — і одну сестру — Ганну. Леонід, якого Павло дуже любив, помер у молодому віці. Іван, Микола і Галина вчителювали: Іван — у Мариуполі, Микола викладав фізику в Київській 61-й дослідній школі ім. І. Я. Франка, Ганна була вчителькою молодших класів у Біличах на Київщині, Олександр, за освітою хімік, тонкий знавець поезії і перекладач, у тяжкі роки воєнного лихоліття опинився у США; він багато зробив для увічнення пам'яті свого брата Павла: 1957 р. видав за кордоном книжку його поезій, а 1971 р. — великий збірник статей і розвідок (помер Олександр у місті Міннеаполісі, штаті Міннесота, 1981 р.). В живих сьогодні залишився тільки Костянтин, в минулому військовий, нині пенсіонер (проживає в містечку Макарів на Київщині).

Батько поета — священик у с. Кайтанівці — був

¹ Див.: *Калита В. Г.* Микола Стражеско. Біографічна повість К.: Молодь, 1977, с. 32.

освіченою людиною. Закінчив Київську духовну семінарію. За свідченням Олександра Филиповича, обдарований прекрасним голосом, він під час навчання у семінарії співав у хорі Миколи Лисенка і навіть виступав як соліст у Софійському соборі. Багато знав і любив співати разом з братом Іваном старовинних українських пісень, які западали в дитячі душі.

Своє навчання майбутній поет почав у гімназії невеличкого містечка Златопіль, заснованого на Черкащині у XVIII ст. під назвою Гуляй-Поле (пізніше там вчителював М. Зеров). Після закінчення молодших чотирьох класів Златопільської гімназії він вступає за конкурсом до Київської колегії Павла Галагана, куди потрапляли найобдарованіші українські юнаки. Відомо, що нагляд за колегією здійснював Київський університет; серед директорів цього закладу був відомий російський поет Інокентій Анненський; тут викладали П. Житецький, В. Сиповський, М. Марковський; зі стін колегії вийшли такі знаменитості, як А. Кримський, В. Липський та ін. Друзями П. Филиповича по навчанню були М. Драй (майбутній Драй-Хмара) і В. Отроковський (згодом тут учився молодший брат Павла — Микола). Колегію Павло Филипович закінчив з золотою медаллю у 1910 р. Восени того ж року він вступає на юридичний факультет Київського університету ім. Св. Володимира, а через рік переходить на історико-філологічний факультет, де спеціалізується зі слов'яно-руської філології.

Ще у студентські роки розкрилися науково-творчі здібності Павла Филиповича. Разом з Володимиром Отроковським він працює у філологічному семінарі проф. В. М. Перетца; під час екскурсії семінару до Петербурга вивчає спадщину поетів пушкінської плеяди. У студентській науковій роботі П. Филипович виявляє таку духовну зосередженість і енергію, що характеризує його не як початківця, аматора, а як сформованого і зрілого вченого, людину рідкісних творчих здібностей. На кон-

курсну тему історико-літературного факультету він пише наукове дослідження — цілу книгу про життя і творчість поета Є. Баратинського, що в грудні 1914 р. здобула золоту медаль (друкувалася вона спочатку фрагментами в «Университетских известиях», а пізніше, в 1917 р., вийшла окремим відбитком). І сьогодні вражає надзвичайна докладність і ґрунтовність цієї великої праці; крім розгорнутого бібліографічного огляду, в ній до найменших подробиць висвітлено всі етапи життя російського поета, а також стисло розглянуто його творчість. Як видно з передмови, 23-літній автор планував додатково присвятити глибшому, детальнішому аналізу творчості Є. Баратинського ще один окремий том.

Тоді ж, в університетські роки, розпочинається і літературна біографія Павла Филиповича. Вірші російською мовою він став писати дуже рано. Навчаючись в університеті, з 1910 р. почав друкуватися і як поет, і як літературний критик (у журналах «Вестник Европы», «Заветы», «Жатва», «Куранты» та ін).

Студентські ще невмілі російськомовні його поезії сповнені юнацького захоплення красою світу, «благоуханною» природою: «Я опьянен цветущей вишней и свежим шелестом дубрав, и все незримей, все неслышней сливаюсь с жизнью дольных трав», — пише він в одному з ранніх своїх віршів, надрукованих 1914 року в липневому номері «Вестника Европы», за місяць до початку першої світової війни. Романтична його вдача відбилася і в російському псевдонімі «Павел Зорев» — від слів зоря (рос. заря), зоряниця, вечірня і ранкова зоря, світання; у молодого поета, звичайно, зоря ранішня, світанкова, зоря життя, сподівання на прийдешнє.

Щоправда, у віршах Павла Зорева дуже мало свого; він користується ходовими, традиційними поетизмами («шелест дубрав», «дольные травы», «друг желанный», «шитый зеленью ковер» тощо), але характерно, що у свої поведирі молодий поет обирає Ф. І. Тютчева:

Плывут, томя, дыханья мая
В тиши полей и деревень,
И, грудь земную обнимая,
Дремотной страстью дышет день.

Водночас молодий Павло Зорев жваво цікавився новою російською поезією, зокрема ранніми збірками А. Ахматової («Вечер», 1912; «Четки», 1914), О. Мандельштама («Камень», 1913) та ін., це помітно, наприклад, у вірші «Дома»:

Возвратился я домой —
Здесь уютней и знакомей.
Тихо, тихо, как зимой,
В молчаливом старом доме.

Цікаве саме це прагнення прилучитися до акмеїзму, тобто до течії, яка протиставила «стихію ества» символізму (хоч символістів, особливо автора «Кипарисового ларца» І. Анненського, П. Филипович шанував), декларувала повернення слову його «первинного», не символічного смислу. З акмеїстами П. Филиповича єднала також любов до російської класики, особливо до поетів пушкінського кола. Навіть те, що знаменита збірка А. Ахматової «Четки» відкривалася епіграфом з Є. Баратинського, уже могло привабити поета. Втім, акмеїстичними впливами не вичерпувався зміст ранньої творчості П. Филиповича.

В одній з кращих пізніших російських поезій «Словно ветер развеял...» (1918) поет говорить про зловісні сили, які можуть розвіяти, зім'яти красу, скосити молоді життя; цей вірш, написаний в оригінальній терцетній формі, — поетичний відгук на криваві події першої світової війни:

Словно ветер развеял
Золотой паутины
Мимолетный узор,

Словно смяли небрежно
Под ногами снежинки
И бессилен укор,

Словно вдруг осмеляли
С торопливостью злою
Нежной грусти слова,

Словно скошена где-то
Нещадящей косою
Молодая трава.

Важко сказати, як далі розвивалася б російськомовна творчість П. Филиповича. Незабаром всі свої сили, знання, досвід і поетичний хист він віддасть рідному народові, справі відродження української культури.

В 1915 р. Павло Филипович закінчив Київський університет. За видатні успіхи у навчанні йому (разом з В. Отроковським і М. Драй-Хмарою) було надано право залишитись в університеті як професорському стипендіату. Склавши магістерські іспити, з 1917 р. і до останнього дня свого життя він спочатку на посаді приват-доцента Київського університету, а після перетворення університету (з 1920-го до 1933 р.) в Інститут народної освіти на посаді професора викладає історію літератури.

Револьюційні події 1917 р. стали поворотним моментом у житті й творчості Павла Филиповича. Завдання будівництва української соціалістичної культури він сприймає як свій громадянський обов'язок. Щоб краще зрозуміти всю рішучість і остаточність цього повороту в житті П. Филиповича, уявімо той осінній ранок чи день 1917 року, коли в маленькій кімнаті старого будинку в Діонісіївському провулку двох молодих науковців, друзів-поетів — Павло Филипович і Володимир Отроковський — запряглися написати і випустити «по збірці українських віршів»¹. Рання смерть Володимира

¹ *Филипович П. В. М. Отроковський* (З нагоди 10-х роковин смерті). — Література. Збірник перший. 1928, с. 224.

Отроковського обірвала всі його сподівання, а Павло Филипович встиг зробити чимало, хоч і він передчасно пішов з життя. В ті осінні дні 1917 р., як пише поет, ні сам він, ні Володимир Отроковський не опанували ще літературної української мови, але наполеглива праця дала свої плоди — в 1919 р. у ж. «Музагет» з'являються перші українські вірші Павла Филиповича.

Змінюється і напрям його наукової роботи. В Інституті народної освіти він починає читати курс нової української літератури, «переважно другої половини XIX і початку XX століття, захоплюючи вже й початки радянської літератури»¹. У 20-ті роки виходять одна за одною дві збірки його українських поезій — «Земля і вітер» (1922) і «Простір» (1925).

*

У кінці 10-х на початку 20-х років літературна ситуація на Україні, що стала ареною історичних подій, була, як відомо, складною, суперечливою і водночас сприятливою для появи оригінальних художніх явищ. Аналізуючи роль не тільки національного, а й західноєвропейського поетичного мистецтва на межі XIX—XX віків в одній з ранніх своїх статей «Молода українська поезія» (1919), П. Филипович зауважує, що «поезія вела перед у літературному рухові, невпинно шукала нових шляхів, давала чулий і сміливий відгук на явища життя, такого швидкого, різноманітного, мінливого від великих наукових відкриттів, війн, соціальних вибухів. Поезія вела перед у Франції, яка впливала на літературу і взагалі культурні рухи в інших країнах; найбільш свіжою і блискучою ознакою нового життя була поезія в Росії з початку XX століття; ту ж роль відігравала вона і на Україні, тільки в значно меншій мірі, якщо мати на увазі не

¹ *Кирилюк Б. Поет і вчений.* — Поезія-71, с. 69.

самі останні часи. Бо тільки тепер можна сказати про українську поезію так, як каже А. Ніковський: «Ave, vita nova! morituri te salutant!»¹. Молодий Павло Филипович вітає прихід нових українських поетів — П. Тичини, Я. Савченка, М. Рильського, М. Семенка, висловлюючи незгоду з А. Ніковським, котрий скептично поставився до їхньої творчості. «Поезія щира, жвава й глибока — завше «необхідне», хоч би автор був ultra-індивідуаліст!»² — стверджує молодий критик і поет.

З іншого боку, П. Филипович бачить ті величезні прогалини, які мали місце в літературному процесі на Україні, пише про неувагу до нової української поезії, уявлення про яку обмежувались кількома іменами (Олесь — Чупринка — Вороний), про залежність окремих молодих українських поетів від російських символістів, про банальні переспіви Шевченка і панування етнографічних мотивів. Розгляд віршової продукції поетів, що друкувалися на сторінках журналу «Українська хата», приводить його до висновку, що треба переборювати «нешасну традицію» української літератури — «надзвичайну сентиментальність, яку російська література ще в добу Карамзіна і Дмитрієва пережила».

Та й одна лише ніжність-м'якість не може задовольнити. Не можна жити без мужності, волі, сталості!

...«традиційний сум» та неясні, ніжні мрії... Жіночі душі... Про яку вже тут боротьбу, героїзм гадати! Сиди собі в куточку, слухай «соловейка» і розмовляй з своїм «серденьком».

...тим, що жили в сю пору (1914—1919), тим було не до ідилій. Їм потрібно було чути інші голоси — смілі, рішучі, енергійні. Хай крик зневір'я, але з стиснутими

¹ Филипович П. Молода українська поезія. — ЛНВ, 1919, квітень-червень, с. 76.

² Там же, с. 78—79.

зубами, хай безнадійність розпуки, та з ясним, холодним зором»¹.

Мужні, рішучі, спокійні голоси поет почув у творчості Якова Савченка («Гордість і відвага, мужність, вольовий стимул — ось в чому новина тону Савченкових поезій»²), Максима Рильського (його «ліричні поезії, ясні й прості, легкою задумою повиті, але позбавлені всякої млявості, розчуленості»³), Павла Тичини («найвидатніший з молодих українських поетів... нервовий і палкий... вміє бути ніжним без сентиментальності»⁴). Подібні риси П. Филипович помічає в поезії М. Семенка, О. Слісаренка, Д. Загула.

Щодо футуризму, то, на думку поета, він (футуризм. — Н. К.) належить минулому. Позитивно оцінюючи «вольове стремління» і динамізм у творах його представників, П. Филипович не приймає самої його сутності: «Футуризм з його апотеозом матеріального поступу, культом речей, особливо моторів, аеропланів, дредноутів, а також з його закликами до війни — це «не ребячество, а собачья старость европейской буржуазии», як каже Г. Чулков»⁵. Неоднозначно ставився П. Филипович до зачинателя українського футуризму М. Семенка. У рецензії на збірку «Дев'ять поем» він досить суворо оцінює його ліро-епічну творчість, не бачить у ній «ні внутрішньої глибини, ні поважної думки»⁶, але в цілому вартості його поезії не заперечував. Поет переконаний у тому, що «українська поезія виходить на нові шляхи, ...починається справді доба її відродження»⁷.

Отже, в літературно-критичних виступах Павла Фи-

¹ Филипович П. Молода українська поезія, с. 78, 80.

² Там же, с. 80.

³ Там же, с. 81.

⁴ Там же, с. 82.

⁵ Книгарь, 1919, лютий, с. 1147.

⁶ Там же.

⁷ Филипович П. Молода українська поезія, с. 83.

липовича 1919 року (перших його українських статтях) накреслюється одна з провідних тенденцій не тільки його власної творчості, а й української літератури в цілому — ідейно-емоційна орієнтація на високу культуру образу, інтелектуальність і професіоналізм, засвоєння багатств світової класики. Характерно, що у цих виступах відчувається прихована полеміка з ранніми, дещо сентиментальними лірико-романтичними поезіями самого П. Филиповича; ця полеміка тривала все життя.

У зв'язку з подібною орієнтацією виникає питання про так званий український неокласицизм. За існуючою традицією, неокласицизм пов'язують з використанням образів античної міфології, з пластичною виразністю і ясністю мови, розробкою традицій «легкої поезії» тощо.

Неокласиками на Україні почали називати групу київських поетів — Миколу Зерова, Максима Рильського, Михайла Драй-Хмару, Павла Филиповича, Освальда Бургардта та ін. Ядром групи, писав М. Зеров у листі до Марка Черемшини, було кілька поетів, до них пристало кілька істориків літератури, кілька критиків і т. д. — усього «з симпатичними елементами» чоловік дванадцять¹, котрі об'єдналися в 1918—1922 рр. спочатку навколо журналу «Книгарь», а згодом навколо видавництва «Слово», що випустило в світ збірники П. Филиповича «Земля і вітер» і «Простір», «Камену» М. Зерова, «Синю далечинь» і «Крізь бурю й сніг» М. Рильського та ін. Однак чим ширше висвітлюється літературний процес 20—30-х рр., тим більше переконуєшся у непевності поняття «український неокласицизм». М. Зеров у згаданому листі пише, що «власне і «школи» в повному розумінні слова нема, а єсть кілька приятелів, що раз у раз зустрічаються і яких раз у раз протиставляє собі література інших напрямків»². В усякому разі сьо-

¹ Вітчизна, 1988, № 3, с. 159.

² Там же.

годні остаточно треба відмовитись від вульгарно-соціологічної оцінки літературних течій 10—20-х років. Спочатку необхідно детально вивчити твори кожного поета окремо, а потім встановити типологічну подібність між ними. Априорні, догматичні висновки в науці не мають ваги.

В одному з листів до П. Тичини М. Зеров якось зауважив, що П. Филипович дуже цікаво задумує збірку; йшлося про другу книжку «Простір» (1925), але й перша «Земля і вітер» (1922) приваблює своїм поетичним задумом. Характерно, що з віршів, включених у першу збірку, тілрки два — «Єдина воля...» і «На поталу камінним кригам» — друкувалися спочатку в періодичній пресі (обидва в ж. «Шляхи мистецтва», 1921—1922 р.). Три українські поезії, пейзажні замальовки, опубліковані ще раніше в журналі «Музагет»: «Червоний ранок догорів...», «А коли вставали люде...», «Деся хмарки од сонця...» — залишилися поза збіркою, оскільки, очевидно, не задовольняли автора. Отже, майже увесь основний масив творів писався спеціально для першої книжки і її безперечно можна розглядати як певну художньо-естетичну цілісність.

Перечитування збірки «Земля і вітер» відкриває читачеві не холодного, безпристрасного, врівноваженого споглядача, байдужого до зовнішнього світу, а тривожного людяного поета, художника драматичного світовідчуження. Значна частина збірки побудована на драматичних образах громадянської війни. Символічна уже сама назва збірки «Земля і вітер» — образне узагальнення охопленої вихором війн і революції Батьківщини. Картиною безмежних перелогів — занедбаній, необробленій, покинутої людьми землі (у сонеті «Дивись, дивись, безмежні перелоги...») — відкривається створений поетом художній світ: «хмар насуплених погроза», вітер, що «приносить виклики тривоги» — «шалений вітер і криваві дні...» Апокаліптичні видовища змінюються світлими

картинами; зображене лихоліття — в минулому, та не минуле, а майбутнє вабить поета:

Я чую жаль. Мене турбує звада.
Та марний біль перемогла вірада,
Бо у минулім не кохаюсь я.
Бо не розстанусь з мрією мою:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо, гордий, сильний, як земля.

Ця мрія про нове життя і нову людину стане наскрізним гуманістичним мотивом не тільки першої збірки, а й усієї поезії Павла Филиповича.

В збірці вміщені цілі низки внутрішньо пов'язаних віршів, які разом утворюють своєрідні цикли. Образи «шаленого вітру і кривавих днів» варіюються, розвиваються у наступних творах, де з'являються «силуети» жертв війни. Враження поглиблюються, концентруються аж до трагічного образного узагальнення — зокрема, у вірші «Ніч, як циганка стара...» («Ніч не могла вже заснути — бачили очі безсилі: знову у полі ростуть чорні високі могили»). Наскрізні образи землі — ночі — степу — вітру обгортаються новими смисловими відтінками. Головним серед них є образ землі — одухотворене, цілком оригінальне зображення відроджуючої духовної сили: «Земле, ти, земле, дарма думають: сіра-сириця. Подих бринів, як сурма, груди міцніли, мов криця». Тема «безмежних перелогів» повторюється у вірші «Знов увечері» («Поле чисте не поорано вже давно»). Найвищого свого звучання трагічна нота досягає у вірші «Гризи залізо...», своєрідній притчі, де поетична символіка поєднується з церковною: «Гризи залізо і гострий камінь — небесні ризи горять над нами», «Якісь потвори кудись зникають, голодні зори когось шукають...» «Криваві квіти на чорних кручах, їх сіє вітер — смерть неминуча...»

У П. Филиповича не знайдемо героїки боротьби, але й у найтрагічніших зображених ним епізодах немає по-

хмурого розчарування, розгубленості, розпачу; почуття його активні, дійові. Чим далі, тим голосніше у збірці починає лунаати гуманістична тема утвердження нової людяності, відродження людського в людині. Навіть вірш «Гризи залізо...» завершується полемічним закидом на адресу тих, хто покинув рідну землю й звинуватив свій народ в нелюдськості:

А там, в вигнанні,
Глузують Юди:
«Це дні останні,
Ви вже не люде».

Поет засуджує розбрат і війни. У вірші «Заклинаю вітер і хмари...» він звертається до стихій природи — вітру, землі, сліпого сонця — зупинити безумства. Сама природа повинна повстати проти вбивства (кулі він порівнює з «огненними бджолами»):

Пролетіли огненні бджоли
Між зелених полів людських.
Заклинаю вас, тихі доли,
Не пускайте до себе їх!

Серед віршів зазначеної низки є своєрідні елегії з елементами філософських узагальнень. Одна з крапчиків — вірш «Нехай архангел у труби трубить», у якому образи природи — сонце, трава, квітки — виступають як образи нетлінного, вічного життя, образи безсмертя; це свого роду реквієм, присвячений пам'яті загиблих:

Нехай архангел у труби трубить —
Мерці не встануть з одвічних трун,
І тільки сонце усе голубить,
Огненноокий німий чаклун.

І зійдуть тихо зелені трави,
Зростуть між ними квітки малі,
І перекажуть слова ласкаві
Від тих, що в чорній лежать землі.

Контрастне, трагіко-драматичне сприйняття братовбивчої війни і водночас віра в гуманність людини спо-

рідніше П. Филиповича з іншими поетами 20-х рр., зокрема з Євгеном Плужником.

У розробці трагічних мотивів воєнного лихоліття П. Филипович звертається до різних літературних і фольклорних традицій і прийомів. Дуже цікавий з цього погляду твір «Він тікав і дививсь і знову...». В його основі — сюжетний мотив балади «Ленора» Г.-А. Бюргера, німецького поета XVIII ст., одного з виразників ідей «Бурі й натиску». Переробкою цієї балади є знамениті балади В. Жуковського «Людмила» й «Світлана». П. Филипович засвоює баладно-романтичний мотив Г.-А. Бюргера (вбитий на війні наречений-мрець мчить степами кохану Ленору в останній свій притулок-могилу), проте, можливо, уже через його вторинну інтерпретацію у Жуковського, оскільки німецькою поезією він займався порівняно мало, а російській поезії приділяв значну увагу:

Хтось не зводив жовтого зору,
Кликав вітер і сіяв жаж
І на чорнім коні Ленору
Без упину мчав у степах.

Цікава деталь: Бюргер будував сюжет на основі історичних подій, сучасником яких він був, — війни між Австрією і Пруссією 1741—1748 рр.; Жуковський замінив їх Лівонськими війнами XVI — XVII ст., а П. Филипович говорить про події громадянської війни.

Внутрішньої цілісності збірці надає і романтичний образ таємничого вершника, який з'являється на початку збірки (у вірші «Тремтіла тінь, і вечоріли хмари») і в її кінці (у вірші «Не смуги золото-сизі»). Цей персонаж, близький по духу авторові, разом з тим несе на собі карб певної літературної традиції. Лицар-співець мчить у далеку чужину (аж до океану), вражений страшними видовищами кривавої війни:

І впала туга, мов тяжка кирея,
Коли відразу я спинив коня.

Не чорний крук злетів до Прометея —
Довбала ніч криваве серце дня.

У згаданого вірша є своєрідний «двійник» — твір «Не смуги золото-сизі» (разом вони складають поетичний дублет), де земний вершник перетворюється в зоряного:

Хай моляться зоряній ризі,
Земля підо мною чи кінь?

Сюжетний мотив обох творів і образ невтомного самотнього вершника може нагадати «Фариса» Міцкевича — класичний твір польського романтизму. Романтичний елемент у Филиповича, як і у Рильського, проходить через всю його творчість. Цей образ надає збірці більшої динаміки, гострішого відчуття простору і руху, «землі і вітру».

Що ж до ліричного героя у П. Филиповича то це, безумовно, складна психічна структура з багатою фантазією, з тонкою мінливістю настроїв, але не тотожна лірико-романтичним образам, значно реалістичніша. Поет не перебільшує свого «я», відчуває себе лише одним з дітей «старої землі».

*

Складність психічної структури ліричного героя особливо помітна у філософських віршах П. Филиповича. Схильність до філософічності органічно йому властива. Невипадково, мабуть, у студентські роки він узявся за дослідження творчості Є. Баратинського, якого Пушкін називав «поэтом мысли». Невипадково також головним жанром його творчості стала лірична медитація, роздуми про смисл людського буття і природи. Кілька віршів — «Єдина воля володіє світом», «На поталу камінним кригам», «Коли затихнуть двері», «Не злато, ливан і смирну», «Сонце», «Розпорошивши снігову примару» та ін. — виділяються особливою концентрацією філософської думки.

Програмне значення для творчості поета має вірш «Єдина воля володіє світом». Саме цей вірш переконливо доводить, що його філософські погляди цілком узгоджуються з естетичними принципами — маємо на увазі уже згадуване заперечення сентиментальності в українському мистецтві й утвердження вольових начал:

Єдина воля володіє світом,
Веде в майбутнє нас єдиний шлях,
Ми умремо з єдиним заповітом
В непереможних і міцних серцях.

На перший погляд може скластися враження, що в процитованому вірші є якісь відголоски німецької філософії кінця XIX ст. (не стільки А. Шопенгауера, скільки Ф. Ніцше з його уявленням про те, що в основі світу лежить воля як певна рухаюча сила становлення, як «сутне» у його динамічності, як розширення свого «я» до експансії, до влади і т. д.). Але насправді бачимо зовсім інше. «Єдиною волею», «єдиним заповітом» у П. Филиповича є людяність. Поет відстоює свою мрію, свою віру в розквіт гуманістичного суспільства в майбутньому. Людяність — єдиний шлях історичного прогресу. Така «єдина воля» розглядається як закон і розповсюджується на всі явища людського буття і Всесвіту (сама композиція твору, повтор слова «єдиний» в кожній строфі, виявляє універсальність закону):

Врятує вроду і себе людина,
Життя зросте під попелом руїн —
Велика мрія, мудра і єдина,
Недаром дзвонить у всесвітній дзвін.

Віки летять, а в неозорім морі
Єдине сонце для землі горить,
І всі колись з'єднаються в просторі —
Людина, звір, і квітка, і блакить.

Є щось тут і від стихійно-матеріалістичних уявлень античних філософів про «музику сфер», що організує безформний хаос в закономірний космос — це духовно

споріднює Филиповича і Тичину, автора «Сонячних кларнетів». Натяк на античну теорію «гармонії сфер», «світового хору» є і в іншому вірші Филиповича «Розпорошивши снігову примару...»:

Усі подружжя світового хору
Прямують тихо у північній млі,
Та стежать всі з безмежного простору
І за зеленим вогником землі.

Критика не раз звертала увагу на «перегуки» у поезії Филиповича і Рильського, але нічого (або айже нічого) не говорила про певну близькість нашого автора до Тичини; а ця близькість безумовно існує. Обидва поети — «сонцепоклонники». Згадаймо у раннього Тичини: «О, я не невірник, я ваш беззаконник. Я — сонцеприхильник, я — вогнепоклонник. Ненавиджу темне життєве болото, я в душу тасмне ловлю сонцезлото». У П. Филиповича у вірші «Сонце»: «Було ти любе і ясне, Було байдуже і жорстоке, Промінням бавило мене і спекою кололо кроки. Тебе любив, тебе люблю, Ненависть заховавши разом, Коли на цілину мою Без жалю кинеш пломінь плазом». Але, звичайно, кожен з поетів — самотня індивідуальність. Найбільша відмінність між ними помітна у поезіях, де є прикмети зовнішньої схожості, наприклад, у вірші Филиповича «Коли затихнуть двері» і в знаменитому творі Тичини «Сонячні кларнети». Наведемо фрагменти з обох поезій:

П. ФИЛИПОВИЧ
...Я знаю, знаю, знаю:
Я знову не один —
Неначе рухи гаю,
Зростає шум хвилин.

Чийсь тасмні тині
Годинник виклика,
В невпинному стремлінні
Біжить віків ріка.

І хтось пливе і хоче
Спіймать мос стерно.
Голодне око ночі
Заглянуло в вікно.

П. ТИЧИНА
...Я був — не я. Лиш мрія, сон,
Навколо — дзвонні згуки,
І пітьми творчої хітон,
І благовісні руки.

Прокинуєсь я — і я вже Ти:
Над мною, під мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордилися планети.
Навік я знав, що Ти не Гнів,
Лиш Сонячні Кларнети.

У обох поетів-діалектиків світ оновлюється кожному, перебуває у невинному русі й змінах і людина — частка Всесвіту — рухається, оновлюється теж. Але впадає в око, що в тексті П. Филиповича йдеться не про «музику», а про «шум хвилини». З'являються тривожні «таємні тіні». Зростає відчуття несвободи, загрози від чогось чи когось. І якщо фінал вірша Тичини — це апофеоз «Сонячних кларнетів», то кінцівка твору Филиповича зовсім не така мажорна — поет передчував близьку присутність «Гніву». Очевидно, можна говорити про те, що світовідчуження Павла Филиповича було гармонійно-дисгармонійним.

У листі до П. Тичини М. Зеров зауважив, що «його (П. Филиповича. — Н. К.) писання від голови, а не від безпосереднього внушення серця»¹. Важко погодитись із таким присудом. На мій погляд, Павло Филипович був поетом винятково гострої і проникливої інтуїції — і художньо-почуттєвої, і інтелектуальної, які взаємодоповнювали одна одну. Звідси «цілісне охоплення» ситуації і одночасно її аналіз.

Перша збірка «Земля і вітер» багата і культурологічними, і пейзажними, і любовними мотивами. Поетична культурологія ширше представлена в другій книжці, а пейзажна і любовна лірика в першій.

Павло Филипович — справжній майстер поетичного пейзажу. Природа для нього — радість, джерело натхнення, тут його власна натура розкривалася до глибин. Можливо, тому саме в пейзажному жанрі він «ламає небо в метафорах». По-імажиністськи соковитий, колористичний пейзаж створений, наприклад, у вірші «Не сонце — п'яна шинкарка». Фантазія поета малює такі яскраві образи, що осіннє тло твору залишається непомітним. Сонце порівнюється з п'яною шинкаркою,

¹ Вітчизна, 1988, № 3, с. 156.

котра проливає на обрій вино, — тут і колір, і світло, і прозорість.

Загалом пейзажі в першій збірці П. Филиповича сповнені сонця; в кількох творах повторюється образ «сонячного співу».

Відомим прикладом Филиповичевої яскравої образності є пейзажний вірш «Гроза». Весь його текст — цілісна картина з чудовою пластикою:

На стелю неба чорного бика
Загнали змії сині та огняні,
І він лежить і той табун склика,
Що унизу темніє на поляні.

Зникають змії — і блищать на мить,
А бик реве від болю і тривоги.
Не диха вітер, а земля мовчить,
Жде буйних сліз, жде світлої підмоги.

Подібна ж метафорика — у вірші «Ніч». Поряд з імажиністськими пейзажами з'являються тонко нюансовані, різьблені — часто зимові — класичні пейзажі (сонет «Білявий день втомився і затих»), твори задумливого споглядального настрою, ліричні медитації, у яких мотиви природи переплітаються з любовними мотивами — за класичними традиціями Пушкіна, Тютчева, Фета (вірш «Надхмарний вітер повелів» тощо).

Загалом у єдності гармонійного і дисгармонійного начал гармонійне бере верх, хоч і не витісняє свою протилежність. Можливо, тому ядром збірки і всієї поезії Павла Филиповича є його любовна лірика.

Навіть упереджена критика 20-х рр. не могла відмовити авторові в особливій граціозності й філігранності його лірики кохання. «Витончена до майстерності»¹, — відзначав І. Майдан (Д. Загул). Як і пейзажна, лірика кохання П. Филиповича дуже різноманітна. З одного боку, лірична медитація з елегійним відтінком задуми,

¹ Червоний шлях, 1925, № 9, с. 236.

тонка суб'єктивна рефлексія («Я ждав: промине тоска»), з іншого — безпосередній щирий вилив ніжнього почуття, що весь час міниться у відтінках. Наприклад, у вірші «Коли почую твій співучий голос», де асоціативний план побудований на зіставленні з природою, голос коханої, сміх її порівнюється з гойданням колоса, дзвоном птаха. А радісне тремтіння волошки, сонячний промінь, подув вітру, який жене хмарку, — то зворушеність, схвилюваність закоханого. І враз усе змінюється — байдужий зір коханої знебарвлює світ. Така чуттєва вразливість (не сентиментальність!) характерна для психічного стану героя любовних медитацій П. Филиповича.

І. Майдан писав, що у П. Филиповича «нема тієї навалної пристрасті, нема розпачу, а тихе, мрійне, тепле почування». Справді, любовна лірика поета не галаслива; але глибока пристрасть просвічує крізь витончені метафори і порівняння — наприклад, крізь таке незвичайне порівняння розмови закоханих з вечірніми тіннями:

Синіє сніг, і стеляться розмови,
Мов ніжні тіні ясних вечорів...

Або крізь метафору — «палають заклики любові» — в одному вислові весь процес піднесення і спаду емоцій!

Любовні сюжети часто розгортаються на урбаністичному тлі Києва. Однак урбаністика у П. Филиповича постає в класичній оболонці, іноді в формі міського класичного роману з характерною для цього жанру інтимно-романтичною стилістикою («Дивлюсь на Вас і бачу темні брови, і легко нам, і знаєте давно Ви, які слова сказати я хотів»).

В любовній ліриці поета використовуються і культурологічні мотиви (зокрема, в сонеті «Саломея», побудованому на відомому біблійному сюжеті). Але головне те, що вся любовна лірика найяскравіше розкриває гу-

маністичну спрямованість поезії П. Филиповича. З цієї точки зору звертає на себе увагу вірш «Коли летять, як сиві зграї», епіграфом до якого поет поставив відомі рядки П. Тичини: «Як страшно!.. Людське серце до краю обідніло!» Гуманістична ідея відродження людськості глибоким корінням пов'язує Филиповича і Тичину. Почуття любові й виступає у П. Филиповича як та надихаюча, відроджуюча сила, що може врятувати людське серце від зубожіння.

Названий вірш може бути прикладом психологічної динаміки, перипетій почуття (водночас у тексті вгадуються відголоски відомих творів Блока і Пушкіна). Поет спочатку просить забути його страждання —

І те, що всі мої надії,
Любов, і пристрасть, і хвали
Лиш тягарем чужої мрії
Для тебе, ніжної, були.

А потім — «Минеться все, уже минає, змінився я, і ти не та...». І в кінцівці твору — протилежна ситуація: любові забути не можна, тому що весь світ — це любов:

І я уже не маю сили
Тебе забути, відійти.
Я чую тільки голос милий,
Я бачу світ, бо в світі — ти.

Класичний мотив лежить в основі і найвідомішого любовного твору поета «Снігова королева». Знаменитий казковий сюжет Г.-Х. Андерсена ненав'язливо, тонко асоціюється з реальним переживанням героя — адже не тільки у казці, а й у житті перемагає сила кохання:

Казка з дитячої книги!
Радість і щастя на мить!
Маєте серце із криги —
Треба ж його розтопити!

Таким оптимістичним «покликом любові» завершується книжка.

У збірці «Земля і вітер» було закладено основи оригінального стилю і поезики П. Филиповича — поліасоціативної, метафоричної мови (яка зазнала впливу класичних і новітніх традицій), своєрідних жанрово-строфічних утворень, метрики.

Щодо фольклорних впливів, то, як і інші неокласики, П. Филипович уникав прямих наслідувань і стилізацій. В першій збірці можна назвати лише один твір такого роду — «Пісню», в самій назві якої підкреслено зв'язок з народнопісенною творчістю. В «Пісні» використаний розповсюджений у жалібних піснях і думах мотив посівання піску на камені, але застосовано і класичні літературні елементи — тонку образність, класичний розмір 5-стопного анапеста тощо.

(До речі, тільки в перших українських «музегетівських» віршах — «Десь хмарки од сонця», «А коли вставали люде» — поет вдався до хорейного 4-стопника, що відтворює звучання народнопісенної ритміки).

Критика 20-х р. головним чином вишукувала в поезії Павла Филиповича ілюстрації до тих чи інших положень естетики неокласицизму (або символізму, акмеїзму чи імажинізму). Як мало було в першій збірці неокласичного, свідчить її метрика. Дві третини її творів написано класичним віршем, переважно ямбом (20 творів, з них більшість 5-стопним ямбом), та важливо, що решта (12 творів) написана дольником, що ніяк не в'яжеться з традиційним уявленням про неокласиків (це помітив ще Д. Загул)¹. Дольником у російській поезії широко користалися символісти, в українській одним з перших почав активно його застосовувати футурист М. Семенко. Отже, одна тільки наявність дольника у П. Филиповича (також у М. Рильського і М. Драй-Хмари) ставила під сумнів консерватизм їхньої поезики.

¹ Червоний шлях, 1925, № 9, с. 234.

М. Семенко започаткував своєрідний нерегулярний тип дольника, що тяжіє до чистотонічного вірша. Протилежну тенденцію розвитку регулярного дольника найповніше в 20-ті роки представляють П. Филипович і Є. Плужник.

В порівнянні з асиметричним дольником М. Семенка дольник П. Филиповича вирізняється особливою симетричністю. Це строга форма із стійкими ознаками: використанням найбільш традиційного розміру 3-іктного дольника; абсолютним переважанням III (за класифікацією М. Гаспарова) ритмічної форми (—2—1—) при достатній активності II форми (—1—2—); змінною анакрузою — часто нульовою (дактилічною) і односкладовою (амфібрахічною), рідко двоскладовою (анapestичною); регулярним чергуванням жіночих і чоловічих клаузул; перевагою жіночих і чоловічих словоподілів.

Як бачимо, П. Филиповичу вдалося створити велими оригінальний тип 3-іктного дольника, який не співпадає ні з одним з виділених М. Гаспаровим основних типів російського дольника («есенінським», «гумільовським», «цвєтєвським»). Наведені метрико-ритмічні показники свідчать про кристалізацію «чистої», «рафінованої» форми дольника, вузько обмеженої тільки двома, а в ряді випадків однією, хоча й найдійовішою, ритмічною формою. От характерні приклади з нульовою, односкладовою і двоскладовою анакрузами (перший приклад — з другої книжки «Простір»):

1. Зовсім звичайне все —	—2—1—
Стіл і папір, книжки.	—2—1—
Хвиля (чия?) несе	—2—1—
Тихо мої думки.	—2—1—
2. Я ждав: промине тоска.	1—2—1—
Ти крила душі розпрямиш,	1—2—1—1
І ніжна біла рука	1—1—2—
Торкнулася білих клавиш.	1—2—1—1

3. І на всій безмежній країні	2—1—2—1
Ні один ще Лазар не встав.	2—1—2—
Тільки ночі чорні та сині	2—1—2—1
Десь плывуть понад морем трав.	2—2—2—

Дольник П. Филиповича і дольник М. Семенка стоять на протилежних кінцях як найбільш «закрита», «строга» і найбільш відкрита, вільна форми.

Щодо «обмежувань» сонетом, то у першій збірці їх усього три, в другій збірці жодного. Октав і александрин в першій збірці зовсім нема, в другій — александрийський вірш використовується тільки в перекладі «З Боратинського». Рими у П. Филиповича переважно точні, звучні. Але зустрічаються й асонанси, серед них такий рідкісний, дзеркально-зворотний, як шатро — чорт («тро» — «орт»).

П. Филипович учився у майстрів не тільки класичної, а й новітньої поезії, причому тієї, що прийшла вже після символістів. У рецензії на збірник О. Слісаренка «На березі Кастальському» поет підкреслив: «А головне, що такі формальні впливи сучасних поетів більш корисні, ніж переспіви Бальмонта»¹.

Отже, тоненька перша книжка Павла Филиповича «Земля і вітер» виявилася надзвичайно цікавою за поетичним задумом (світло й тінь, мир і війна, минуле і майбутнє стикаються у драматичних контрастах), оригінальною за гуманістичним змістом (людяність — вища мета народженого соціалістичною революцією суспільства) і за різноманітністю форм.

*

Якщо перша збірка вийшла під подвійним ім'ям Филиповича-Зорева, що нагадувало про зв'язок з його ранніми російськими творами, то друга збірка «Простір» (1925) має вже тільки одне авторське ім'я — Павла Фи-

¹ Музагет, 1919, №№ 1—3, с. 150.

липовича. В середині 20-х рр. він ще глибше усвідомлює свою місію як українського радянського поета, носія національних культурних традицій.

Не випадково в цій збірці на перший план виходять культурологічні мотиви, осмислення ролі слова, яке стає основним поняттям філософії та естетики поета. Ще в першій книжці він називає себе «спадкоємцем Феба», тобто Аполлона, бога мудрості, покровителя мистецтв. До пекучих духовно-соціальних проблем поет ішов через певні шари художньої культури, художньої традиції, причому, як і М. Рильський та М. Зеров, відстоював своє право учитись «у давнього митця», відстоював думку про те, що культура належить не тільки минулому, а й майбутньому. Поет прославляє «всевладну силу» Орфея. У вірші «Не хижі заглики пожеж», переосмислюючи використані в епіграфі Шевченкові рядки «Я на сторожі коло їх Постаблю слово», він говорить про майбутній розквіт українського слова на шляхах соціалістичної культури: «А давнє слово на сторожі, напівзабуте слово те, як пишне дерево, зросте у дні співучі і погожі». Найповніше в першій збірці естетичне кредо поета викладено у відомому вірші «Я — робітник в майстерні власних слів». «Власні слова» і «слова для всіх» — ця антитеза дозволяє розкрити гуманістичну мету творчої роботи художника — служити народу, будувати людські душі:

Я — робітник в майстерні власних слів,
Та всі слова я віддаю усім.
Будую душі, викликаю гнів,
Любов і волю ввожду в кожний дім.

Що перше помічаємо у новій збірці «Простір», це поглиблення соціального аналізу. До ідеї культурного відродження поет підходить з позицій революційної дійсності. У програмному вірші «Нема словам лічби», що може бути поставлений в один ряд з такими творами, як написана пізніше «Декларація прав поета і громадя-

нина» М. Рильського, він прямо заявляє про свій обов'язок перед народом, називає себе «сином доби»:

Нема словам лічби,
Нема на них нероду,
Їх сіють і любов, і гнів,
Їх виплекать мені звелів
Той на́рід, що знаходить згоду
Поміж прийдешнім і бажаним,
Їх сіє син доби.

Про творчі сили розбудженого революцією народу йдеться і в наступному вірші «Різьбярі» (1925).

Найкращим взірцем революційної лірики П. Филиповича критика справедливо називає його вірш «Спартак». Один з лейтмотивів першої збірки — «...у минулім не кохаюсь я...» — набуває в другій книжці і особливо в згаданому вірші глибшої діалектичної розробки. Звертаючись до історії («Гордий Рим... Залізні легіони... «Енеїди» бронзові рядки»), поет запитує: «В наші дні бурхливі і червоні хто згадає про чужі віки?» Щоб включити читача в процес мислення, «думання», він спочатку розтинає явище в контрастах, демонструє нігілістичну оцінку минулого («Консули і претори — навіщо? Лесбіє, Катулла не цілуй! Зникло Міма безсоромне грище, Колізей упав у чорну млу») і тут же заперечує його. Культура минулого вивчається «тепер у кожній школі у гуртку бадьорих юнаків». Поет уславлює сучасних Спартаків, гладіаторів ХХ в. (в іншому творі — нового Кампанеллу), які продовжать культурні традиції попередніх віків:

Це нові зростають легіони,
Прагнуть волі і незмірних змін.
Прапор революції червоний
Має над просторами країн.

В поезію П. Филиповича увіходить публіцистичний громадянський вірш, побудований на злободенних гаслах, як, наприклад, у творі «Лезами слів»:

В синій етер
Мчїть, літаки!
Тільки тепер
Наші віки!

Розсування меж часу і простору — характерна ознака другої книжки. Тут є своя цікава динаміка, своє зіткнення контрастів. Наприклад, у вірші «На стінах вечірня тїнь» простір окреслюється межами «дому», але це простір не для «майстра». В іншому вірші «Весь день на дротах коливається дощик», вміщеному після згаданого твору, горизонти простору поширюються — майстер-творець виходить з кімнати на вулицю, до людей:

Ти вийдеш на вулицю стукать і грядать —
Об камінь удар молотком молодим.
Для тих, хто в кімнаті, замріяна мряка,
Тобі посміхнеться проміння крізь дим.

Вірш «На стінах вечірня тїнь» звертає на себе увагу несподіваною після перших вольових творів драматичною інтонацією тривоги. Поет (чи ліричний герой) спочатку кепкує над собою: що за «маріння»? («...За вікнами сіра мжичка, А ти у лісі марїнь, І це небезпечна звичка»). Вдаючись до літературно-романтичних асоціацій (мотив мандрівника, що йде на поклик пісні й гине), він намагається розібратися у своїх почуттях («Колись пішов мандрівник, Почувши пісню чудову, То сам і не знав, що зник І вже не житиме знову. Пишаються сині дні, Пливуть вечори і весни, І він знайшов в далині Себе й благає: воскресни!»). Отже, йдеться про духовні мандри, пошуки себе. Але далі інакомовлення, з елементами фольклорної притчі, ускладнюється:

Клюють степові орли .
Давно непотрібний клапоть.
Складен для нього хвали
І, може, захочеш плакати?

І скажеш: я очі звів —
І всюди погрози згуби,
І в темній пащі віків
Блищать золочені зуби?

Вражає це якесь раптове прозріння, досягання хисткості свого існування, інтуїтивне відчуття «погрози згуби» (яке, очевидно, загострювалося усвідомленням близької воєнної небезпеки — досить перечитати вірш «А там, на Заході, лягла залізна тінь»). Вражає і думка про абсурдність, даремність зусиль: степові орли клюють «давно непотрібний клопоть» — чи варто складати для нього «хвали»? Чи не станеш після цього плакати? Яка пронизлива сповідь! І хоч вірш закінчується заспокійливими словами («Спокою, мрійне хлопча!»), але, вміщений на початку збірки, він кидає на всі наступні твори відблиски тривоги.

«Любов і воля» — у поєднанні двох цих понять є вже певна суперечність, контраст, який може перетворитись у конфлікт. Внутрішня полеміка, діалог з собою проходить через всю збірку «Простір». Найчастіше це полеміка з романтикою у собі, яка, можливо, ототожнюється з сентиментальністю. Згадаймо у В. Еллана: «Сентиментальність! Хай загине І пам'ять ніжних на землі!» А от у П. Филиповича:

Нехай знаходить золоті піщини
В просторі синім мрійний рахівник —
Сховалось сонце у земній долині,
Невже і ти до неї ще не звик?

Було б, звичайно, спрощенням вважати, що тільки під тиском обставин поет винищував у собі «мрійне хлопча». Ні, в цій полеміці криються глибші начала його творчої натури — поривання в дусі «зоряного романтизму» (переважно на основі російських і європейських джерел) і «позитивізм» реаліста, що віддає перевагу конкретній, земній красі і уважно придивляється до всього: і до «широкої, теплої і вагітної долини», і до

того, як «росте трава» і як «спить на стеблині кузка непомітна». Навіть слово для нього — також приналежність квітучого реального світу («Одпочивають в шелестах слова»).

В останній строфі процитованого вище вірша є натяки на приховану полеміку з О. Блоком, очевидно, з його відомим віршем з циклу «На полі Куликовому» («О Русь моя! Жена моя! До боли нам ясен долгий путь...») та іншими його творами:

Тож і тобі не треба нарікати
І викликати сторожа: впусти!
Нащо писать: сестра, дружина, мати?
Ти п'єш цілунок темний і густий.

Окремий своєрідний цикл у збірці «Простір» складають твори на історичні теми. Хронотоп у збірці має широку амплітуду часо-просторових коливань: від глибин віків, витоків людського суспільства (балада «Місця срібний дзюб») до ближчої історії періоду Київської Русі і далі — з часів національно-визвольних рухів на Україні (вірш «Хилиться сумно і гнівно» про молоду Бондарівну) до сучасності. Київський «цикл» безумовно найцікавіший. Характерно, що поет по-своєму інтерпретує історичний матеріал, полемізує з тими або іншими версіями, хоч в історичних реаліях завжди точний. Так у вірші «Мономах», малюючи колоритний портрет князя («Бичаха шия, Мов камінь, крик, Не Візантія — До степену звик. Залізна шкіра, Серце тверде — На роги звіра Не попаде»), він відкидає у повчаннях Мономаха все, що проповідувало «покору» і «рай», і бере те, в чому «гримить відвага на всі віки». У вірші «Київ» («Не до тебе плівли скандинавські герої») поет не романтизує київську давнину, навпаки — ставить під сумнів поширені уявлення, зокрема легенду про апостола Андрія Первозваного, котрий нібито передрік виникнення Києва. Найкращий з творів київського циклу, написаний на мотиви «Слова о полку Ігоревім», — «Минула ніч тривожно

і безславно». Крім високої майстерності в поетичній техніці, особливо у звукописі («Невпинний вітер мече гострі стріли, Високе сонце п'яну спеку лле»), тут знайдемо і оригінальне висвітлення давньоруської теми: оповідь про Ярославну ведеться від імені Ігоря, який з полону кличе дружину («Коли ж ти вийдеш, ніжна Ярославно, На темний вал одчаю і жаги?»). (Пізніше, уже в сучасній українській поезії, подібну версію монологу Ігоря, звичайно, розроблену цілком самостійно, обере для своєї поеми «Князь» Дмитро Павличко).

Що ж давало підставу критиці 20-х рр. зараховувати Павла Филиповича до «неокласиків»? Увага до давнини? Критик Ф. Якубовський з вульгарно-соціологічних позицій писав, що «далекі відгук далекої творчості далекої доби, як би не було його майстерно подано, є тільки ознака соціальної виснаженості й безпорадності поета, є відбиток вечірніх настроїв певної соціальної верстви»¹. Очевидно, малась на увазі не всяка давнина, а в першу чергу антична. Інший критик Андрій Музичка з цього приводу зазначав, що, «переживаючи лірично старинну культуру, ...поети («неокласики». — Н. К.) беруть античний матеріал і старинну класичну форму»².

Античні мотиви посідають певне місце і в другій збірці Павла Филиповича, зокрема у віршах «З античних барельєфів», «Кому не мріялось, що є незнана Муза» тощо. Але ніяких «вечірніх настроїв певної соціальної верстви» в них немає. У вірші «З античних барельєфів» поет зображує процес творчості майстра-скульптора (можливо, тема підказана дружиною поета Марією Андріївною Михайлюк, яка була скульптором-аматором) і говорить про натхнення як «божественне осяяння» («мете-

¹ Якубовський Ф. Київські українські поети. Глобус, 1927, № 8, с. 122—124.

² Музичка Андрій. Журнальна українська лірика 1926 р. Червоний шлях, 1927, № 1, с. 160.

лик ясномудрої Мінерви»). Подібне розуміння натхнення знаходимо у класиків, наприклад, у Пушкіна («Но лишь божественный глагол...»).

Та вся суть у тому, що в тій самій збірці є другий уже згаданий твір «Кому не мріялось, що є незнана Муза», смисл якого повністю спростовує «олімпійське» уявлення про поетичне натхнення. Згаданий твір — можливо, найкраще у П. Филиповича розвіювання романтичної мрії, романтичного образу «незваної Музи». «Прекрасна дівчина, привітна і струнка, яка в минулому з'являтися уміла Поетам радості, і вроди, і любові І навіть дудочку приносила тоненьку І награвала їм пісні сама», — то тільки міф, вигадка, і не вона «вимагає ладу і пісень», а життя:

Не вірте мрійникам, не слухайте померлих!
Борвієм, пристрастю і згагою степів,
Тугію темною і буйними дощами
Життя несеться над усіма нами
І вимагає ладу і пісень.
І прокидається мелодія щаслива
На дні тривожної і тосчної душі,
І сам здивуєшся, почувши власний витвір,
І хтось впевнятиме, і ти йому повіриш,
Що це незнана пестила тебе!

(«И пробуждается поэзия во мне: Душа стесняется лирическим волненьем...» — знаменита пушкінська «Осінь» вгадується тут відразу. П. Филипович був і перекладачем цього чудового твору російського поета).

Цікаво, що вірш «Кому не мріялось» був написаний 1922 р., а з «Античних барельєфів» — 1923 р., і, здавалося б, останнє слово в цій полеміці за неокласичним образом «мудрої Мінерви». Але, як відомо, П. Филипович не дотримувався хронологічного розміщення творів і komponував їх за відповідним поетичним задумом. Принципово важливо, що на початку збірки з'являється вірш «З античних барельєфів», а вже після нього як певний висновок «Кому намріялось...».

Взагалі, П. Филипович до античності виявив значно менше інтересу, ніж М. Зеров і навіть М. Рильський. Культура минулого у нього, як правило, культура рідного народу («Здивуй увагою своєю» та ін.).

До неокласичної відносять, як уже йшлося, і лірику рівноваги й радості буття. В другій збірці П. Филиповича є кілька подібних творів. Наприклад, «Ти поглянь — у темній чаші» або «Скоро серпень надійде ясний».

Ще в кількох прикладах такого роду — «Вітри і розталь» та «Не тане день» — вирішуються спеціальні технічні завдання, і вже за своїм експериментальним характером вони не вписуються в число неокласичних. В обох творах П. Филипович демонструє віртуозне володіння поетичною інструментовкою, що високо цінувалося професійною критикою 20-х рр. Так Б. Якубський в оглядовій статті «Українська поезія в 1923 р.» окремо відзначив, що «П. Филипович дає бездоганно чіткі, прозорі малюнки й мелодії... з одному йому властивою майстерністю звукозапису»¹.

Особливо оригінальний вірш «Не тане день», у якому поет вдається до рідкісного ланцюгового римування (авав всев ссвв) і суцільних звукових повторів. Але що найдивовижніше, так це асонанси і консонанси, яких навіть уявити собі не можна у неокласика:

Не тане день
У синю плинь,
Бджола гуде —
На землю глянь!

Зелений лан,
Прогнавши тінь,
Забрав у бран
Всю далечинь.

З усіх рослин
Веселий дзвін.

¹ Радянська освіта, 1924, №№ 1—2, с. 84.

А сивий млин,
Сліпий чабан,

Сидить і жде —
І над усім
Розлився день,
Мов океан.

Отже, в цілому друга книжка в порівнянні з попередньою більш експериментальна, пошукова. Про це ж свідчать і її жанрово-строфічні особливості: в збірці немає жодного сонета, баладна форма уже менш прив'язана до класичної традиції, більш сучасна.

Вдосконалюється поетичне мистецтво П. Филиповича в любовному жанрі. До кращих витворів української лірики кохання XX ст. можна віднести вірші «Немов оту з пожовклими листами...», «Мов сірі дні, умруть бажання кволі» та ін. Як і в першій книжці, любовна лірика завершує збірку «Простір», надаючи всій художній цілісності проникливого ліричного звучання. В середині 20-х рр. поет відходить від суто філософських тем, але філософський елемент не зникає — він збагачує любовний ліричний вірш. Любов у поета, як і раніше, — це вища сила, що повертає людині її духовну сутність, відновлює гармонійну єдність з природою і визначає смисл її буття.

Як урізноманітнюється, удосконалюється форма любовної лірики, можна простежити на прикладі вірша «Немов оту з пожовклими листами» (1922). Є в цьому вірші рідкісне поєднання внутрішньої розкритості, свободи і водночас класичної стрункості форми. Твір написаний білим віршем (П. Филипович показав себе справжнім майстром цієї форми), але рядки об'єднані в строфу оригінального п'ятивірша, з суворим дотриманням певного чергування клаузул: АаААа. На тлі елегантного осіннього пейзажу виникає сповнений глибоких інтимних відтінків ніжності діалог між ліричними персонажами «ти» і «я» — коханої і закоханого (за цим діалогом

стоять віки класичної лірики кохання). У перших двох строфах — «ти» — образ коханої: «Ти розгорнула осені сторінки І десь знаходиш невідомий спокій...» Останні дві строфи — голос ліричного «я»:

Я скрізь з тобою. І любов, і пристрасть
Міцніють в серці, з'єднані навік,
А ти поглянеш, і побачу квіти,
Поблідлі в росах, і німу долину,
Де промайнула молодість моя.

Любовна тема розробляється і в урбаністичній ліриці П. Филиповича — у віршах «Вмовляє ніч вогні біляві», «Це призначив тоскний, неблаганний», «Небо осіннє, мов квітка, марніє». До речі, критики 20-х рр., намагаючись звести до загального знаменника творчість усіх, кого тоді називали неокласиками, що з самого початку було приречено на провал, писали, що «...не приймаючи... революції, (вони.— Н. К.) не гналися за новою естетикою міста, що ніби боялися її, а, спираючися на селянах, як українській стихії, давали селянські образи. З часом, однак, чимраз більше виходило наверх, що в суті йдеться про нову естетику змодернізованого інтелігента, що ближче підійшов або намагається підійти до міста, що по-своєму його спостерігає та приймає, а не розуміє, а з другого боку, інтелігента, що лякається бетону й заліза, яким дуже страшать модерністи, чи то пак пролетарські поети»¹. З цього заплутаного вислову ясно тільки те, що йдеться про суперечливе ставлення до сучасного міста. Але якраз у П. Филиповича ми бачимо дуже своєрідне ліричне забарвлення урбаністики. Вся київська тема у нього наскрізь пройнята любов'ю; тут головне не в предметних деталях чи якихось інших реаліях, а у настрої, в класичній елегійності. Як, наприклад, у вірші «Вмовляє ніч вогні біляві» (1923):

¹ Музичка Андрій. Журнальна українська лірика 1926 р. Червоний шлях, 1927, № 2, с. 159.

...Ти подивись: он там, за рогом,
Схилився, задрімав візник.
Майдан зоріє так убого,
І лине тінь, і вітер зник.

І я під подувом розстання
Вертаюсь тихий і сумний.
Я весь задума, і вагання,
І смага губ, і втома вій.

Кульмінацією елегійної ліричної ноти у збірці є любовний вірш «Мов сірі дні, умруть бажання кволі» (1922). Твір написаний у рік виходу першої збірки, коли, здавалося, ніщо не провіщало розлуку, але кожний його образ сповнений пронизливого щему, туги за молодістю, за проминулим щастям і сприймається як прощання з життям. Разом з тим своєрідне «пантеїстичне», «язычицьке» ототожнення себе і коханої з природою породжує думку про незнищенність людського духу, людської любові:

Мов сірі дні, умруть бажання кволі,
Не станє слів, і я скажу: прощай!
А ти лети і ластівкою в полі
Над колосками срібними кружляй.

Яр пролетиш і озеро побачиш,
Об ясні води ти крилом черкни;
Мене нема, а ти не ждеш, не плачеш,
Стріваєш сонце, спогади і сні.

Якщо у вірші «Немов оту з пожовклими листами» ми бачили своєрідну амебейну структуру (дві строфи «ти», дві строфи «я»), то в даному творі «я» і «ти», «він» і «вона», «радість» і «журба» стикаються в кожній строфі (як у Олеся, «З журбою радість обнялась...»), що породжує прихований в глибині духовного змісту твору драматизм, але без будь-якого надрику — «печаль моя світла»:

Лети ж, лети — в повітрі золотому
Минулі весни повернулись знов.

І тільки ти не повертай додому:
Тепер я скрізь, де світло і любов.

У фіналі збірки — філігранному за своїм звукописом вірші «Закликав червень чарівну теплінь» — думка про незнищенність людського добра і любові філософськи узагальнюється: людина смертна, та безсмертні її діяння, її творчість. Відчуваючи близьку наругу, поет шукає моральної опори в творчості, вірить у безсмертя, але говорить не про себе — в останньому вірші збірки досвідчений майстер звертається до молодих поетів, вчить їх, заповідає служити людям:

Навчись і ти, коли прийде твій день,
Віддати усім прозорий мед любові,
Приваблюючи фарбами пісень
Мандрівників далеких, випадкових.

І непомітно передай вікам
Оті пилини сховані насіння.
Смерть не мине, і ти загинеш сам,
Та безліч раз зійдуть твої творіння.

Отже, в другій і останній книжці поета відбилися його напружені, не обмежені ніякими апіорними схемами шукання повнішого самовираження й глибшого пізнання історії і сучасності свого народу, його минулого і майбутнього.

*

У 20-ті роки розгортається широка наукова і педагогічна діяльність П. Филиповича. Як професор ІНО, разом з М. Зеровим він керує семінаром підвищеного типу; працює секретарем історично-літературного товариства при ВУАН, співробітником Постійної комісії для видання новітнього українського письменства.

Безперечно, Павло Филипович відіграв видатну роль у становленні українського радянського літературознавства. Коло його наукових інтересів було надзвичайно широким. Як учень і послідовник В. М. Перетца, він

почав з уже згадуваного дослідження про творчість класика російської літератури першої половини XIX ст. Є. Баратинського. Однак не поділяв думки свого вчителя про те, що література, близька до сучасності, не може бути предметом науково-об'єктивного аналізу. Він виявляє інтерес і до класичної літератури, і до літератури початку XX ст., причому не тільки до вітчизняної, а й до зарубіжної.

Провідне місце в літературно-науковій творчості П. Филиповича належить шевченкознавчим дослідженням. Його можна назвати одним з основоположників українського радянського шевченкознавства. Як співробітник Постійної комісії для видання новітнього українського письменства, він бере участь в розробці плану академічного видання Шевченка, в коментуванні IV тому, його «Щоденника», у складанні й редагуванні шевченківських збірників тощо. З 1919 р. (з часу появи його перших розвідок — «Листи Максимовича до Шевченка» і «Нові рядки Шевченка») і до останніх днів свого життя він глибоко, систематично, послідовно працював над спадщиною Кобзаря, створивши загалом майже два десятки наукових досліджень, в тому числі «До студіювання Шевченка та його доби», «Шевченко і декабристи», «Шевченко і романтизм», а також статті про Шевченка і Гребінку, Шевченка і Коцюбинського, Шевченка і Щоголіва, Шевченка і Плещеєва, Шевченка і Платона Смиренка, розвідку про забуті рецензії 40-х рр. на Шевченкові твори тощо. Головний набуток українського радянського шевченкознавства П. Филипович вбачав у тому, що Шевченко уважно і всебічно студіюється на тлі його доби, біографія Шевченкова звільняється від легенди та іконописної ідеалізації, на науковий рівень піднімається дослідження Шевченкової поетики, літературних впливів на його творчість і т. д. Від кустарництва критичних нарисів з публіцистичною домішкою — до наукових студій, опертих на фактично-

му матеріалі», — такий шлях проходить не тільки шевченкознавство, а й усе українське літературознавство, і на цьому шляху особисті науково-творчі зусилля П. Филиповича важко переоцінити.

Він бере також участь у виданні масової народної «Літературної бібліотеки», яка випускала твори від Котляревського до наших днів (за редагування текстів, крім П. Филиповича, узялися найталановитіші київські та харківські дослідники, в тому числі О. Дорошкевич, Б. Якубський, Ан. Лебідь, М. Зеров, П. Рупін, А. Шамрай, І. Айзеншток та ін.). Статті про І. Франка, Лесю Українку, О. Кобилянську, що готувалися до окремих видань їхніх творів і наукових збірників, увійшли у відому літературознавчу працю П. Филиповича «З новітнього письменства. Історично-літературні статті» (1929). В передмові до цього збірника автор характеризує свій метод філологічного аналізу як порівняльний: «...я вживав переважно порівняльного методу і гадаю, що цей метод, позначений у нас певною традицією (праці Драгоманова, Франка, Сумцова, О. Колесси, та ін.), може дати чимало корисного для сучасного українського літературознавства, зосібна подаючи матеріал для соціологічних узагальнень. Порівняльні студії поширюють також наш обрій, виводячи українське письменство з вузьких національних меж і з'єднуючи його з творчістю інших народів»¹.

Щодо тлумачення «соціологічних узагальнень», то вони не мають нічого спільного з вульгарною соціологією, критиком якої у своїх статтях П. Филипович неодноразово виступав; варто навести ще одне його судження: «Соціолог не розпливається в загальних характеристиках часу, а перш за все уважно досліджує фактичний матеріал, найбезпосередніш зв'язаний з пись-

¹ Филипович П. З новітнього українського письменства. Історично-літературні статті, 1929, с. 3.

менником, його найближче оточення, громадське і літературне»¹. Висвітлення широкого історико-літературного фактичного матеріалу — найсильніша сторона літературознавчих праць П. Филиповича, серед яких особливо цікавим видається великий нарис «Соціальне обличчя українського читача 30—40-х рр. XX віку». Літературознавчі роботи П. Филиповича мають не тільки історичне значення — вони актуальні й сьогодні і повинні бути перевидані.

Наукова праця так захоплює Павла Филиповича, що в кінці 20-х — на початку 30-х рр. витісняє всі інші види занять. У листі до Ігоря Поступальського 1930 р. він сам у цьому зізнається: «Віршив я давно не писав, а статей історико-літературних написав і друкую досить багато»². І все ж на сторінках журналів «Життя й революція», «Червоний шлях» та в інших періодичних виданнях продовжують з'являтися його ліричні вірші, серед яких особливу увагу привертає цикл «Тарас Шевченко» — триптих «Київ (Зустрічі з Кулішем)», «Новопетровське» (Перша частина) і «Повернення (На пароплаві)» — своєрідне образно-поетичне доповнення до вищезгаданих наукових досліджень.

Зменшення кількості віршів компенсується художніми перекладами з російської й французької поезії. Про перекладацьку діяльність Павла Филиповича стисло, але вичерпно писав Григорій Кочур у передмові до публікації маловідомих перекладів поета в ж. «Жовтень», 1971 р., № 9, — до цієї передмови і відсилаємо читача. Зауважимо тільки, що інтерес до класичної і новітньої поезії відбивається і на відборі матеріалу для перекладів, який у Филиповича, як правило, був продуманим, не випадковим. У перекладах поет часом міг відверто сказати те, що обходив або приховував в оригі-

¹ Шевченко та його доба. Збірник І, К, 1925.

² Літ/ Україна, 1987, 26 листопада (№ 48).

нальний своїй творчості. Так, є підстави вважати, що, розуміючи суперечливий характер політичної ситуації в країні (листування з М. Зеровим може підтвердити наше припущення), П. Филипович не випадково на початку 30-х років звернувся до перекладів політичної сатири П'єра-Жана Беранже (пісень-памфлетів «Смерть диявола», «Віщування Нострадама на 2000 рік», «Потоп», «Навуходоносор») та Анрі-Огюста Барб'є («Здобич»). У перекладах зазначених творів, де викривається сваволя деспотизму, поет, очевидно, висловлював і своє власне критичне ставлення не тільки до колишніх, а й до сучасних тиранів. Гостро, навіть визивно звучав, зокрема, переклад сатиричного вірша П'єра-Жана Беранже «Навуходоносор» з його глузливым рефреном: «Будь славен, Навуходоносор!»

...Творці оплачених куплетів,
Ви не вишукуйте сюжетів,
Беріть оцей, що вибрав я.
Його цензура дозволя.
Підслесливу хвалу короні
Складайте у біблійнім тоні,
І хай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

На початку 30-х рр. Павло Филипович переживав нове творче піднесення. З'являються такі його чудові ліричні сонети, як «Я — часточка мала всесвітнього зв'язку», «Гете». 1932 р. він виступає на урочистому засіданні Академії наук УРСР з доповіддю «Гете і українська література». З 1930-го по 1935 рр. публікуються його переклади з творів, крім Беранже й Барб'є, також з Пушкіна, Брюсова та ін. Він планував написати «монографію синтетичного характеру» про Шевченка. Готував нову збірку поезій.

Але зловісні тіні вже оточували його. У деяких творах, зокрема у «Кримській елегії», вражають похмурі, трагічні ноти, яких поет уже не може притлумити.

В серпні 1935 р. Павло Филипович виїжджає на відпочинок у Крим, в санаторій наукових працівників у Буюрнусі (під Гурзуфом). У листі до Ігоря Поступальського він пише, що до кінця серпня пробуде в санаторії, сповіщає, зокрема, що стаття про Тютчева вже надрукована, «але книжку журналу редакція не надіслала». Це останнє зауваження про незрозуміле відмовчування редакції — єдиний натяк на майбутні трагічні події.

В кінці серпня 1935 р. Павло Филипович був заарештований. Його звинувачують в приналежності до терористичної організації, засуджують спочатку на смертне покарання, а потім на десять років ув'язнення, засилають на Соловки.

У «Кримській елегії», замислившись над своїм життям і в раптовому інтуїтивному осяганні відчувши свою абсолютну самотність, П. Филипович пише трагічні рядки про неминучу розлуку з коханою дружиною, яка, можливо, зречеться його:

І та, що їй цілуєш ніжно руки,
Забуде все,—
Вітри холодні горя і розлуки
Життя несе.

Але дружина поета, обдарований скульптор Марія Андріївна Михайлюк, яку знала і шанувала київська інтелігенція (зберігся лист П. Тичини до неї), не тільки не зреклася його, а й намагалася полегшити долю чоловіка; марність зусиль, безвихідність становища призвели її до втрати душевної рівноваги. Через короткий час і вона була репресована.

Останній раз Павла Филиповича бачили в одному з Ухто-Печорських таборів найсуворішого режиму. Є припущення, що там в листопаді 1937 р. передчасно обірвалося життя видатного українського вченого і поета.

Наталя КОСТЕНКО

ЛІРИКА

Збірка
«Земля і вітер»
(1922)

* * *

Дивись, дивись, безмежні перелоги
І хмар насуплених погроза вдалині.
Проносить вітер виклики тривоги —
Шалений вітер і криваві дні.

Не перший рік як позникали б́оги,
Остались люде та мерці одні.
Жують і плачуть: дайте-бо підмоги,
Заснуть спокійно дайте у труні.

Я чую жаль. Мене турбує звада,
Та марний біль перемогла відрада,
Бо у минулім не кохаюсь я,

Бо не розстанусь з мрією моєю:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо, гордий, сильний, як земля.

* * *

Єдина воля володіє світом,
Веде в майбутнє нас єдиний шлях,
Ми умremo з єдиним заповітом
В непереможних і міцних серцях.

Врятує вроду і себе людина,
Життя зросте над попелом руїн —
Велика мрія, мудра і єдина,
Недаром дзвонить у всесвітній дзвін.

Віки летять, а в неозорім морі
Єдине сонце для землі горить,
І всі колись з'єднаються в просторі —
Людина, звір, і квітка, і блакить.

* * *

Він тікав, і дививсь, і знову
Зупинявся між тихих трав.
Загубив золоту підкову
І на обрії десь упав.

І, мов душі давно померлі,
Підіймались тумани там,
Де вечірні тіні простерли
Перед небом убогий крам.

Хтось не зводив жовтого зору,
Кликав вітер і сіяв жаж
І на чорнім коні Ленору
Без упину мчав у степах.

А земля затулила вуха...
Господине стара, не спи,—
Крикне півень, вогонь роздмуха
І запалить твої снопи!

* * *

Ніч, як циганка стара,
Сонним степам ворожила.
Знали степи: не пора,
Хай ще міцнітиме сила.
Дихала вільно трава,
Спали спокійно звороти.
Земле родюча, жива,
Вже чатувала кого ти?
Зникли вітри-сторожі,
Не шепотіло і жито,
Що у яру, на межі,
Двох невідомих — убито.
Земле, ти, земле, дарма
Думають: сіра-сириця.
Подих бринів, як сурма,
Груди міцніли, мов криця.
Ніч не могла вже заснуть —
Бачили очі безсилі:
Знову у полі ростуть
Чорні, високі могили.

* * *

Тремтіла тінь, і вечоріли хмари,
Я проминав і села, і поля.
Нехай чабан жене свої отари —
Офірі огнищ не підвладний я.

Де спів безжурний і коханки кроки?
Самотні думи взнали інший бран:
Удалині холодний і широкий
Вже хвилювався сизий океан.

І впала туга, мов тяжка кирея,
Коли відразу я спинив коня.
Не чорний крук злетів до Прометея —
Довбала ніч криваве серце дня.

* * *

На поталу камінним кригам,
На глуху наругу вітрам,
На зневагу звірам, що плугом
Проминуть і квітку, і храм,

Оддаю і тривожну душу,
І холодний спокій думок,
І вартую, надіюсь, мушу
Виглядати, чи йде Пророк.

Над землею сонце червоне
Залива промінням блакить —
Поруч серце чуже холоне,
Умира, не може любити.

І на всій безмежній країні
Ні один ще Лазар не встав.
Тільки ночі чорні та сині
Десь пливуть понад морем трав.

* * *

Знов увечері
Місяць-гостонько
Не зійшов —
Поле чистеє
Не поорано
Вже давно.

Ясне сонечко
Ранком в затишку
Довго спить —
Не радіє-бо
Світу білому
Вбогий мир.

Дрібен дощичу,
Ти один лише
Бродиш в млі,—
Ой, зійдуть квітки,
Ой, росте печаль
На землі.

* * *

Гризи залізо
І гострий камінь —
Небесні ризи
Горять над нами.

Криваві квіти
На чорних кручах,
Їх сіє вітер —
Смерть неминуча.

Якісь потвори
Кудись зникають,
Голодні зори
Когось шукають.

А там, в вигнанні,
Глузують Юди:
«Це дні останні,
Ви вже не люди».

* * *

Тіні людей і камінь —
Важко моїм очам.
Бачу блакитні плями —
Неба дешевий крам.

А серед вулиць купи —
Всіх заведе одчай.
Хтось проміняє, купить,
Хтось обідніє вкрай.

Вийшов і я, бо мушу,
Вийшов та крикнув сам:
«Хто промінє душу?
Душу свою віддам».

Не обізвались мляві,
Сонні, голодні, злі,
І не з'явився навіть
Темний Владар землі.

Той, хто вроду й клейноди,
Кажуть казки, давав —
Тільки тепер в пригоді,
Бачу — і він не став!

...День умира. Убого
Никне небес шатро.
Місто, прокляте Богом!
Кинув тебе і Чорт!

* * *

Коли затихнуть двері,
Коли заснуть стільці,
І ляжеш без вечері,
І втома на лиці,—

Я знаю, знаю, знаю:
Я знову не один —
Неначе рухи гаю,
Зростає шум хвилин.

Чиїсь таємні тіні
Годинник виклика,
В невинному стремлінні
Біжить віків ріка.

І хтось пливе і хоче
Спіймать моє стерно.
Голодне око ночі
Заглянуло в вікно.

* * *

А я живу, і дні приходять,
Як і раніш, стрічать мене.
На синім небі хмари бродять,
І сонце їх кудись жене.

В повітрі скрізь лунають згуки,
Веселий вітер ще не вмер,
І зачерпнуть, як схочуть, руки
Води із вікових озер.

В траві сміються людям квіти,
Зриваю плід не тільки я,
Бо довго може ще терпіти
Своїх дітей стара земля!

* * *

Не сонце — п'яна шинкарка
На обрій вино лила,
Криваво пінилась хмарка
На гранях ніжного скла.

Земля, сирота осіння,
Тремтіла листям сухим,
На дні золотого тління
Стелився туманом дим.

А я (спадкоємець Феба!)
В уяві усе з'єднав:
Вечірню заграву неба,
Покору змарнілих трав.

І тільки зірок проміння
Пробилось на синій шлях,
Я взяв: ще більше насіння
Зійде у чорних полях.

* * *

Заклинаю вітер і хмари,
Заклинаю, земле, тебе!
І бринять найміцніші чари —
Заклинаю сонце сліпе.

Пролетіли огненні бджоли
Між зелених полів людських.
Заклинаю вас, тихі доли,
Не пускайте до себе їх!

А глухі снігові градини,
Смілий вітре, хоч ти розвій,—
Хай живуть і квітки, й рослини
У країні бідній моїй!

Ясний світе, степе без краю,
Срібна пісне роси й трави,
Вас кохаю, вас закликаю,
Хочу бути таким, як ви!..

* * *

Шануй гніздо старого чорногоза —
Він стереже і клуню, і стіжок,
І доручила доглядати Муза
Йому сіреньких радісних пташок.

Лагідні дні — немов смашну солому
В широких яслах все жують воли
І кожен раз, коли виходять з дому,
Ізнов туди вертають, де були.

Від ясних днів ще спокійніші ночі —
На синій стрісі срібний чорногуз,
У небі він і рушити не хоче,
Здається, він навіки там загруз.

Самотня втіха й безтурботна праця:
Все позирає на земний стіжок,
А вколо нього ледве метушаться
Блискучі зграї золотих пташок.

* * *

Не злато, ливан і смирну
Приносять троє царів —
Весняну радість незмірну
Віщує соняшний спів.

Так завжди було — і нині
Голубить дітей земля
І знов віддає людині
Свої широкі поля.

Повітря, рослини, води —
Вславляють усі блакить,
Усі приходять до згоди
Безмежно життя любить.

І навіть дано Орфею
Не слова летючий дим —
Всеволодну силу, щоб нею
І камінь зробив живим!

* * *

Колосом стигне слово
В долах і на горбі,
Жовтих стеблин розмово,
Не шепотіть тобі!

Дзвонять серпи і коси,
Важко скриплять вози.
Сніп, співак безголосий,
Молить: збирай, звози!..

Ось і новий господар
Владно веде коня,
І непорушна згода
Поля, людини, дня.

І одчиня ворота
Варта майбутніх днів:
Чорна землі скорбота,
Сонця злотистий спів.

* * *

Я на сторожі коло їх
Поставлю слово...

Т. Шевченко

Не хижі заклики пожеж,
Не безнадійний рев гармати —
В поля майбутнього зайшла ти,
Минулу радість в них знайдеш.

Де жебраки? Уже людині
Земля готує вічний дар,
І сонце — золотий кобзар —
Збудило гори і долини.

І трави ждуть отар, і жде
Дніпро пташок — човнів веселих,
Ще мить — у місті і у селах
Життя розквітне, загуде,

А давнє слово на сторожі,
Напівзабуте слово те,
Як пишне дерево, зросте
У дні співучі і погожі.

* * *

Я — робітник в майстерні власних слів,
Та всі слова я віддаю усім.
Будую душі, викликаю гнів,
Любов і волю вводжу в кожний дім.

Натхнення, вітиху чую я тоді,
Коли учусь у давнього митця,
Але, безжурні, горді, молоді,
Лише майбутнім дихають серця.

З старої бронзи зброю владних слів
Переливаю радо на вогні.
Під невгамовним подихом вітрів
Безмежна праця, переможні дні!

* * *

Слава весняній траві —
Вийшла найперше на світ;
Віти вербові живі —
Вітам веселий привіт!

Десь пролетіла бджола —
Славлю і квіти, і мед.
Радісний день підійма
Синього неба намет.

Радісний вітер з ланів
Віє і тане у млі.
Слухаю соняшний спів:
«Слава весняній землі!»

* * *

Уже давно розвиднялося...
Я йшов, повертався я
Туди, де в світлі купалися
Зелені, буйні поля.

Не чув я людського голосу,
Дививсь: пишалась земля,
Горнувся колос до колосу,
Шептав про радість життя.

А небо немов над милою,
Схилялося до журби,
І тихо з хмаркою білою
Розмову вели дуби.

* * *

Нехай архангел у труби трубить —
Мерці не встануть з одвічних трун,
І тільки сонце усе голубить,
Огненноокий німий чаклун.

І зійдуть тихо зелені трави,
Зростуть між ними квітки малі
І перекажуть слова ласкаві
Від тих, що в чорній лежать землі.

Їх не вартує, хто оборонця
І трубних звуків чека вночі,—
Почує вітер, пригріє сонце,
Кропити будуть рясні дощі.

* * *

Не смуги золото-сизі,
Не в сутінках височінь.
Хай моляться зоряній ризі,
Земля підо мною чи кінь?

Я мчу по степу, по селах,
Нагнуся, а трава шумить,
Повітря п'ю радісний келих,
І очі п'яніють щомить,

Побачивши не в краплині —
В бурхливих водах ріки,
Як вечір високий і синій
В безмежності креше зірки.

ГРОЗА

На стелю неба чорного бика
Загнали змії сині та огняні,
І він лежить і той табун склика,
Що унизу темніє на поляні.

Зникають змії — і блищать на мить,
А бик реве від болю і тривоги.
Не диха вітер, а земля мовчить,
Жде буйних сліз, жде світлої підмоги.

СОНЦЕ

Було ти любе і ясне,
Було байдуже і жорстоке,
Промінням бавило мене
І спекою кололо кроки.

Тебе любив, тебе люблю,
Ненависть заховавши разом,
Коли на цілину мою
Без жалю кинеш племінь плазом,

Коли ти п'єш сухі піски,
Гризеш кору верби старої.
О, знаю, пройдуть ще віки —
Не вистачить твоєї зброї.

І ти постарієш, заснеш,
Таке бліде, сивоволосе;
Нашадок мій з високих веж
Не раз тебе прийти запросить.

І буде заздрити мені
І всім, кого хова могила,
Що у далекі, милі дні
Ти нас вогнем своїм палило.

* * *

Вже чекають поблідлі дні
Яснозорих пісень спокою,
І кружляють жовті вогні,
Легким листям летять зо мною.

Випливає туман, як дим,
Вечорами і сизим ранком
І лунає словом німим
За вікном, за дверми, за ганком.

Обходила осінь поля
І прийшла до моєї хати.
Я збираюсь, згадаю я,
Що мій день — сумний, не багатий,

Що пора, пора і мені
Розминутись з отим тужінням
І засохлим листям осіннім
Промайнуть у майбутні дні.

ПІСНЯ

Жовтий пісок не посію на білому камені,
Рано не встану сльозами його поливать.
Осінь прийшла і шепоче за вітром щодня
мені:

«Він не вернувся, не треба,
не треба чекать...»

Жовтий пісок не сходжатиме квіткою синьою,
Камінь барвінком хрещатим не зможе укрити.
«Де ж ті квітки?» — насміхається сніг
над калиною.
«Де ж ті надії?» — питаю холодну блакить.

* * *

Коли почую твій співучий голос,
І легкий сміх навколо забринить,
Мені здається: серед поля колос
Гойдається і пташка десь дзвенить.

Мені здається: радісне тремтіння
Волошкам синім не дає заснуть,
А сонце сіє золоте насіння,
І вітер хмарку виряджає в путь.

Та гасне день, і радості немає,
Одна хвилина, а змінилось все:
Густі тумани, скініння дум безкрає
Твій зір байдужий враз мені несе.

І за тобою, тихою, чужою,
Скорботний світ не вперше бачу я,
І осінь простяга передо мною,
Як вічність, чорні і німі поля.

* * *

Як страшно!.. Людське серце
До краю обідніло.

П. Тичина

Коли летять, як сиві зграї,
Такі скупі і сірі дні,
Коли сама земля вмирає
І в небі не горять огні,

Коли кругом старці й каліки
І обідніло серце вкрай,—
Забудь і ти, забудь навіки
Мій біль, і горе, і одчай,

І те, що всі мої надії,
Любов, і пристрасть, і хвали
Лиш тягарем чужої мрії
Для тебе, ніжної, були.

Минеться все, уже минає,
Змівся я, і ти не та.
Над нами вічність пролітає —
Шляхи безкраї заміта.

І я уже не маю сили
Тебе забути, відійти.
Я чую тільки голос милий,
Я бачу світ, бо в світі — ти.

НІЧ

Прийшла і золотий пісок
Розсипала на синій килим,
У неї вистачить казок
Усім — і милим, і немилим.

Всіх приворожить, всіх приспить —
Маленьку квітку і людину
І за долиною долину
Почне туманами стелить.

Але не спить стара земля —
І в літню ніч, і в ніч осінню
Все поверта свої поля
Назустріч ясному промінню.

* * *

Розпорошивши снігову примару,
Діряві хмари, мов брудні хустки,
Розкидав вітер повз Волосожару
І ліг на хвилях темної ріки.

Але малюнком тоскним і недбалим
Не хоче гордувати листопад,
І мріють зорі: ми серця запалим;
Радіє місяць: повернись назад.

Усі подружжя світового хору
Прямують тихо у північній млі,
Та стежать всі з безмежного простору
І за зеленим вогником землі.

* * *

Білявий день втомився і притих,
І з глибини блакитного спокою
Прямує сонце тихою ходою
До роздоріжжя вечорів смутних,

Недовгий час спиняється у них,
Поломеніє пізньою красою,
Немов на обрій зводить за собою
Примари мрій криваво-золотих.

І дня нема. Та променисто-ніжний
На ясне небо, на простір надсніжний
Розлився світ і не пускає тьми;

Лиш місяць срібний тихше і смутніше
Ті ж візерунки темно-сині пише
На білих шатах пишної зими.

* * *

Надхмарний вітер повелів
Всім шанувати білі шати.
О земле, лиш одна могла ти
Прославить вроду срібних днів.

Як в діамантах сяє шлях,
Як від проміння у діброві
Розквітлі лілії чудові
На темних і старих дубах!

І ти, весела і струнка,
Не віриш сніговим примарам,
І розгорілася не даром
Від сонця й холоду щока.

Дивись на діл, на небеса
І вчись прекрасного спокою —
Колись зійде і над тобою
Така врочистая краса!

* * *

Хай на небі зовсім змарнілий
Срібний місяць хмарку шука —
Бачу тільки платок твій білий,
Знаю: в муфті тепла рука.

Ми йдемо, і шепочуть віти,
Між будинків вітер літа,
Я діждався: знайшла в мені ти
І читаєш свого листа.

Зустрічаються радо зори,
І зовуть, говорять вони,
Що все далі, далі простори,
Де лунають планетні сні.

І не може бути інакше,
Я не чую світів чужих,
Коли серце землі гаряче
Б'ється в ніжних грудях твоїх.

* * *

Синіє сніг, і стеляться розмови,
Мов ніжні тіні ясних вечорів.
Дивлюсь на Вас і бачу темні брови,
І легко нам, і знаєте давно Ви,
Які слова сказати я хотів.

Звичайна ніч, і вулиці, якими
Ходили ми і вчора, і торік,
Збігаються, немов банальні рими,
І пролилась над нами і над ними
Знайома тиша срібносяйних рік.

І ми йдемо, випадком і недбало
Вітаючи і небо, й ліхтарі,
І нам здається, що простору мало
Чудному серцю, котре забажало
Якоїсь невідомої зорі.

Але мовчать і місяць, і будови,
Панує ніч, і стежим ми самі,
Як в нас палають заклики любові,
Як таємничо стеляться розмови
Між білих вулиць сонної зими.

* * *

Я ждав: промине тоска,
Ти крила душі розправиш,
І ніжна біла рука
Торкнулася білих клавиш.

Та тихий тужливий спів
Пронісся в темній кімнаті,
І поки він вечорів,
Спинить його не могла ти.

І стала сама смутніш
Від тіней в твоїй оселі,
Здавалось, що ти стоїш
Одна у німій пустелі

І бачиш, як день згаса,
І небо зникає синє,
І ніжна твоя краса
Навіки, навіки гине...

САЛОМЕЯ

Хай проклинав пророк Йоканаан
Під полотняним небом Іудеї —
Над всім лунав лиш голос Саломеї,
Сліпили плечі, і зміївся стан.

І пристрасть, мов незримий ураган,
Неслась в партер, до лож, до галереї,
І захисту вже не було від неї,
Коли танок схопив серця у бран.

Сліпа жаго, непереможна вродо!
Ти спопелить могла б життя народу,
Ти засмутила б соняшну блакить!

Перед тобою голова кривава,
Й своє життя ти віддаси за право
В людській уяві віковично жити!

СНІГОВА КОРОЛЕВА

Маєте серце із криги,
Треба його розтопить,
Треба з дитячої книги
Казку згадати на мить.

Причарувала хлопчину
Раз королева снігів.
Тихо на серце-крижину
Холод зими напосів.

А хуртовина лихая
Всюди сліди заміта.
Гей, рятуватиме Кая
Дівчина бідна ота —

Ластівка милая, Герда,
Вірна дитяча душа,
Швидко, спокійно і твердо
В путь невідому руша.

Всі подолала завади,
З Каєм вернулась, і знов
Квітнуть сади та левади,
Сяє, як сонце, любов...

Казка з дитячої книги!
Радість і щастя на мить!
Маєте серце із криги —
Треба ж його розтопить!

Збірка
«Простір»
(1925)

* * *

Нема словам лічби,
Нема на них нероду.
Їх сіють і любов, і гнів,
Їх виплекать мені звелів
Той на́рід,

що знаходить згоду
Поміж прийдешнім і бажаним,
Їх сіє син доби,
Що голосом мідяним
Благословила радість молоду,
Коли людина падає і все ж
Кричить: «Я йду!»

Для слів немає меж.
Майбутнє і минуле
Влились в сьогодні. Так ріка
Вливається у море неозоре.
Так рука
Руки шукає.
Серце чуле
Гукає серцю: йдеш?
Дивись — немає
Колишніх меж!

І всі слова
Вливаються в розмову,
Одне від одного беруть понову,
Красу і силу.
Почуєш пісню милу
І знаєш: це росте трава
І радісно чекає на поліття.
Почуєш гордий крик
І знаєш: гострий кремінь
В землі не зник.
Нове століття
В простори темні,
Не знані ще одвіку, іскру кине.

Людино!
Здобувай
Незнане слово,—
Те — вперше з'явиться,
А те — розквітне знову,
А те — у нерість перетвориться, і гляне
На нього сонячне проміння —
Воно засяє самоцвітом
В руках майстрів,
В руках звичайних.

І наші дні здивують дивним світом
Прийдешні покоління,
І стане гаслом неосяжної доби:

— Нема словам лічби!

1925

РІЗЬБЯРІ

В високій залі промину малюнки
І пильної уваги не зверну
На куби тіл, на штучні візерунки
І на залиту фарбами стіну.

Перегоріли на́думи колишні,
І лінія не радує мене,
Коли не сяє крізь кольóri пишні
Людське обличчя, мудре і ясне.

Я зупинивсь і мовчки придивлявся —
В душі незнана сходила зоря,—
Мені назустріч тихо позначався
Самотній твір якогось різьбяря.

Не мармур і не хороблива глина,
Не бронзи стародавньої туга —
Отам в кутку схилилась мовчки спина
І підігнулась, мов жива, нога.

Похмурі зморшки не ховали втоми,
І випинались м'язи крізь рукав,
І я побачив зразу — нерухомий
І дерев'яний бондар працював.

Його синів уже скликали рудні,
І вдалині темнів залізний куб —
Він був такий природний, незабутній,
Як степ і сонце, як зелений дуб.

Ви ожили, дерева і рослини,
Братів давнішніх пізнаю на мить,
Забуту думку будять верховини,
І пісня вітру десь летить, шумить.

Зовсім звичайна річ,
І не помітив я —
Помандрувала ніч
В чорні, німі поля.

Зовсім звичайне все —
Стіл і папір, книжки.
Хвиля (чия?) несе
Тихо мої думки.

Зникла стеля, стіни —
Мов не було ніде.
Деся ідуть чабани,
Серце шляхів — тверде.

Чую твій перший крик,
Пращуре, крик землі —
Ти у печерах звик
Слухати намови злі.

Темним мовив: моє! —
Жінка, табун, стріла.
Он де твій син встає,
Бачить сонце й орла.

Перша думка летить
У неозорий світ,
Перша пісня дзвенить,
В пісні — сонячний міт.

Всюди літа орел,
Сонце горить для всіх,
Із золотих джерел
Ллється радість і сміх.

Може, й не син, а внук,
Може, не внук, а всі,—
Сходять зерна наук
В гімнах ясній красі.

Слово росте, живе,
Квітка мала і дуб.
Півень співа, й пливе
Місяця срібний дзюб.

Думка росте, немов
Башту дме Вавілон.
Пристрасть, ніжність, любов,
Мрійника мудрий сон...

1924

* * *

Весь день на дротах коливається дощик,
Затихне і знову журитись почне.
Навіщо ноктюрни, елегії тощо,
Мізерні, неначе подерті кашне?

Ти вийдеш на вулицю стукать і грядать —
Об камінь удар молотком молодим.
Для тих, що в кімнаті, замріяна мряка,—
Тобі посміхнеться проміння крізь дим.

Спинить безголосу слізливу капелу —
За сонцем у синь полетять літаки.
Хай вітер поширює горді чутки:
Над містом піднісся новий Кампанелла!

1924

* * *

Тих комашин на убогі стіни
Годі, годиннику, викликать!
Дивні думки пророкують зміну,
Праці натхненної жде рука.

Що сновигати і шамотіти —
Дні перекуплені вже не дні!
Травень розкинув широкі віти.
Повінь синітиме у вікні.

Хвиля, і враз залило проміння
Чвари дрібної усі сліди.
...Слава тобі, молоде покоління,
Дню молодий!

1924

* * *

Лезами слів
Значте скарби.
Воля і гнів —
Голос доби.

В чорні поля —
Гострі плуги.
Чує земля
Пісню жаги.

В синій етер
Мчить, літаки!
Тільки тепер
Наші віки!

В праці будуй
Радість і сміх —
Знайдеш, знайду
Щастя для всіх!

1924

СПАРТАК

Гордий Рим... Залізні легіони...
«Енеїди» бронзові рядки...
В наші дні бурхливі і червоні
Хто згадає про чужі віки?

Консули і претори — навіщо?
Лесбіє, Катулла не цілуй!
Зникло Міма безсоромне грище,
Колізей упав у чорну млу.

Вік новий... Тепер у кожній школі,
У гуртку бадьорих юнаків,
Візьмуть «Спартака» Джованіолі,
Прочитають про вогонь і гнів.

Він виходить, смілий гладіатор,
На арену двадцяти століть,
Не один — багато їх, багато,
Не спинить таких, не спопелить.

Це нові зростають легіони,
Прагнуть волі і незмірних змін.
Прапор революції червоний
Має над просторами країн.

1924

* * *

А там, на Заході, лягла залізна осінь.
Майдани, і будинки, і сади
Засипала холодно-жовтим листом;
Дощі і кров не раз його кропили,
Вітри віків розносили в повітрі,
Зловісна ржа позначила сліди.

Там ще пишались ліхтарі вечірні,
Перемагали, як звичайно, день,
І закликали крамарів повії,
І збройні люди десь ховали зброю,
Та тільки ніч давно не виряджала
Ні тихих слів, ні радісних пісень.

І бачили не люди, а гармати:
Марою дикою росте за муром мур,
Лунають гасла і темніють хмари,
І блискавиці осявають мапу,
Де, мов тавро, хтось випік чорні плями—
Версаль і Рур.

1923

* * *

Хилиться сумно і гнівно
Сонячний день вдалині.
Там молода Бондарівна
Мертва лежить у труні.

Сходяться хмари чубаті,
Стогне юрба і гуде:
Годі тобі панувати,
Власнику темних людей!

Чорне шепочеться жито,
Стукає вітер в вікно:
Меду-вина ще не пито,
Буде, ой буде вино!..

1924

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ

Дивився з вежі
На темний бір,
Там слід ведмежий
І вовчий зір.

Там бродять тури
У даліні,
А дуб похмурий
Ковтає дні.

Дививсь і зброю
Стиснув хутчій,
Соколів двоє
Враз на плечі.

Бичача шия,
Мов камінь, крик,
Не Візантія —
До степу звик.

Boordworp Oorloover

Dubbel's kers
Ha meeuw's bop,
De euid bedruken
dege gaurip

de spogwart wipen
! gureu' kine,
of dyd norwypen
Kobine wime.

dubbel's gsporo
emura sym'vix.
corowid bloe
Apog wa mueri-ne.
Omura uia:
klof kaurie, kpur
We Blygaurus -
do cmeig gbur
Jauriga uirpa,
Kpur m Bepde -

Ha pou gipa
We nomag

O, Oorloover!
m'ne kobnau,
Mo wpa's wane -

Storap a pau
Jymy wter & notie
Buit wagt,
st oue i corie
to m'loie pypa!

Spurme bigana
Ha bi kure -
In ou' kpur bapna
In ou' cmeig pypa!

24/5 928p

Залізна шкіра,
Серце тверде —
На роги звіра
Не попаде.

О Мономаше!
Ти не навчай,
Що щастя наше
Покора й рай.

Зійдуть на попіл
Бліді ченці,
А спис і сокіл
В твоїй руці!

Гримить відвага
На всі віки —
Той крик варяга,
Той стиск руки!

1923

КИЇВ

Не до тебе пливли скандинавські герої,
Бойовими човнами розкинувши стан.
Ні вінками Атен, ні руїнами Трої
Не прославив тебе чужоземний Боян.

Хто повірить словам, що Андрій Первозванний
На високих горах твою славу прорік?
В темну безвість віків одійшли каравани
Батажків степових та азійських владик.

Що владарів колишніх потлілі клейноди!
І на схід, і на південь твій раб мандрував —
Чуєш, там, вдалині, велетенські заводи
Іншу долю кують, інше сяєво слав!

На майданах твоїх рік за роком конає,
Поміліла ріка, вал зрівнявся — осів,
Але пісня летить у поля у безкраї,
Наче ластівка з теплих країв.

1922

З АНТИЧНИХ БАРЕЛЬЄФІВ

Титан сидів на скелі і ліпив
(Могутні м'язи, голова кудлата!),
А перед ним — незнане диво з див —
Холодні, нерухомі немовлята.

Пишався день, і дерева цвіли,
І височінь горіла темно-синя,
І враз упало запинало мли
І зникло десь, і надійшла богиня —

Така спокійна, владна і струнка,
Навіки світлозора, у шоломі.
Блискучий спис трима її рука,
У другій — дар іще невідомий.

Земні створіння Прометея! Мить —
І ви живі і радісні тепер ви —
На голови дитячі вже летить
Метелик ясноумдрої Мінерви!

1923

ЛЮДИНА І МОРЕ

(З Бодлера)

Людино вільних днів, колись на все життя
Полюбиш море ти — воно твоє свічадо.
В безкраїм плині хвиль себе почувш радо,
Спізнаєш: як вони, гірка душа твоя.

Мінливий одсвіт свій побачиш, і за ним
Поринути й обнять враз виникне бажання.
І розважатимеш ти власні нарікання
Шумінням їх скорбот нестримано-буйнім.

Такі подібні ви, причасні й сумні,—
Людино, хто зміряв душі німі глибини?
О море, хто б сказав про всі твої перлини?
Скарби своїх таїн сховали ви на дні.

Та не злічить віків, що встигли вже пройти,
А ви змагаєтесь без жалю, без угаву,—
Так покохали смерть і боротьбу криваву,
О вічні звадники, о вороги-брати!

1922

З БОРАТИНСЬКОГО

Чому невільника думки про волю милі?
Дивись: не ремствують, а плинуть тихі хвилі
Край берегів своїх, яких їм не змінить;
Он велетень-сосна, де виросла, стоїть,
Не може рушити. У небесах світила
Призначеним шляхом недовідома сила
Веде. І вітер теж — одвічний мандрівник —

88

Спиняти подих свій в години певні звук.
Тому, що суджено, і ми підвладні будем:
Бентежні марева зруйнуємо, забудем.
Раби розумні ми, тож поєднатъ волім
Всі задуми свої із жеребом своїм,
І буде супокій, щаслива буде доля.
О нерозсуднику! Хіба не вища воля
Дарує пристрасті? Чи не її наказ
В їх закликах звучить? Яке тяжке для нас
Життя, що з серця б'є в нестримному бажанні
І мусить увійти, скорившись, в тісні грані.

1924

* * *

Візьмеш у жменю сонного насіння
І не пізнаєш власної руки —
Най синій день, най у землі коріння,
Жіночий сміх і сонячні книжки!
Я не люблю самотнього зітхання —
Нащо давать самотнім зорям звіт?
Не долетить ні перша, ні остання
З моїх думок у невідомий світ.

Це ти така і тепла, і принадна,
І над тобою все гудуть дроти.
Розстеле ніч свої похмурі рядна,
І знову не одзеленієш ти.

Надії мрійні і смутне квиління
Загублене у передранній млі,
А гострозоре, мужнє покоління
Уже росте на молодій землі.

1925

89

* * *

Залізний заклик чорних димарів
Самотну смугу стеле у блакиті
І враз притих, і обрій занімів,
І день блідий уже не хоче жити.

Ти подивись, і сядь, і одпочинь:
Гудуть гудки, і сонце, і рослини.
Не п'яний мед і не думок полинь —
Димовий сон несуть тобі години.

А я не чую шепотливих слів,
А я не бачу, як зоря куриться,
Іще для мене день не догорів,
Він повернувся з вирію, мов птиця.

Ясніють верби, і шумить вода,
Квітки і трави простяглись без краю,
Широким шляхом йде Сковорода,
І ластівки радіють і кружляють.

Земна принадо! Вітре золотий!
Ти не приносив ні скорбот, ні кари.
Блакитним небом і мене укрий —
У вічний степ жену пісень отарі!

1922

* * *

Не вино, не сон і не отруту...
В темній чаші — спокій і вода.
Ти неславив затінки і скруту.
Подивись: проходить череда.

Жовтий промінь сяє на оборі,
Півником червоним у вікні.
Руки загорілі і не скорі
Подали напиться мені.

Я напився і сказав: спасибі!
За селом яри і далечинь,
І вітряк вклонився чорній скибі,
Тій роботі впертих поколінь.

Срібні верби, не згадайте лихом
Злидарів і мрійників-невдах.
Курявою і гудінням тихим
Стелеться повечорілий шлях.

1924

* * *

Нехай знаходить золоті піщини
В просторі синім мрійний рахівник —
Сховалось сонце у земній долині,
Невже і ти до неї ще не звик?

Вона широка, тепла і вагітна,
Упали роси і росте трава.
Спить на стеблині кузка непомітна,
Одпочивають в шелестах слова.

Тож і тобі не треба нарікати
І викликати сторожа: впусти!
Нащо писать: сестра, дружина, мати?
Ти п'єш цілунок темний і густий.

1924

* * *

Кому не мріялось, що є незнана Муза —
Прекрасна дівчина, привітна і струнка,
Яка в минулому з'являтися уміла
Поетам радості, і вроди, і любові
І навіть дудочку приносила тоненьку
І награвала їм пісні сама.

Усім здавалося, що втіку безтурботну
Вони знаходили, можливо, у гаю,
А може, іноді над струменем прозорим,
Де сонце іскриться і де сміється місяць
І очерет без вітру шепотить.

Не вірте мрійникам, не слухайте померлих!
Борвієм, пристрасстю і згагою степів,
Тугою темною і буйними дощами
Життя несеться над усіма нами
І вимагає ладу і пісень.

І прокидається мелодія щаслива
На дні тривожної і тоскної душі,
І сам здивуєшся, почувши власний витвір,
І хтось впевнятиме, і ти йому повіриш,
Що це Незнана пестила тебе!

1922

Х
Кому не мріялось, що є незнана Муза —
Прекрасна дівчина, привітна і струнка,
Яка в минулому з'являтися уміла
Поетам радості, і вроди, і любові
І навіть дудочку приносила тоненьку
І награвала їм пісні сама.

Усім здавалося, що втіку безтурботну
Вони знаходили — можливо, у гаю,
А може, іноді у джерела струмочка,
Де сонце іскриться і де сміється місяць
І очерет без вітру шепотить.

Не вірте мрійникам, не слухайте померлих!
Борвієм, пристрасстю і згагою степів,
Тугою темною і буйними дощами
Життя несеться над усіма нами
І вимагає ладу і пісень.

І прокидається мелодія щаслива
На дні тривожної і тоскної душі,
І сам здивуєшся, почувши власний витвір,
І хтось впевнятиме, і ти йому повіриш,
Що це Незнана пестила тебе!

Д.Р.

* * *

Минула ніч тривожно і безславно.
І скрізь степи, і всюди вороги.
Коли ж ти вийдеш, ніжна Ярославно,
На темний вал одчаю і жаги?

Невпинний вітер мече гострі стріли,
Високе сонце п'яну спеку лле.
А я не бачу, де ті руки милі,
Що захистить могли б життя моє.

Лише Кончак дочку свою вродливу
Причарувати бранця намовля,
І чорну пристрасть, вільну і зрадливу,
В чужих піснях вже почуваю я.

1922

* * *

Ти поглянь — у темній чаші
Вінців досягне напій,
А пили його і наші
Прадіди, і буде твій

Нерозважний внук радіти
Вливам дивної води,
І побачать сонні діти
Срібний спокій бороди.

Глянь, поглянь: на видноокрузі
Шлях широкий не курить,
Позабули милі друзі,
У труні кохана спить.

Так чого ж мені воліти,
Синьоокі байкарі,
Як схиляється на віти
Жовта осінь угорі.

Я і ока не заплющу,
Буду пить — не забуття —
Пить отруйну і зцілющу
Радість мудрого життя.

1924

* * *

Скоро серпень надійде ясний
На поля неосяжні і сині.
Огнекрилих метеликів рій
Зазоріє в садах на шипшині.

Золотим павутинням злетить
Непорушна година спокою.
Стиглих яблук захочеш струсить
І нараз — досягаш рукою.

Різнобарвна і плідна пора,
Соковиті і мудрі рослини.
Хто сказав, ніби квітка вмира,
Ніби сонце згасає щоднини?

Достигають, мов яблука, дні,
Червоніють їх радісні шати.
Я вклоняюсь усій даліні:
Здрастуй, серпне ясний та багатий!

1923

* * *

Жовтих плям тривожне коло,
Слів байдужих кайдани.
Може, сонце прохололо,
А як ні, то поверни

Не ясні дарунки травня,
Не троянди, не вогонь —
(Буйна радість — радість давня, —
Мов пісок з сухих долонь).

Поверни оті прозорі
Молодого серпня дні,
Спів і працю у просторі,
Гук возів у далині,

І у вирій перші шуми,
І озер безхмарну дань,
Золоті човни задуми,
Легкоплинний час розстань.

1923

* * *

Немов оту з пожовклими листами
Дитячих років книгу — і казок,
Ти розгорнула осені сторінки
І десь знаходиш невідомий спокій,
Блакитні думи і безхмарний жаль.

У вирій птиці пролітають в небі,
Ти їх не просиш, щоб тебе забрать.

Тобі миліше потемніле поле,
Змарнілі трави, і холодні води,
І прибраний в червоне злото ліс.

Я скрізь з тобою. І любов, і пристрасть
Міцніють в серці, з'єднані навек,
А ти поглянеш — і побачу квіти,
Поблідлі в росах, і німу долину,
Де промайнула молодість моя.

І в той же час в хвилину випадкову,
Як доторкнеться до руки рука,
Почую хвилі, теплі і невпинні,
І кличу радість буйну і весняну,
Не раз, не раз ще зашумить життя!

1922

* * *

Вмовляє ніч вогні біляві,
І гомін міста затиха.
Нема пошан ні пишній славі,
Ні темним закликам гріха.

Ти подивись: он там, за рогом,
Схилився, задрімав візник.
Майдан зоріє так убого,
І лине тінь, і вітер зник.

І я під подувом розстання
Вертаюсь тихий і сумний.
Я весь задума і вагання,
І смага губ, і втома вій.

І все зливається в уяві,
І все згасає у півсні —
Будинки, кінь, вогні ласкаві,
Чуже життя, мої пісні.

1923

* * *

Це призначив тоскний, неблаганний
У пожовклій книзі листопад.
Зникли квіти і колишні панни,
Що приходять у порожній сад.

Треба жити вкупі і трудніше,
Сонний чад дітей і димарів...
А над нами тільки вітер свище,
Сизий вечір і осінній гнів.

Ти була такою молодою —
Зупинить невпинний лет часу!
Де та мудрість мрійного спокою?
Я повік її не піднесу.

За холодним вітром листопаду —
Тротуари, листя, візники...
Мов дитина, невимовно радий,
Доторкнувшись до теплої руки.

Подивися, наче сиві птиці,
Полетіли хмари в далечінь,
Місто кличе білі блискавиці,
В п'янім серці радість і теплінь.

1924

* * *

Небо осіннє, мов квітка, марніє,
Сохне стерня, затихають лани.
Птиці у вирій вертають, Маріє,
Вільним трикутником височини.

В хмарах росте і темніє фортеця,
Вітер спиняє невпинний свій крок,
Вранці прокинешся — не засміється
Сонце — на сонці вже перший льодок.

От і тебе поневолить спочинок.
Де ті думки — золоті кораблі?
Серце твоє — мов маленький будинок
На неосяжній холодній землі.

1923

* * *

І десь надійшло наостанку
Холодне і темне: прощай!
Минаю будинок Держбанку,
Мене обминає одчай.

Даремне змагання — схилиться,
Впевнять: помилилася ти.
Замріяне слово, мов птицю,
Спіймали в повітрі дроти.

Нікуди не може летіти
Примара сліпої журби —
Сміється і сонце, і вітер,
І голос залізний доби.

1924

* * *

Смеркає знов — і на папері,
Мов марево, твоє ім'я.
Постукай тихо в темні двері —
Тепер такий самотній я.

Всі спомини перегортаю,
Ловлю уламки давніх слів,
Сумління і думок питаю
Про все, що дать тобі хотів.

Скорився б кожному велінню
Блідої, ніжної руки,
А ніч пряде нудьгу осінню —
Безсоння, ніч і цигарки.

1924

* * *

Затверднула земля, і сонце примерзає,
Несуться сани, і летить сніжок.
І ми помітили: мов гострий полозок,
І думка десь блискучий слід лишає.

Як все змагається нерадісну любов
Перемогти — накреслити на кризі!
Над обрієм схилились хмари сизі,
Короткозорий грудень надійшов.

1922

* * *

Мов сірі дні, умруть бажання кволі,
Не стане слів, і я скажу: прощай!
А ти лети і ластівкою в полі
Над колосками срібними кружляй.

Яр проминеш і озеро побачиш,
Об ясні води ти крилом черкни;
Мене нема, а ти не ждеш, не плачеш,
Стриваєш сонце, спогади і сни.

Уся земля, мов килим, під тобою,
З усіх джерел дзвенять мої пісні.
Дорогою прослались голубою
Тобі ясні і неосяжні дні.

Лети ж, лети — в повітрі золотому
Минулі весни повернулись знов.
І тільки ти не повертай додому:
Тепер я скрізь, де світло і любов.

1922

* * *

Вітри і розталь
У плинь!
Як жити просто,
Стерно покинь!

Земля, і камінь,
І 'спів.
В ланах, як лані,
Ватаги снів.

А небо синє
Ураз
Знаходить в скрині
Срібlistий час.

Розквітли зорі
Із рік,
І криють гори
Камінний вік.

1923

* * *

Не тане день
У синю плинть,
Бджола гуде —
На землю глянь!

Зелений лан,
Прогнавши тінь,
Забрав у бран
Всю далечинь,

З усіх рослин
Веселий дзвін,
А сивий млин,
Сліпий чабан,

Сидить і жде —
І над усім
Розлився день,
Мов океан.

1922

* * *

Знову небо в озерах синіє,
Біла вишня у небі цвіте.
Ясне сонце, всевладна надіє,
Хай настане життя золоте!

Знову радість метеликом милим
Червоніє в зелених полях.
Відлетиш, а у пісню ми втілим
І стеблини, і вітер, і шлях.

Почекай — закликає проміння,
Ще рости — промовляють жита.
Невідомі хвали і веління
Світлий день у душі розгорта.

1922

* * *

Здивуй увагою своєю
Той черепок, що зник і виник! —
Там в стінах темного музею
Колишніх задумів спочинок.

Там крізь минулого тумани
Мистецтва ще горять сузір'я,
Там квітами із порцеляни
Вквітчалось тихе Межигір'я.

1925

Десь в далині віків вітри — трагічні хори,
І Мельпомени культ, і вакховий вінок.
До берегів Дніпра, у степові простори,
Йшли Музи Греції і не знайшли стежок.

Але минулого, здавалось, і не жалко
В той тихорадісний і світлосяйний день,
Коли привітна і пр́остая Наталка
З'явилась глядачам з трояндами пісень.

Розквітло барвами, і сміхом, і журбою
Душі народної збагачене чуття.
А спів лунав дзвінкий і кликав за собою —
На довгі-довгі дні прикрашував життя.

Ті дні минули вже... і інший час ясніє,
І на широкий шлях виводить скорбна путь;
І тих, хто виплекав непереможну мрію,
Мистецтво сонячне, не можем ми забуть.

Натхненню щирому — і слава, і пошана,
В годину споминів — ясні тобі слова!
А Муза днів нових, прекрасна і незнана,
Тебе, мандрівницю, нехай не забува!

1922

* * *

Закликав червень чарівну теплінь
У тихий сад і у поля безкраї,
І синя квітка не дзвенить: дінь-дінь,
Коли бджола крилом її торкає.

Лиш ніжний келих нахилиє їй
І тягнеться, як пролетить метелик,
І кожна мушка — радісний носій
Дарунку квітів ясних і веселих.

Навчись і ти, коли прийде твій день,
Віддять усім прозорий мед любові,
Приваблюючи фарбами пісень
Мандрівників далеких, випадкових.

І непомітно передай вікам
Оті пилини сховані насіння.
Смерть не мине, і ти загинеш сам,
Та безліч раз зійдуть твої творіння.

1922

ПОЗА
ЗБІРКАМИ

* * *

Червоний ранок догорів,
А дня нема,
І над просторами полів
Од хмар нудьгу прийма
Земля німа.

Пливе туман, мов дим пожеж,
Вкриває гай.
«О ясний дне, коли прийдеш?»
«О вітре, грай!»
Ридає край.

І зве дарма святе ім'я
В старих церквах —
лиш вороння
З височини
Кидає жах
На чорний шлях.

* * *

А коли вставали люде,
Мовчазні ліси були,
Почали ховаться звірі
І збирались птиці в вирій,
Бо за ніч холодно-темну
Осінь тиха та самотна
Обійшла вже всі поля.

Що прошепче жовте листя?
Марні трави хто коха?
З неба журного, мов хмара,
Не збіжить веселий промінь,
І мовчать ліси і люде,
І ніхто не розуміє,
Для чого життя вмира.

* * *

Десь хмарки од сонця
Поховались всі —
Не вони се сумно
Шепчуть у вівсі?

Не вони шляхами
Підняли на мить
Куряву, щоб трохи
Засмутить блакить?

Небо їх не бачить,
І в височині
Сяють все ясніше
Неосяжні дні...

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

КИЇВ

(Зустрічі з Кулішем)

Куняє Київ стародавній
Над угамованим Дніпром.
Минувшини набуток славний
Йому здається скорбним сном.

Він не промовить слова злого,
Він спочиває у садках,
Далеко відійшов від нього
Історії великий шлях.

І мури університету
Стоять немов серед степів.
Вітайте маляра-поета!
Старому місту він зрадив.

І все він хоче змалювати,
Відвідать тих, кого й не знав.
Куліш сидів якось в кімнаті
І мрії фарбами квітчав.

Та вчув: лунає на балконі
Безжурно невідомий крок,
Хтось входить в літнім балахоні,
Картуз як в козака, шличок.

«Вгадайте, хто?» — і навіть фрази
Не докінчив іще Тарас,—
Куліш його пізнав одразу,
Хоча побачив перший раз.

І от вони найкращі друзі,
В розмовах пройде цілий день,
Співають «Гриця» та «У лузі»
Та інших запашних пісень.

Їх і сторінки літописні
Захоплюють, і кобзарі,
А раптом сміх веселий блисне,
І вже рибалять на Дніпрі.

Такі відмінно-розмаїті
І разом близькі, як брати.
Ну хто їх може розлучити?
Хто може їх навік звести?

Немов з кармазанником пишним,
Не нахиливши голови,
Під небом теплим і затишним
Зійшовсь курінник низовий.

Один вродливий, і охайний,
І гордий, мов аристократ,
А другий — витвір незвичайний
Занедбаних кріпацьких хат.

Один закоханий в культурі
І вірить у державний лад,
А другий в гайдамацькій бурі
Шукає втіхи і порад.

За чаркою він не п'яніє,
А жартуватиме — біда!
Куліш таки почервоніє
І щось із Пушкіна згада.

А потім бачить — дивне диво!
Роздерши темряву століть,
Свята і благодісна злива
Над Україною шумить.

Такого не було ще зроду —
Рабів не буде і нема,
Новим відродженням народу
Сурмить архангельська сурма.

Не слави давньої окраса,
До слів Боянових він звук, —
Над головою у Тараса
Горить полум'яний язик.

І голос впевнений пророка
В незнану кличе далечінь,
Де золотіє путь широка
Щасливих, вільних поколінь.

...Мов блискавиця, кожна рима.
Спинивсь — і стало враз темніш.
Лише розумними очима
На нього дивиться Куліш.

НОВОПЕТРОВСЬКЕ
(Перша частина)

На обрію довгасті смуги —
Каспійське море залягло,
І сонця бронзове крило
Не спалахне в воді, удруге
На скелю не злетить, і форт
Новопетровський обгортає
Сутемрява. Ні бог, ні чорт
Його під захист не приймає.
Із трьох сторін лиш дикий степ.
Не чути й вітрових причеп —
Потомлені. Хто ж розколише
Пісок та камінь. Мертва тиша.
Безмежна чорна самота

В самій природі. Безнадіє,
Де краще знайдеш ти куток?
Отут давно в неволі скніє
Поет. Засланця кожен крок
Відомий. Всевидючі очі
Простежать все — з ким був і де,
А то і малювать захоче,
А може, й вірша ще складе!
Безглузда муштра надломила
Кремезне і здорове тіло,
І полисіла голова,
Та підтопталися слова
Колись бентежно-легкокрилі
Або задумливо-ясні.
Нудьга йому забрала сили,
Згасають й у очах огні.
Сидить на ганкові з Андрієм
(Служник шпитальний і земляк,
А хто з людей та не зрадіє
Від рідних і земних ознак!),
Поволі точаться розмови
Добрячі, довгі і сумні,
За словом впливає слово
І тоне десь у далині.
Згадали, що на Україні
Весна, цвітуть уже садки,
А над садками небо синє,
Та все ж пани, все ж кріпаки!
Та й скрізь панують на землі
Кати великі і малі.
Слова упали у безодню,
І зникли спогади нараз.
Тарас розповідає: сьогодні
В передвечірній саме час
Примандрували знов киргизи,
Розклавши шатра біля стін

Та настеливши шкури знизу.
І крадьки їх відвідав він —
Гледь, грається киргизеня
Із кицькою, смуглясто-голе,
А батько порав коня,
Десь верещать жінки. О доле,
Невже щасливіші вони,
Ці бідні чабани пустелі,
І в їх беззахисні оселі
Злітають супокійні сни?
Він їхне дрантя мальовниче
Накреслив потайки, та знов
Узавтра... Хтось Тараса кличе,
І він схопився і пішов,
І до казарми сновигає.
Вже дев'ять. Гарнізон лягає.

ПОВЕРНЕННЯ
(На пароплаві)

Над Волгою туман прозорий
І місяць сонний і блідий.
Край берегів чорніють гори.
Тарас вдивляється, радий,

І бачить: на високій кручі
Вартує ліс, в височині
Горять небес вогні блискучі
І в плесі темнім ті ж вогні.

Серпнева ніч ясна і тиха
Врядила безтурботну путь,
Поет забув недавнє лихо,
І мрійні задуми плывуть.

Він чує — водяні бистрини
Немов вкриває шелест трав.
Ах, то кріпацький Паганіні
В своїй каютці знов заграє.

Весь день клопочеться в буфеті,
Дарма що він вже не кріпак, —
У хвартуку, в чуднім кашкеті,
Годуй панів та посіпак!

Коли ж погасне небо синє —
У затишку нічних годин
Свою убогу скрипку з скрині
Виймає обережно він.

Спочатку млява і несміла
Його мелодія сумна,
А потім враз загомонила
Безмежним захватом струна.

І знову — супокійні звуки,
А далі — плач і звук заслаб,
Неначе простягає руки
Замучений, безсилий раб.

Неначе стогнуть міліони
Живих і мертвих кріпаків,
А десь крізь стогін і прокльони
Зростає помста, стигне гнів.

Шевченко слухав Шопена,
Шовковий шепіт серця п'є,
Здається — серед хвиль сирена
Виводить марево своє.

Тарас пливе в слов'янській смуті,
В м'яких мелодіях журби,
І раптом: встануть ще закуті,
Та не подолані раби!

Коли ж твоє розчує вухо,
Всесильний владарю світів,—
Гряде огненна завірюха,
Час визволу уже наспів!

Відразу скрипку заглушили
Гудок і виплески колес,
Шпурляли іскрами, шуміли,
Немов казковий змії воскрес.

Поснули всі на пароплаві
У душнім захистку кают,
А у Шевченковій уяві
Нові картини повстають.

Оця розлючена потвора
Людським скоряється рукам.
Доба знання далекозора
Нове життя віщує нам.

Великий Ватте і Фултоне!
Дитина ваша все збагне,
Владик і трони та корони
Вона вже скоро проковтне.

А дідичами поласує,
Немов цукеркою школяр.
...Тарас підвівся, не вгамує
Бентежних і величних чар,

І очі — владні і суворі,
І крешуть виклик небесам.
Він знає: на земнім просторі
Збудує людськість інший храм!

КРИМСЬКА ЕЛЕГІЯ

Похмура тінь лягла від Аюдагу
В сріблясту плинь.
Ще сонце лле свою солодку спрагу,
А ти спочинь.

Ляж на землі серед високих піній,
Вони — сумні.
Зір потопає у безодні синій,
У далині.

Край берегів шумлять, як завжди, води,
А хор цікад
Дзвенить кругом: ти тільки гість природи,
Вертай назад.

Вже вабить місто, кличе ніч осіння
І дим осель.
Не пригадаєш моря шумовиння,
Мовчання скель.

І та, що їй цілуєш ніжно руки,
Забуде все,—
Вітри холодні горя і розлуки
Життя несе.

Темніш лягли від Аюдагу тіні.
Вечірній час.
Останній промінь долетів до піній
І в серці згас.

МІСТО

Уже збивають з мовчазних каштанів
Рудявий плід веселі юнаки.
Сьогодні день в садках пожевклих
танув
І сонце йшло на захід навпростки.

Кудись гілок летіли чорні зграї,
А вулицями дружній гомін плив,
І обганяли візників трамваї,
Перехопивши промінь ліхтарів.

Юрба людей росла на тротуарі,
І на стовпах гули весь час дроти,
А ти стояв із самотою в парі,—
Чого ти ждав, про що наміряв ти?

Збивай в гурті камінчиком бадьорим
Достиглих літ забарвлені плоди.
Не спокушайся радістю і горем
І сам на захід супокійно йди.

* * *

Не скажуть ні фарби, ні книги,
Не зможе накреслити рука —
Напливами теплої криги
Кругом розіллється ріка.

Затопить піски і садиби,
Надійде до самих лісів,
І хмари, мов піняві риби,
Пливтимуть у сяєві днів.

І будеш ти знову і знову
З високої стежить гори,
Як радісні хвилі дніпрові
Назустріч незнаній будові
Могутні виносять дари!

РОЗІТА

Не заля зібрань і не храм,
Не ми — тридцятилітні діти
За кожним порухом Розіти
Всміхаються її очам.

Ховай турботи у портфель,
Читай короткі передмови,
І Дон-Жуан, і Сганарель
Дивуються з її любови.

Велика сило почуття,
Наївна казко нагороди,
Тебе прославили народи,
Мов кращу вигадку життя!

А може, так і з нами стане,
А може, вже й було давно,—
І сяє радість на екрані
Провінціального кіно.

Десь запізнилась снігова зима
 З північними вітрами. Навіть дивно,
 Що вже давно у місті листопад,—
 Такі прозорі, теплі і бадьорі
 Приходять дні з привабливого сходу,
 Немов ніколи їм не загасать.
 Стоять спокійно дерева безлисті,
 Вирізьблюючи чорні силуети
 На синім тлі спустошених небес.
 Сьогодні свято. Де ж відпочивати,
 Вдихаючи повітря повногруде,
 Як не в садах, що на Дніпро виводять,
 Над берегом високим і крутим.
 Уже здаля помітиш: наче мух,
 Людей налипло — на траві пожовклій
 І на зелених лавах, а над краєм
 Горі стоять, схилившись на паркан.
 І вже нові доріжками надходять —
 Спаровані, самотні і гуртками,
 Старі і молодь, діти і няньки,
 Вродливі і негарні. Та усіх
 Одна сповняє втіха тиха-мирна,
 У всіх бажання прости і ясні.
 Приємний час безжурного спокою,
 Короткий відпочинок від трудів,
 Хіба не він кладе свою печатку
 На ці обличчя різні і чужі;
 Хіба не він дивитися примусить,
 Як дійдеш до горішньої алеї,
 На далину, затоплену блакиттю,
 На темну воду і бліді піски,
 На пароплав з повільною ходюю,
 А там, ліворуч, на густі ліси
 Та біля них — на підгородні села.

Подивишся — і наче зачерпнув
 Води з криниці вічної природи,
 Стаєш лагідний, добрий і смутний,
 Здається, всі так само легкодумні,
 Вдоволені своїм маленьким щастям,
 Неділею, і Києвом, і днем.
 Поглянь: пройшло замріяно-поважне
 Подружжя довголітнє і важке
 Із цуциком підстриженим і смирним.
 А он пливе під жовтим парасолем
 (Для чого він? — ні спеки, ні дощу...)
 Фарбована і сіроока жінка,
 Ліниво виглядаючи когось.
 Он юнаки, під деревом розлігшись,
 Запалюють дешеві цигарки.
 Багато йде людей відпочивати
 Від праці, сварки, горя і думок,—
 Бо сонце сипле золоте проміння
 І грає сміх вітання і розмови,
 Неначе над садами не гули
 Гармати революції, неначе
 Поховано серед алей широких
 Не месників, героїв і борців,
 А крамарів і дідичів колишніх,
 Що в інший світ, пишаючись, пішли
 З подзвінням і нещирими сльозами
 Збіднілої і ласої рідні.
 Вона поділить спадок і забуде
 Та краще і вільніше заживе.
 ...Я вийшов з саду і звернув униз,
 Де вулиця прямує до музею.
 Дивлюсь — будинок, зовсім невеликий,
 І мармурова дошка на стіні,
 І напис: «Тут збирались декабристи».
 І знов до мене вітер долетів,
 І боротьба, не скінчена віками,

І ті змагання многих поколінь
Майнули в серці. Та уже кругом
Шуміло місто, мчалися трамваї,
І кликали вітрини та афіші,
І підлітки купить пропонували
Газет і цигарок. Людські обличчя
Інакші — заклопотані. На них
Ще невловиму зморшку позначило
І сьйвом нерозгаданим засяло
Нове життя...

Листопад, 1926

* * *

І ти взяла моє надбання —
Безжурний подих, сьйво слів;
Перегоріла радість рання,
І день притих і зацімів
За косогорами розстання —
Тривога, стума, тоскний гнів.

Безладним подувом задуми
Ласкаве викличу ім'я,
А мрію не знайдем одну ми,
До тебе не прилину я,
Вартує жаль, темніють думи,
Мов квітів зірвана сім'я.

Не перша ти і не остання —
Самотнє серце не таїть,
Чому ж, згадавши це кохання,
Воно не може зацімів?
Для чого знов росте змагання
Невпинно і несамохить?

* * *

Дотик блідої руки,
Хвиля теплині на мить.
— Десь пролітають віки
І хуртовина шумить.

Пошепт, і стиски, і сміх,
Запит, і знову снага.
— Інших коханок моїх
Десь уже ніч одяга.

Біла постава гнучка,
Губи червоні в вогні:
— Губи чиїсь і рука
Там, в далині, в далині...

КІНО

Хто зупинить на екрані
Рух мінливого життя
І музик, яким незнані
Оплески та співчуття?

Там на жарти і на трюки,
Де чманіє голова,
Мов хорти, голодні звуки
Вибігають з рукава.

Не зникай, вродлива панно,
Лет стріли — твої танки.
Заглушивши фортеп'яно,
Божеволіють смички.

А натовість зразу очі
Ловлять в натовпу густім
Товстуна, який регоче
І в чужий тікає дім.

x

Вони ж бідої руки,
 І виліт тини на мить.
 - Деся пролетіли віки
 І зуртовина щезла.

Полетіти і стисли і смія,
 Зайшли і знову снаго
 - Умисли козачок мій
 Деся уже ніз огда.

Біла постава турка,
 Туби червої в воєні -
 - Туби тійсь і рука
 Там в далекі, в далекі

23/12 923.

Навіть написи — завада
 Для розгону глядачів.
 Он промчала кавалькада
 Через тин і через рів.
 І, забувши в ці хвилини
 Всі звичайні почуття,
 Відчуваєш тільки зміни
 Метушливого життя.

СЕМЕНКО

Даремне критика лютує
 І ображається Дніпро.
 Панфут — а як його шанує
 Свята Тереза і П'єро!

НА КОСИНКУ

Це все було страшенно просто —
 Жита і Дізіків екстаз...
 Читав про це разів ти зо сто,
 Та не читай сто перший раз.

КОЛИ РОЗКВІТНУТЬ КВІТИ...

Коли розквітнуть квіти електричні
На вулицях і у міських садах,
Де між юрби густої виринають
Вечірньої газети вістари,
Мені моя кімната набридає
І непокоїть скорбний сон книжок.

З камінних сходів я безжурно сходжу
На рівний і широкий тротуар,
Над головою шелестять каштани,
Доносяться уривками розмови,
Рожеве світло сіється з вітрин,
І радісно від дзенькоту трамваїв
Та вигуків настирливих авто.
Задивившись на стрижену красуню,
Що з виглядом замисленим іде,
Зрівняєшся з проворною ходою
Спортсменів заповзятих і натхнених
Веслом, водою і прудким м'ячем,
А потім глянеш на новий будинок —
І посміхнешся весело йому.

Отак блукавши, якось я спинивсь
На розі, де розходяться трамваї,
Не перший раз увагу я звертав
На павільйон із написом «Рулетка»
І на музик з одкритої естради,
Що витинають одчайдушні звуки,
Принаджуючи громадян нічних.
Як і завжди, між квітниками пари
Непевними подружжями сидять
Край столиків з мороженим і морсом,
А інші йдуть у павільйон відразу,

І вхід — даремний.

Біля двох столів
Натовпилось уже чимало люду.
Гра всім приступна, проста і п'янка,
Найменша ставка зовсім копійчана,
Ризикувати може і бідак!
Та грає небагато, і гравці,
Оточені мовчазно глядачами,
На сіре поле кидають поволі
Бляшані ставки, бронзовий круп'є
«Гру зроблено» байдуже промовляє,
Магічне коло крутиться, і кулька
Набігається трохи і стає.
Програла чорні, і з одного боку
Лопатка дерев'яна все згребла,
І всі дивились дерев'яним оком,
Як невисокий чоловік в пенсне
Підвівся тихо, безпорадно глянувши
І за хвилину непомітно зник.
Що він програв? Платню, яку здобуто
На місяць для нещасної сім'ї,
Чи гроші, що злочинною рукою
Собі привласнив? — Хроніка пригод
Цікава тільки з сторінок газети.
Нові гравці змагались починали,
Для проби дехто ставив раз чи два,
Удаючи нудьгу і легковажність,
Та інші заховати не могли
Ні заздрощів, ні марної жадоби,
І в них тремтів то голос, то рука.
Он мрійник худорлявий — не таких
Знаходить щастя у широкому світі,
Он темний і розсудливий лихвар —
Зрадлива доля і над ним шугає,
А ця сумна нефарблена вдова
Насмілиться нарешті і наповнить

Начинням срібним ридикюль старий,
А завтра...

Я не міг спостерігати
Нудного і наївного чекання,
Сподіванок безсило-боязких,
І гордощів від пізнього дарунку,
Що випадково цифра принесе,
І тих бажань, побоюванням скутих,
Що багатьох безладно дратували
І гасли.

Краще най шумлять
Каштани, дні і пристрасні думки,
Най творча воля і велична праця
Дерзає, і будує, і дає
Цілунки щастя і останній спокій,
А в цій похмурій і спітнілій залі,
На це порожнє квадратне поле
Я не поставлю навіть мідяка!

ГУРЗУФ

Півдня п'яного задуха,
А від моря — легкий бриз.
В тихій пристані Гурзуфа
Ти струнка, мов кипарис.

Угорі під небом синім
Сизу смугу провела
Вкрита лісом несходимим
І горбами скель Яйла.

Нижче, мов чудної птиці
Прямо в небі вільний лет,—
Над дахами в черепиці
Білий-білий мінарет.

Там ліворуч Одаляри —
Пара горда і сумна,
Наче вічності примари
Із морського встали дна.

Генуезької фортеці
Сплять руїни кам'яні.
Хвиля плеще, і сміється,
І качає нас в човні.

— Глянь, за нами випливають
Татарчата молоді,
То регочуть, то пірнають,
То хлюпочуться в воді.

Кинь тепер в морські глибини
На розвагу мідяків —
Враз пірнуть, і в мить єдину
Буде здобич між зубів.

Чи не краще я умію —
У незнаній глибині
Душ чужих нудьгу і мрію
Ловлять думи мовчазні!

Ти поглянула, і чари
Віють усміхом ясним.
Засміялись Одаляри
Під промінням золотим.

І ніхто мене не слуха,
Тільки радісно мені
В тихій пристані Гурзуфа
В золоті серпневі дні.

Мов журбу і сни немілі,
Що в житті моїм були,
Десь навік одгородили
Гребні сивої Яйли.

НАПІВОСІННІЙ ДОЩ...

Напівосінній дощ надвечір
Камінне місто оточив,
І хмарним подихом дихнули
Сади, будинки, ліхтарі.

Ще капають од вітру краплі
З дерев стемнілих і важких.
Ми п'єм повітря вогкувате,
І похолод пливе на нас.

Йдемо повільною ходою,
Твоя рука в моїй руці,
Спокійно і бадьоро линуть
У млисту далечінь думки.

— Послухай, ми колись блукали
По цих заулках і садах! —
І ти поглянула навколо,
Непереможна і ясна.

Я пригадав і не озвався —
Отам на розі вже давно
Недобудованим будинком
Лишилась молодість моя.

СОННА НІЧ ВПЛИВАЄ...

Сонна ніч впливає у кімнати,
Тиха, наче тютюновий дим.
Я не хочу марити й гадати,
Що лишивсь незламно-молодим.

Битими шляхами і стежками
Рік за роком пролетів, пройшов,
Залишились виразки і плями
На долонях дум і підошов.

Мовчки серце свій літопис пише,
Розгортає спогади-листи,
І щораз дивлюсь я спокійніше
На мету, якої не дійти,

На доробок зовсім небагатий,
Може, і недбалої руки.
Най вони виходять працювати —
Сильні і бадьорі юнаки!

Заздрої зневаги я не знаю
І, почувши переможний спів,
Голос свій безжурно приєднаю
До нових незнаних голосів.

ЯК ЛИСТЯ ТОРІШНЕ...

Як листя торішнє
І плісняве сміття
Вивозять на тачці з весняних садів —
Так хочу спалить я
Квиління колишнє,
Любов нерозчуту, розметаний гнів.

Шумлять повз алеї
Лапаті каштани,
До білих берез налітають чмелі,
І радість, і рани
Дороги моєї
Сплелись, як коріння у чорній землі.

Та стрів між дерев я
Кохану і ждану,
Що погуком срібним вітає життя,—
В країні туману,
Де гинуть знічев'я,
Немає принуки, нема вороття.

На сонячні релі
Спішать футболісти,
І скрізь по доріжках біжить дівтора.
Думки наші чисті,
Спочинок веселий,
І творчої праці надходить пора.

* * *

Я — часточка мала всесвітнього зв'язку,
Взаємодіяння і руху без упину.
Я віддавен живу в сліпому хробаку,
І волею віків я виросла в людину.

Спізнання всіх речей я скупчую в мізку
І помічаю скрізь основу їх єдину.
Я бачу, як вода парує в казанку,
Як тихо застига вона в німу крижину.

Я — ланка і ланцюг, затримач і рушій,
Голодний звіра крик і серця ніжний бій,
Повільний хід вперед і вибух серед ходу.

Всі суперечності сплітаються в мені,
І вистигає все у злагоді й борні,
Щоб свій створити лад і підкорить природу.

ЕПІТАФІЯ НЕОКЛАСИКОВІ

Не Райн, не Волга, не Дніпро, не Висла —
Його сховає вічності ріка.
Прощай — неокласичну руку стисла
Після Європ досвідчена рука.

Десь Дорошкевич з ним вітався кисло,
Не раз скубла десниця Десняка.
Кінець! Мечем дамокловим нависла
Сувора резолюція ЦК.

Дарма що він, у піджаку старому,
Пив скромний чай, приходячи додому,
І жив працівником з юнацьких літ,—

Он муза аж здригнулась, як почувла,
Що ті переклади з Гомера і Катулла
Відродять капіталістичний світ.

16. IX 1926

ГЕТЕ

Минули пристрасті, змагання і труди,
А він ще промовля з погаслого сторіччя.
Одверте і ясне горить його обличчя,
І пильно в далечінь сягає зір твердий.

Мов цвинтарні гаї, сплять Веймарські сади,
В Європі збройний гук і чад середньовіччя,
Але на обрії зростає робітнича
Республіка — і він вдивляється туди.

1932

Із
російської
поезії

Євген Баратинський

* * *

Мій хист малий, не голосний мій спадок;
Та я живу, не хочу забуття.
Комусь потрібне і моє життя!
Його знайде далекий мій нащадок
В поезіях: і що ж? душа моя
Його душі віддасть своє тремтіння;
Знайшов я друга в своїм поколінні —
І читача знайду в прийдешнім я.

Олександр Пушкін

СЕЛО

Вклоняюся тобі, куточку в глушині,
Притулку праць, натхнення і спокою,
Де потайним струмком мої минають дні,
Де щастя й забуття зо мною!

Я твій: я заміняв принаду неживу
Лукавих пестоців, і бенкети, і стуму
На мирний шум дібров, на тишу польову
Та на дозвільний час, що збуджує роздуму.

Я твій: люблю цей темний сад

Із прохолодою й квітками

І луку запашну, де жваво за кущами
Дзюркочать струмені і де скирти — уряд.
Передо мною ліг малюнок ворухливий:
Я бачу двох озер блакитні переливи,
Де з білим парусом пливати рибалка рад,
А далі пагорки, ланів пруги нежаті,

Там погляд спиниться на хаті;
На випасі товар серед густих левад,
Стодоли скрізь і вітряки крилаті,

Усюди праця та заможний лад.
Я тут, позбавлений нікчемного блукання,
Вчусь задоволення у правді здобувать,
Закони вільною душею визнавать,
Безглуздої юрби не слухать нарікання,
Благання боязке стрічати співчуттям

І пишним нехтувать життям
Тих, що звеличились від дурості й злочину.
Запитую я вас, оракули віків!

У цю величну самотину

Ваш владний голос долетів,
Він гонить лінощі похмурі,
Горіння збуджує в мені,

І ваші задуми і бурі
В душевній стигнуть глибині.
Та думка нависла весь час мене жахає:
Поміж завітчаних долин
Друг людськості печально помічає
Темноти дикої наругу і проклін.

Не важачи на зойк і сльози,
На лихо створене, байдуже у гульбі,
Тут хиже панство зневажа погрози
Закону і чуття, загарбавши собі
І час, і працю, й власність хлібороба.
Тут лютим канчуком похилену на плуг
Мізерію рабів жене серед яруг

Жорстока власників жадоба.
Тут кожен у ярмі довічному росте;
Надій і нахилів не сміючи збудити,

Тут врода дівчини цвіте
Для примх розпусника неситих.
Підмога радісна постарілих батьків,
Їх молоді сини, товариші трудів,
Із хижи рідної ідуть і вже належать
До двірської юрби знесилених рабів.
Коли б то голос мій умів серця бентежить!
Чому в душі моїй палає марний жар
І не діставсь мені грізний вітійства дар?
О друзі, чи діжду визволення народу
Від пут невольницьких правицею царя,
І над країною, віщуючи свободу,
Чи зійде хоч коли сподівана зоря!

АНЧАР

В пустелі вічнонеживій,
Де спекою піски налиті,
Анчар, зловісний вартовий,
Стоїть один на цілм світі.

Природа спалених степів
Його в день гніву породила
І від коріння до листків
Смертельним соком напоїла.

Отрута капає з кори
Від спеки денною порою,
Коли ж надходять вечори,
Стає прозорою смолою.

І птах до нього не летить,
І тигр не йде: лиш вихор чорний
Наблизиться і далі мчить,
Погибельний і необорний.

Як тільки хмара освіжить,
Блукаючи, листок дрімучий,
Дощем отрутим вже біжить
Із віт його в пісок горючий.

Та чоловіка чоловік
Шле до анчара владним оком,
І раб умить покірно зник
І вранці повернувся з соком.

Була в його руці смола
Та віти з в'ялими листками,
І піт з поблідлого чола
Котивсь холодними струмками.

Приніс, знеслилися і ліг
Попід наметами на лики
І вмер, нещасний, біля ніг
Неперетомного владики.

А цар узяв і напоїв
Отрутою слухняні стріли,
Щоб до чужих вони країв
Грозою згубною летіли.

* * *

Знов я відвідав
Той закуток землі, де перебув
Вигнанцем я два роки непомітні,—
Вже десять літ минуло — і багато
Змінилося для мене у житті,
І сам, законові тому підвладний,
Змінився я,— але відразу тут
Мене минуле міцно вповиває,
І бачиться: учора я блукав
У цих гаях.

Он скромна та господа,
Де з нянькою убогою я жив.
Уже нема старої — за стіною
Ані ходи важкої не почую,
Ані дозору пильного її.

Он пагорок лісистий, де звичайно
Сидів я нерухомо і дививсь
На озеро, сумні згадки збудивши
Про інші береги, про інші хвилі...
Поміж ланів і пасовиськ зелених
Воно синіє, чисте та широке:
Через його невідомі води

Пливе рибалка, тягне за собою
Свій бідний невід. Бовваніють села
На берегах похилих — а за ними
Вітряк кривий — уже насилу крила
За вітром повертає...

На межі
Прадавньої дідизни, звідки шлях
Здіймається угору і дощами
Завжди поритий, три сосни стоять —
Одна з них подаль — а дві інші вкупі,—
Коли, не раз було, я їхав верхи,
При місяці простуючи додому,
Знайомим шумом шелест верховин
Мене вітав. І знов на ту дорогу
Я виїхав і враз перед собою
Побачив їх. Вони й тепер такі ж,
Такий же самий чує ухо шелест,
Та біля їх старезного коріння
(Там, де було пуста та голе місце)
Тепер гайок розрісся молодий —
Сім'я зелена; і кущі, мов діти,
Під їх намет зійшлись. А віддалік
Стоїть один похмурий їх товариш
Старим самотником, і, як раніше,
Навколо нього пуста.

Здрастуй, плем'я,
Мені нестане, молоде! Не я
Тебе побачу у міцному віці,
Коли переростеш моїх знайомих
І голову заслониш їх стару
Від подорожніх. Та нехай мій внук
Почує ваш привітний шум, коли,
Вертаючись із дружнього бенкету,
З веселими і любими думками
Пройде повз вас у темряві північній
І спогада про мене.

МУЗА

Коли я був малий, вона мене кохала
І дудку непросту мені подарувала,
Всміхалася мені привітно: і легка
Сухих очеретин торкалася рука,
І я вже награвав непевними перстами
І гімнів мудрости, навіяних богами,
І лагідних пісень фрігійських пастухів.
Від рана до смерку в німій тіні дубів
Уважно стежив я за кожним діви словом;
І, тішачи мене вітанням випадковим,
Шовкові кучері одкинувши мерщій,
У мене брала знов вона дарунок свій;
Живило очерет божественне дихання,
І серце повнило святе причарування.

ОСІНЬ

(Уривок)

Чого в дрімотний мій
тоді не входить ум.

Державін

I

Вже жовтень надійшов — і гай уже стрясав
Із потемнілих віт рідкий покров листків,
Дихнуло холодом — дорога промерзає,
Ще струмінь за млином ясний не оддзвенів,
А на ставу вже лід; сусіда поспішає
У ловах гомінких полахати зайців,
Терпить озимина від примх мисливських
знову,
І будять гончаки задуману діброву.

II

Тепер моя пора: не радий я весні;
Відлига, сморід, бруд — і я весною хворий;
Неспокій гонить кров, в'ялять думки чудні.
Зима чарує більш мої спокійні зори.
Як сани легко мчать і радісно мені
Летіти з милою у місячні простори,
Коли під сободем уся вона пашисть
І, руку стиснувши, схиляється й тремтить.

III

Як весело підбить залізом гострим ноги
І мчати дзеркалом річним на полозках!
А свято зимове — гостинності тривоги?..
Та треба й відпочить; півроку — у снігах,
Набридне врешті це і мешканцю барлоги,
Ведмедю сонному. І нудно ж у санках
Кататися щодня з Армідами стрункими
Та скніти в запічку, поки надворі — зими.

IV

Ох, літо золоте! тебе любив би я,
Коли б не спека й пил, не комарі та мухи,
Позбавляючи нас тонких приваб життя,
Ти мучиш; як полям, нам важко від посухи;
Хоч би у холодку знайти десь забуття.
І жалко нам зими, півсонним від задухи,—
Тоді вино й млинці вславляли їй відхід,
Тепер на поминках — морозиво і лід.

V

Час пізній осені хто тільки не картає,
Та я признаюся вам, читачі мої:
Німа її краса, що тихо визирає
Занедбаним дітям між рідної сім'ї,

Приваблює мене, і я скажу — немає
За цілий рік пори, щоб так любив її.
Багато доброго, коханець без гоніру,
Умів я розпізнати з її німого зору.

VI

Як з'ясувати вам? Я звик її любити,
Як інколи і ви сухітницю вродливу,
Мабуть, кохаєте. До неї смерть спішить,
Нещасна хилиться без нарікання й гніву,
Привітна посмішка уста її живить,
Бездні чорної вона не чує співу,
Ще грають на лиці багрянцями вогні,
Сьогодні ще жива вона, а завтра — ні.

VII

Засмучена пора! Очей причарування!
З прощальної краси усюди б я радів —
Люблю я пишної природи пов'ядання,
Багрець і золото замислених лісів —
Шум вітру в деревах, і свіжий подих зрання,
І хвили млистої у небеса наплив,
І зрідка промені — і в перший раз морози,
І сивої зими далекі ще погрози.

VIII

Отак щоосені я розцвітаю знов,
І холод наш мене бадьорить і зміцняє,
Щоденні навички знов збуджують любов;
Чи голод надійде, чи сон ясний злітає;
І легко й радісно у серці грає кров,
Бажання збуджено і молодість буяє.
Я сповнений життя — такий мій організм
(Даруйте ви мені цей зайвий прозаїзм).

IX

Ведуть мені коня, і у роздоллі чистім
Він вершника несе, протоптуючи слід,
Під копитом його дзвінким і променистим
Дзвенить промерзлий діл і тріскається лід.
Та скоро гасне день — і сяєвом огнистим
Палає коминок — то на хвилину зблід,
То розгорається — я перед ним читаю
Чи давні задуми в душі своїй плекаю.

X

І забуваю світ — і от в самотині
Мене вколисує уяви чар глибокий,
І знову будиться поезія в мені:
На душу наплива ліричних хвиль неспокій,
Вона тремтить, звучить і хоче, мов у сні,
Нарешті вилитись у прояс слів широкий,
І тут до мене йде гостей незримий рій,
Знайомі постаті, солодкий витвір мій.

XI

.

XII

І думи збуджені хвилюються без краю,
І рими їм легкі торують добру путь,
Перо уже в руці, рука папір шукає,
Хвилина — і рядки свавільно потечуть.
В затоці неживій так корабель дремає,
І от матроси враз збігаються, повзуть,
Мерщій угору, вниз — розпущено вітрила,
І велетень пливе, й спинить його несила.

XIII

Пливе. Куди ж пливти?..

З ПОЕМИ «ЗАМКНЕНІ»

Ні, прийдуть ті часи, і не уникнем, може,
Загибелі всього, чим так пишались ми.
Весь світ поділиться на дві орди ворожі,
І буде знову кров і голос зброї й тьми.

По всій землі пройде шалений вихор бою,
І знищить і траву, і місто, геть усе,
І витимуть вовки над Сеною німою,
Від мурів Таввера і порох рознесе.

В глибинах душ тоді — тисячолітні квіти! —
Знов виникнуть і жах, і радощі буття;
Народи будуть знов сміятися, як діти,
Мов тигри, гризтися, кусати, як змія.

Усе, що нас гнітить, тоді зазнає тління,
Про наш забудуть біль, про славу і любов,
І зійде на землі незнане покоління,
І стане світ новий і загадковий знов.

В руїнах, де гули парламенти колишні,
Тепер лунатиме дітей безжурний крок,
Весела буде гра: добить оздобу пишні,
Багаття розпалить з отих старих книжок.

Визволення людей, велика мріє волі!
Тебе вітаю я, тобі складаю спів.
Нехай в кайданах я, та бачу поле, поле...
О сонце! прóсторе! височино степів!

КИНДЖАЛ

Із піхов вирваний, він очі вам сліпить,
Як і в минулі дні, нагострений і мужній,
Поет завжди з людьми, коли гроза шумить,
А пісня й буря — сестри дружні.

Коли не бачив я відважної руки,
Коли невільники чоло своє хилили,
Я мовчки йшов туди, де полягли віки,
Де загадкові сплять могили.

Як я ненавидів весь лад цього життя —
Ганебний і нудний, безбарвний і здрібнілий,
На слово боротьби лише сміявся я,
Не вірив в задуми несмілі.

Та ледве залунав десь поклик сурмача
І тільки прапори зажевіли без краю,
Як відповідь даю я піснею меча,
І з громом голос свій еднаю.

Кинджал поезії! Мов блискавиці лет
Кривавим дотиком ураз торкнувся криці.
І знову я з людьми, тому що я поет,
Тому що сяли блискавиці.

ДО ЩАСЛИВИХ

Надійде час, і загориться вік,
Що сяє десь в тисячолітнім леті,
І твердо стане вільний чоловік
Під небесами на своїй планеті.

Єдине місто землю обгорне
Блискучим склом, як дивною лускою,
Щоб листя більш не в'януло сумне,
Щоб вічно жить зеленою весною.

Щоб не було «уранці» і «вночі»,
А скрізь — проміння, і без хмар, без тінів.
Щоб світ не був ні твій, ні мій, нічий —
Лиш спільний дар майбутніх поколінь.

Царі стихій і владарі ества,
Милованці і відмети природи —
Усі здобудуть радість торжества,
Настануть роки втіх і насолоди.

Братерство, рівність і свобода — те,
Чого бажаєм і не ймемо віри,
І, що для нас ніколи не зросте,
Вони візьмуть відважно і без міри.

Із джерела розгаданих таїн
Нап'ються всі, шукаючи пізнання,
І образ Вроди здійсниться, і він
Наситить їх бажання найостанні.

І ляжем ми в віках, як перегній,
Ми всі, що вірим, прагнем і мандруєм,
І цього гімну — він в минулім мій —
Я знаю, світ прийдешній не почує.

Ми станем сном, примарним тягарем,
Що іноді гнітить німим кошмаром,
Вони прийдуть, як ми іще ідем.
За все заплатять їм, ми гинем даром.

Що ж! Неминуче хай мене схиля!
Я вже тепер майбутнє бачу небо!
І є чи ні крізь домовини шлях,
Я був! Я єсть! І вічності не треба.

ПІСЛЯ БЕНКЕТУ

Тремтіння пристрасті й печалі
Над морем охопило нас,
Коли трояндами квітчали
Її у передранній час.

На тілі, на рожево-білім,
Як кров, троянди процвіли;
Були самі ми в світі цілім,
І скелі храмом нам були.

Жерці ночей і насолоди,
Ми впали, раді і ясні,
Перед обличчям вічним вроди,
Співаючи святі пісні.

Та там, внизу, коли в тумані
Яснів простір далечини,
У сонній тиші дивно ранні
Рибалок впливли човни.

І тільки їх пісень убогих
До верховин донісся гук,
Вона не стримала тривоги
І вирвалась із наших рук.

І тільки сонця промінь кожний
Розбурхав хвилю огняну,
Вона зняла крик переможний
І кинулась у глибину.

ДО СЛУЖИТЕЛЯ МУЗ

Хор заповідний водять Музи
Там, де повік нема журби,
А ти і рідні Сіракузи,
Як давній Архімед, люби!

Коли на бурянім диханні
Ворожі мають прапори,
Зламай свій циркуль без вагання
І зброю сміливо бери.

Як вороги грозою криці
Країні з'являться твоїй,
Забудь всесвітні таємниці,
Точи кинджал тоді мерщій.

Велично закликає мрія,
І в гніві вища воля є,
Чоло схиляє Уранія,
Як грізна помста повстає.

Нехай боги і безпричасні
До всіх скорбот: їм вічно жить;
Та тільки в пристрасті прекрасний
Ти, що живеш єдину мить.

САМОТНІСТЬ

- Відійди, мов одплив, все буденне,
нікчемне квиління!
Хай, як місяць, тепер наді мною стоїть самота!
Чую, хвилі зникають і гуркає тихо каміння,
Бачу, смугу червону на заході дим обгорта.

Ті в перловій короні, а ті у вінку польовому,
Ті у простій одежі, на інших найкращі із шат,
Ті, як вітер, сміються, а ті не ховають утому,
І усі нахилились, до мене вернулись назад.

Ваші зори привітні і крок ваш
як завше сумирний...
Коли все повернулось, мабуть,
не змінився і я.
Шепочіте, підходьте: я був вам
і буду вам вірний,
Не скажу я нікому ні одне таємне ім'я.

Хай до пальців коханих мої доторкнуться
повіки,
Хай на груди знайомі схилю свої думи сумні,
Сестри ніжні! в дитинстві я вам записягся
навіки,
Тільки з вами я радий і з вами так легко
мені!

Вдалині затиха нарікання спокійне одпливу,
І зміїться на хвилях, зникаючи, місячна гра.
У вінку із волошок, схилившись до мене
щасливо,
Про усе пережите в розстанні говорить сестра.

ДО ГОРОДА

Пануючи над низькодолом,
Ти в небо звів списи вогнів,
Обгородившись частоколом
З стрімких фабричних димарів.

Шкляний, чугунний і цегляний,
Повитий у холодний дріт,
Ти — чарівник неублаганний,
Міцніший над усе магніт.

Драконе хижий і безкрилий,
Ти стережеш летючий час,
А крізь твої залізні жили
Тече вода, струмує газ.

Твоя утроба величenna
Несита здобиччю віків,
В ній ремствує Злоба огненна,
І Злидні закликають гнів.

Ти хитромудрими руками
Палаці збудувати міг,
Ще ти призначив пишні храми
Для статуй, для жінок, для книг.

Але ти кличеш, необорний,
Орду, щоб руйнувати вкрай,
Шлеш ватажків на мітинг чорний,
Нестаток, Гордість і Одчай.

Вночі, коли Розпуста сяє
І серед кришталевих стін
Так ніжно келихи сповняє
Отруєна жага хвилини,—

Ти гнеш рабів понурих спини,
Щоб легко у безсонну рань
Із ротаційної машини
Злітали задуми повстань.

Твій звір зрадливий, змію лютий!
Назустріч шалові й вітрам
Ти ніж, смертельний від отрути,
Заносиш над собою сам!

ГОДИНА СПОМИНІВ

Ізнов тужливо-ніжний спомин
Мене цілує в вічі. Скрізь
За променем згасає промінь,
І в серці тіні простяглись.

Немов моряк, здоланий морем,
Я все життя схопив, як стій,
З його надіями і горем
І захватом бентежних мрій.

І, застуючи всіх собою,
Хоч ледве видно їх самих,
До мене нахилились двоє
Жіночих образів німих.

То рухом пристрасно-зухвалим,
То безсоромно сміючись,
Те щастя кличуть, що сп'яняло
Мене і згаснуло колись.

То глянуть з милуванням чулим
І не ревнують, не кленуть,
Немов жалкують за минулим,
Мов наді мною сльози ллють.

І знову я з безодні ночі
На берег лину золотий,
І вперто хтось мені шепоче,
Що сам я вибрав жереб свій.

.

День потопили темні зливи,
Буруном вечір надійшов.
І спомин, ніжний і тужливий,
Загрожує цілунком знов.

ВІК ЗА ВІКОМ

Плуги розривають весняні
Порепану кожу земну,
Щоб хуга у сніжнім тумані
Завіяла далеч сумну.

Лукаві гречки червоніють,
Синіє дитинячий льон,
І знову долини біліють,
Вовки лиш проходять, мов сон.

Під гуркотом нива хитнула,
Від болю поникла долів,
І знову безмовно Микула
Відрізує скиби ланів.

І пращури стежать весною,
Як важко працюють сини,
Старезні, схилились вербою,
Туманом встають з низини.

І далі на шлях невідхильний
Крізь роки і злиднів, і смут
Проходить суворий і пильний,
Одвіку призначений труд.

SED NON SATIATUS

Що ж я зроблю, коли все мені мало,
Мало і ночів, і днин.
Що ж я зроблю, коли все мені мало
Вічнозелених долин!
Що ж я зроблю, коли все мені мало
І верховин, і глибин!
Що ж я зроблю, коли все мені мало
Темних жагучих годин!

Знову я хочу спізнати все минуле.
Серце, тремтіння готов!
Знову я хочу спізнати все минуле,
Жах, і скорботу, й любов!
Знову я хочу спізнати все минуле,
Все, що розбурхало кров!
Знову я хочу спізнати все минуле,
А ще незнане — і знов!

Руки неситі мої простягаю —
Славлю і тінь, і блакить.
Руки неситі мої простягаю —
Струни, як завжди бринять!
Руки неситі мої простягаю,
Хочу весь світ охопити.
Руки неситі мої простягаю,
Тіло кохане візьміть!

ДО ЗЕМЛІ

Мов батьків дім, як верховинець гори,
Люблю я землю: в лісі холодок,
Німі сузір'я, і блискуче море,
І хмар химерних невловимий крок.

Я звик в зелені простори дивиться,
Єдиний місяць — свідок давніх мрій.
І слух лоскоче грізна громовиця,
І темрява голубить погляд мій.

У іншій світі, на чужій планеті,
Під пестошами злotosяйних зір
За цим промінням засумую: де ти?
І пригадаю хвиль морських докір.

Серед квіток живих, істот крилатих,
Я по своїй тужитиму землі —
За щастям рук, в обіймах нерознятих
Під темним дубом, у сріблястій млі.

В Едемі вічним, де кінець шуканням,
Де щастя переповнить серце вкрай,
Уява викличе земні страждання
І смертних тіл натхнення і одчай.

Я — звірам брат, і ящурам, і риbam,
Весною чую, як трава зроста.
Молюсь землі, святим і чорним скиbam
Віддаючи пожадливі уста.

ЮНАКАМ

Однаково — ви вороги чи друзі
І я вам любий чи навек чужий,
Але я знаю: ви схилялись в тузі,
Кохали і таїлися від мрій.

Ви марите про поклики свободи
І вірите шалено у любов,
У вас життя шумує, наче води,
Біжить по жилах невгамовна кров.

Ви гострозорі, ваші легкі ноги,
Відвага подвигу хвилює вас,
Не боїтесь — шукаєте тривоги
І небезпеці раді раз у раз.

Тому для мене близькі ви і милі,
Мов для стеблини весняна земля,
У вашій волі зачерпнув я сили,
Ваш запал смілий поділяю я.

Ви — мій прообраз. Молодості ясній
В обличчі вашому — моя хвала!
Ви — те, що в світі дороге й прекрасне,
Води живої вічні джерелá!

Одного хочу — лиш до вас подібним
Незмінно бути: легким і живим,
Як хвилі океанові, свободним,
Як хвилі, що в блакить здіймають дим.

Як ви, і я у себе маю віру,
Співає доля і мені: радій!
Усього хочу і не знаю міри,
Вітаю пристрасть і смертельний бій.

Як вам усім, так і мені відкрито
У безвість темну, загадкову путь,
Летю вперед — по вигнутій орбіті —
В безкрайому просторі потонуть.

Чим буду завтра, зовсім ще не знаю,
Почую, може, кілька любих слів,
І десь розчиняться ворота раю,
А може, в серці зійде сум і гнів.

Отак живу і житиму в майбутнім —
В поезіях, хоч, може, й не для вас,
Милуючись дерзанням тим могутнім,
Що погляд ваш освітлює нараз.

ЖОВТЕНЬ 1917 РОКУ

Є місяці, накреслені навіки
В календарі століттів. Хто зітре
З таблиць всесвітніх березневі іди,
Коли останній провозвісник волі
Тирана римського ножем спинив?
Як позабуть холодну млу опівдні,
Шерег відважних, гук гармат та інше,
З чим грудня чотирнадцяте прийшло?
І Революції Великої ознаки,
Мов прапори, кривавим блиском мають,
Червця двадцяте спершу, і десятий
Серпневий день, і скорбний день брюмера.
У Франції ж обидва загорілись —
Лютнева і Липнева новина.
Та вище над усе, що промайнуло,
Над грудень, що прославив п'ятий рік,
Над лютий, що в сімнадцятому році,—

Палає Жовтня сонце вогняне,
Перетворивши осінь посмутнілу
В буяння сил і радісну весну
І запаливши день новий над світом,
Щоб з переможним сявом червоним
Правдиву путь ми віднайшли в віках!

ОКЛИКИ

Запитав я коршака в пустелі:
— Чом летиш так сумно в вишині?
— Час не той, земля уже не стеле
Трупів там, де йшли бої страшні.

Запитав я вовка: — Звідкіля ти?
Що у тебе за печаль така?
— Із заводу мусів я тікати,
Вже гудок на працю там склика.

Запитав я вітра: — Зловорожий,
Чом тепер так сумно ти гудеш?
— Більше я роздмухувать не можу
В городах безжалісних пожеж.

Запитав я у зими старої:
— Що твоя схилилась голова?
— Вже не владні снігові завої,
У домівках скрізь горять дрова.

Чути гук фабричний, на вокзалі
Свище поїзд про нові часи,
Прапори червоні пов'язали
Землю всю, неначе пояси.

Все, що вило грізно про нестаток,
Притаїлось, злизуючи кров,
Люди, люди, це лише початок,
Це четвертий Жовтень надійшов!

Із війни, із розруху, з руїни
Ми йдемо вперед без вороття.
Куємо щодня і щохвилини
Ми нове і радісне життя.

Хто працює, йди на свято з нами,
Путь для всіх — широка і ясна,
Заклик цей підносим над віками,
Заклик цей розквітнув, як весна.

Колишня колегія Галагана у Києві,
де навчався П. Филипович
(нині Музей літератури УРСР).

Марія Іванівна Філіпович —
мати поета.

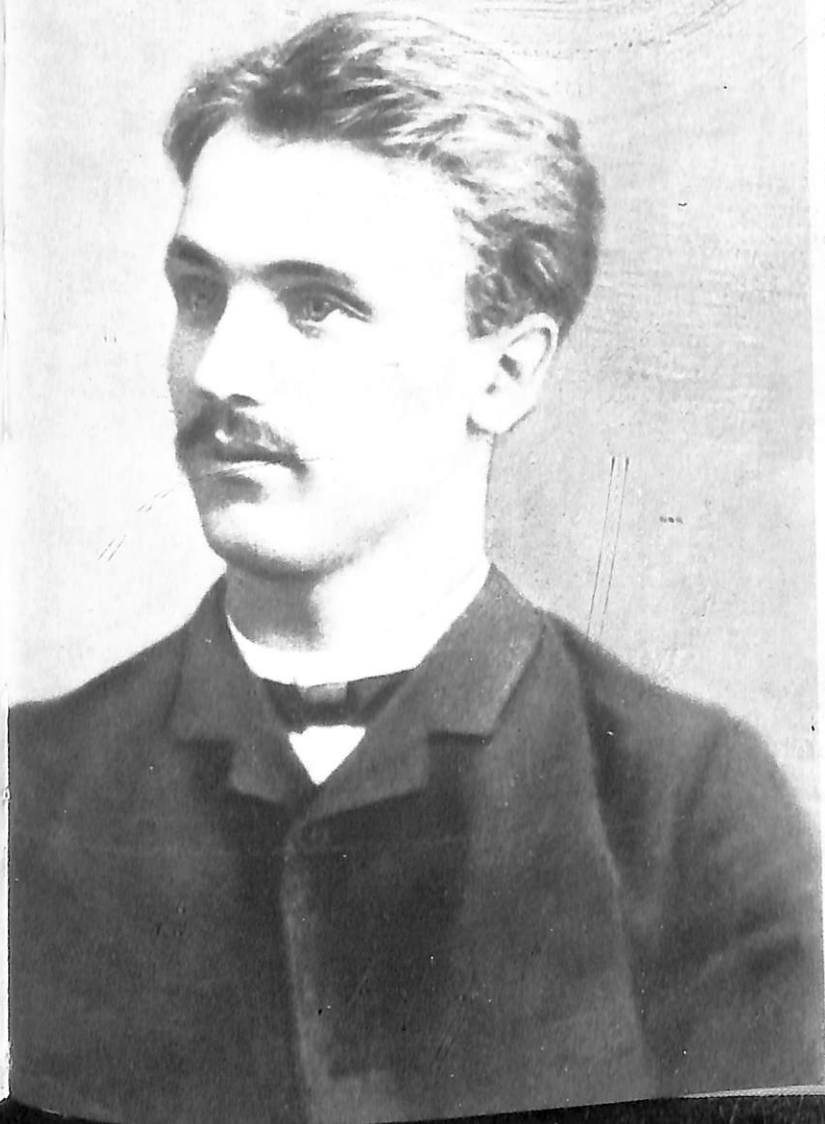

Петро Андрійович Філіпович —
батько поета.

П. Филипович
в молоді роки

Павло Филипович з братом Леонідом
у дитячі роки.

Автограф листа
П. Филиповича
до М. Зерова.

Обкладинка збірки
П. Филиповича
«Простір»
(1925).

24. XI. 923-

[illegible]

П. Филипович з друзями
під час навчання
в Златопільській гімназії.

П. Филипович (у першому ряду другий зліва)
серед друзів з літературного
угруповання неокласиків.

П. Филинович —
професор ІНО.
20-ті роки.

Семінарій академіка В. Перетца.
1910-ті роки. П. Филинович —
у третьому ряду третій зліва.

Марія Андріївна Михайлюк.

Б. Якубський, М. Рильський,
О. Бургардт і П. Филипович.

П. Филипович.
Початок 30-х років.

П. Филипович з дружиною
Марією Андріївною Михайлюк.
20-ті роки.

В конклаві всі заголосили:
Майбутнє наше вкрила тьма.
Ми батька рідного згубили.
Катма диявола, катма!

Дари, що кожен з нас приймає,
Дає нам страх, а не любов.
Та нетерпимість скрізь згасає,
Ну хто ж її розпалить знов?
Як люд не вдержать наші лапи,
Засяє істина німа,
І більшим буде бог від папи.
Катма диявола, катма!

Прибіг Ігнатій: не журіться!
Я всі права його посів.
Ніхто вже чорта не боїться,
А я лякаю й королів.
Мене збагачують усюди
Війна, убивства і чума.
Для бога ж досить лишків буде.
Катма диявола, катма!

Тут залунало: над усіми
Запанував ти, молодець,
І ордену, підпори Риму,
Боїться навіть бог-отець.
Як янголам не сумувати:
Для людства долі більш нема.
У спадок пекло взяв Ігнатій.
Катма диявола, катма!

ВІЩУВАННЯ НОСТРАДАМА НА 2000 РІК

Сучасник Генріха Четвертого, великий
Астролог Нострадам у віршах раз прорік,
Що зміниться весь лад і зникнуть всі владики,
Коли двотисячний настане в світі рік.
Тоді почують всі, а може, й в ближчій часі,
Десять коло Луврських стін луна тужливих
слів:

«Французи радісні, допоможіть невдасі.
Пробає помочі останній з королів».

Благатиме отак знесилена людина,
В лахмітті, без чобіт, убога і стара,
З вигнання ідучи,— і тут, на батьківщині,
На забавку чудну збіжиться дівтора.
Сенатор закричить: «Хто з торбою в народі
Не знає, що закон всіх вигнав жебраків?»
«Ні, добрий пане мій, один я в нашій роді.
Пробає помочі останній з королів».

«Чи дійсно є в тобі кров королів колишніх?»
«Так,— в відповіді цій майне гордині слід,—
У місті панському після молебнів пишних
Корону з скіпетром носив колись мій дід.
Ці речі він продав, бо мусив годувати
Підкуплених писак, газетних брехунів.
Мій скіпетр — цей ціпок,
з ним легко мандрувати.
Пробає помочі останній з королів».

Мій батько, весь в боргах,
скінчив життя в в'язниці,
Він жодному з ремесл не вмів навчить мене.
От і жебрачу я, і вже мені не сниться,
Що бідних багатій від себе не жене.

Вернувся я в рідний край і мушу пригадати,
Як предків гнав моїх він за старих часів.
Ах, згляньтесь хоч тепер на ці

величні втрати,—

Прохає помочі останній з королів».

Сенатор відповість: «Іди в мою господу,
Притулок дам тобі, живи і довший час.
Не маєм гніву ми проти твого роду,
Якщо такий жебрак прохає слізно нас.
І поки наш сенат вирішує у залі,
Якої долі ти нарешті заслужив,
Я сам, нащадок тих, що вас колись вбивали,
Допоможу тобі, останній з королів».

Тут Нострадам додав у стилі стародавнім:
«Республіка тоді для принца призначить
Сто луїдоров в рік, а потім добродійним
Він мером зробиться і всім почне годить».
У рік двотисячний, в історії читаєм,
Коли розквітне все, що лад новий завів,
В щасливій Франції, що стала тихим раєм,
Знайшов притулок свій останній з королів.

ПОТОП

Пророчий дар я з літ дитячих маю
І про майбутнє з богом говорив.
В старовину колись розливсь без краю
Такий потоп, що всіх владик втопив.
Так і тепер з прибоєм Океану
Усюди хвилі повстають страшні!
Відповідають: сієш ти оману.

Гей, королі, спочинете на дні.

У чому ж, боже, їх була провина?
Закони їх вславляти хтось навчав.
Як нагиалась перед нами спина,
То ми самі своїх зрікались прав.
Та піднеслися невгамовні води
На тих, що знали лиш безжурні дні.
В новий ковчег не пустять їх народи.

Гей, королі, спочинете на дні.

Що говориш хвилям? Син чорнявий Хама,
Царьок півголий, заклика мерщій:
«Мої боги розправляться із вами,
І хай прибуток збільшується мій!»
Із цим царком гендюють всі пірати,
Він на підданцях знається в ціні,
Щоб з ними цукром добре торгувати.

Гей, королі, спочинете на дні.

Султан Азійський кличе слуг, сердитий.
До всіх жінок і євнухів кричить:
Із їхніх тіл бажає спорудити
Загату, щоби хвилі не пустить.
В своїм сералі, де пишнота сяє,
Звідкіль розбіглись вартіві грізні,
Він палить, п'є, він голови стинає.

Гей, королі, спочинете на дні.

Даремно просять владарі Європи,
Щоб бог з'явився у зловісній тьмі
І врятував їх знову від потопу,
А бог до них: пливить лишень самі.
Та Океан вже заливає трони,
Тверда підпора зникла вдалині.
Згодяться тільки для монет корони.

Гей, королі, спочинете на дні.

Хто ж Океан цей, розкажи, пророче!
— Народи, всі, хто з голоду й від ран
Раніш вмирав, але тепер не хоче,
Щоб десь над ним порядкував тиран.
Втримати нас ніхто вже не здолає,
Збирались довго хвилі ці буйні.
А потім сонце в тихий день засяє.
Гей, королі, спочинете на дні.

НАВУХОДОНОСОР

Тепер біблійні теми в моді,
Тому пора згадати в оді
Царя, що втілювався в бика.
Хіба ж це новина така!
Але з захопленням придворні
Згинались перед ним проворні,
І скрізь вигукував їх хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

Ревів усюди цар рогатий!
«Не треба хмурно позирати,—
Йому казали повсякчас,—
В Єгипті був би бог із вас».
А скручують підданим шиї
Й людина, й бик однако вміє.
Нехай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

І цар одразу звик до стайні,
І дбав, як всі царі звичайні,
Щоб добре їсти й добре пить.
Дурні взялись його хвалить,
А вчені навіть запевняти,
Що знав латинські він цитати.

Нехай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

В газетах можемо знайти ми,
Що із міністрами своїми
Він на засіданнях не спав,
Хоч і зловив чимало гав.
Весь двір пишався в час погідний:
«Це вже не цар, а батько рідний!»
Нехай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

Любив він пахощі кадила,
За них жерцям казна платила,
Тим часом пастирський цей рід
Узяв і загнуждав нарід,
І навіть хтось лишив нам чутку,
Що й цар скакав під їхню дудку,
Нехай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

Нарід розгнівався і без крику
Закликав іншого владику,
Бик, що раніше царював,
Зробився тушею для страв,
І ним попи поласували
Так, що й про піст позабували.
Нехай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

Творці оплачених куплетів,
Ви не вишукуйте сюжетів,
Беріть оцей, що вибрав я.
Його цензура дозволя.
Підлесливу хвалу короні
Складайте у біблейнім тоні,
І хай вигукує наш хор:
«Будь славен, Навуходоносор!»

ЗДОВИЧ

I

Коли палючий день збудив міські квартали
І вдав на брук порожніх площ
І дзвін заголосив і кулі засвистали
В повітрі, мов огненний дощ;
Коли Париж повстав і почала зростати,
Мов море, збурхана юрба
І «Марсельзою» на поклики гармати
Лунала відповідь «раба»,—
У натовпі густім звичайно не пишались
Мундири сині наших днів;
Там під лахміттями серця людські здійсались,
Там до заржавлених курків
Хапався пальцями порив руки брудної;
Там з лайкою, крізь дим і грім,
Засмажені роти, кусаючі набої,
Скликали громадян: «Умрімі!»

II

А ці мазунчики, в яких на фрачній парі
Блищить триколірний значок,
Паркетні гультяї і лицарі бульварів,
Обличчям схожі на жінок.
Чи там були вони, коли посеред льоту
Картечі й шабельних страхіть
Простолюд-велетень, ота свята «сволота»
Безсмертною ставала вмиль?
Тоді як весь Париж розквітнув чудесами,
Лише ці зблідлі паничі
Через фіранку вниз вдивлялися часами,
Заткнувши вуха й тремтячи.

III

Тому що воля є не випещена цяцька
Із сен-жерменських модних дам,
Що непритомніє, почувши крик зненацька,
І фарби надає губам;
Це — жінка кремезна із персами тугими,
Дебелих сповнена принад,
Що йде, засмалена, з блискучими очима,
Не обертаючись назад;
І до вподоби їй юрби крикливий клекіт,
І барабанів гра гучна,
І дух порохований, і вибухів далеких
Та дзвонів і гармат луна.
Вона бере завжди коханців із плебеїв
І тільки тим віддасть любов,
Що можуть обійнять, з'являючись до неї,
Руками, де налипла кров.

IV

Бастільська первістка, дівчам палким і смілим
Вона прийшла і з перших стріч
П'ять років весь нарід,
від пристрасті сп'янілий,
За нею бігав день і ніч;
А потім скинула шличок фрїгійський в шанці,
Потрапивши в похідний стан,
Здавався їй миліш понад усіх коханців
Двадцятилітній капітан;
Вернулася вона прекрасно й нагою,
Знов шарф триколірний злетів
Між стін, прострелених ворожою рукою,
І витер сльози бідарів.
Трьох днів доволі їй — і зірвану корону
Тримає Франція в руці,
Розбито армію, і в мертву велич трону
Летять із бруку камінці.

Та сором! Той Париж, де гнів вражав красою,
 Париж, що величчю сліпив
 В той день, коли ураз народною грозою
 Розтрощено власть королів;
 Париж, де пишністю погребної відправи
 Нетління вкрито домовин,
 Де шерег прапорів, від куль метких дірявих,
 Нагадують руїни стін;
 Париж, що лаврами вквітчав свої клейноди,
 Якому заздрить цілий світ,
 Це місто, що йому з побожністю народи
 Вклонялись від давнєзних літ,
 Тепер воно лежить в брудній, смердючій ямі,
 Це — ринва темна і гидка,
 З якої тхне гниттям і чорними ковтками
 Нечиста покидь протіка;
 Це — кубло навісне, де бовдурі безстидні,
 Нудні салонні шатуни,
 Усюди бігають, щоб випрохать на злидні
 Хоч би льокайські галуни,
 Це — торжище жахне, де клекче без угаву
 Змагання всіх гендлярських зграй,
 Щоб дрантя і собі вірвать шматок кривавий
 Від влади, знищеної вкрай.

VI

Так, в поле загнаний із захистків дрімучих,
 Пробитий кулею кабан
 Лежить, здригаючись, і промінь нестерпучий
 Заходить до смертельних ран;
 Увесь запінений, більш борсатись не буде,
 Вже висолопив язика.
 І от йому кінець, між тим хортів зусюди
 Дзвінкий мисливський ріг склика,

І люта собачня спішить на заклик любий,
 Зростає хвилею як стій,
 Стрибає, гавкає і, вищиривши зуби,
 Радіє здобичі смашній,
 Всю зграю пущено — в кущах і над полями
 Лунає дика гавкітня
 Й летять вижлятники і доки з гончаками,
 Несеться крик: атю — ганяй!
 Якщо кабан упав і тулубом підтятим
 Лежить безсило на землі,
 Належить падло нам, і ми йому відплатим,
 Ганяй, тепер ми — королі!
 Нашийник нас тепер в покорі не тримає
 Ані арапники псарів.
 Хай кожен доскочу кров теплу випиває
 І м'ясо рве з усіх боків.
 І, мов поденники, завзяті до роботи,
 Вони напружують всю лють,
 Працюють пазурі і гострі зуби, доки
 Собі шматки не увірвуть,
 Щоб потім кожен з них, до власної конури
 Вернувшись з кісткою в зубах
 І суку стрівши наїжену й похмуру
 З ревним огником в очах,
 Міг пельку показати криваву й ледве ситу,
 Щоб гризла падло короля,
 І, кістку кинувши, вищать несамовито:
 «Ось частка здобичі моя!»

Шарль Бодлер

АВЕЛЬ І КАЇН

Нащадки Авеля, і спіть, і обжирайтесь,
Привітно посміхається вам бог.
Нащадки Каїна,
в бруднім багні валяйтесь,
Вмираючи від злиднів і тривоги.

Нащадки Авеля, від вашої офіри
Димок понюхатъ любить Серафим.
Нащадки Каїна, не ймете мукам міри,—
Коли ж кінець настане їм?

Нащадки Авеля, і збіжжя, і худоби
В господах ваших не злічить ніяк.
Нащадки Каїна, ви маєте утроби
Голодні, ніби у старих собак.

Нащадки Авеля, вам животи помітні
На огнищі родиннім добре гріть.
Нащадки Каїна, а ви, шакали бідні,
Від холоду серед печер тремтіть.

Нащадки Авеля, кохайтесь і плодітесь:
Вам грошей вистачить для немовлят.
Нащадки Каїна, в жадобі стережітесь:
Не можна збільшувати вам витрат.

Нащадки Авеля, ви вірите й травину
Жуєте, мов блощиці лісові.
Нащадки Каїна, шляхами без упину
Блукаєте в лахміттях і крові.

Нащадки Авеля, пождіть, ще ваші стерва
Розкішним гноєм будуть для полів.
Нащадки Каїна, і горю є перерва,
Здається, час визволення наспів.

Нащадки Авеля, ганьба вас напосіла,
Залізні шати пробиває спис.
Нащадки Каїна, зійдіть на небо сміло
І — переможці — скиньте бога вниз.

Арман Сюллі-Прюдом

ІДЕАЛ

Земля бліда, над нею місяць сяє
І небо світить зорями всіма,
Душа світів в повітрі поринає,
Але моєї зірки ще нема.

Іще ніхто не зрів її проміння,
Воно мандрує десь удалині,
І ним прийдешні зможуть
Причаруватись у майбутні дні. ^{покоління}

Коли вона засяє без упину,
Найкраща і найдалша між усіх,—
Про те, що я любив її єдину,
Скажіть, останні із дітей земних!

Поль Верлен

УЛЮБЛЕНА МРІЯ

Я звик її творить, чудну і владну мрію,
Незнана жінка це, і щоразу вона
Немов змінється, немов така ж ясна,
І я її люблю, вона мені радіє.
Кохає і тому вона одна уміє
Читати в моїй душі таємні письмена,
Нудьги холодний піт одсвіжує вона,
Коли вона в сльозах чоло моє леліє.
Чорнява? Золотава? Не пригадать мені.
Її ім'я? Як ті, і ніжні, і звучні
Наймення, що в житті моєму вже немає.
Її прекрасний зір, мов зір у статуй, зник,
А голос і важкий, і тихий так лунає,
Як відгук голосів, що стихнули навек.

МІСЯЧНЕ СВІТЛО

Загляну в душу вам, і краєвид чудний
Вкривають постаті масковані, і далі
Із лютнею в руках ведуть танок вони,
Та не заховують під одягом печалі.

Вславляють пестоці й кохання золоте
В мелодії глухій, засмученій квилінням,
Немовби і самі не вірять в щастя те,
І пісня їх злилась із місячним промінням.

З промінням місячним, прекрасним і сумним,
Що причаровує пташину у діброві,
Тоді, як водограй ридає перед ним,
Блискучий водограй в оправі мармуровій.

ОФОРТ

Нічна пора і дощ. Роздерто обрій тьмянний
Від обрисів шпилів і веж, та крізь тумани
Готичне місто вже згасає вдалині.
В долині три стовпи, і трупи навісні
Гойдаються на них, і їх танець безсонний
Дзьобами жадними підгойдують ворони,
Тоді як їх ступні — пожива для вовків.
Розгублений терник і декілька кущів
Аж настовбурчують своє останнє листя
На чорнім тлі примар, ганьби і беззахистя.
Ще далі — в'язнів трьох роззутих і блідих
Веде загін солдат, і в кожного із них
Холодне і пряме блищить вістря сталеве,
Немов щоб зупинить невпинний лет дощеві.

Анна Ноай

* * *

Пишу для того я, щоб, як мене не буде,
про мій щасливий світ могли дізнатись
люди,
і хочу передать юрбі майбутній я,
які прекрасні скрізь природа і життя.

Уважна до трудів у полі і у хаті,
я позначала все, чим дні були багаті,
тому, що глиб землі, і води, й огневій
ніде не красні так, як у душі моїй.

Я мовила про те, що бачила і чула,
від правди серця я свого не відвернула
й плекаю почуття гарячі і міцні,
щоб зберегти любов, як ляжу у труні.

І щоб якийсь юнак, знайшовши ці писання,
відчув одразу жаль, принаду й здивування.
Як подруги його покинуть молоді,
іще палкіш мене полюбить він тоді.

* * *

* * *

ПРИМІТКИ

ЛІРИКА

Поетична спадщина Павла Филиповича (1891—1937) включає в себе оригінальну лірику і художні переклади з російської і французької поезії.

За життя поета вийшли в світ дві книжки його лірики «Земля і вітер» (1922) і «Простір» (1925). Наприкінці 20-х — на початку 30-х рр. у різних республіканських газетах і журналах з'являються нові ліричні вірші й переклади, які повинні були увійти в заплановану третю збірку.

Дане видання є першим найповнішим зібранням віршів і перекладів поета. Твори, що включалися в збірники, розміщені в послідовності, яка була запропонована самим поетом. Інші твори (в розділі «Поза збірка-ми») друкуються в хронологічному порядку. Тексти творів та їх датування встановлюються за останньою редакцією прижиттєвих публікацій поета.

В примітках подаються необхідні бібліографічні відомості та пояснюються окремі важливі для розуміння тексту реалії.

У підготовці цієї книжки велику допомогу упорядникові надали родичі поета М. К. Гейбель-Филипович, В. О. Ніковська-Филипович, Г. І. Филипович, З. М. Филипович, а також Г. П. Кочур, за що висловлюємо їм нашу глибоку вдячність.

Збірка «Земля і вітер»

Вірші подаються за виданням: П. Филипович (Зорев). Земля і вітер./В-во «Слово», Київ, 1922. Друковано дві тисячі примірників).

«Дивись, дивись, безмежні перелоги»

Перелоги, переліг (обліг) — необроблене поле.

«Єдина воля володіє світом»

Уперше надруковано в ж. «Шляхи мистецтва», 1921, № 2.

«Він тікав, і дививсь, і знову»

І на чорнім коні Ленору Без упину мчав у степах.

Ленора — персонаж однойменної балади німецького поета Г.-А. Бюргера (1747—1794).

«На поталу камінним кригам»

Уперше надруковано в ж. «Шляхи мистецтва», 1922, № 1.

І на всій безмежній країні Ні один ще Лазар не встав. Лазар — біблійний персонаж; за біблійною легендою, Ісус Христос воскресив померлого Лазаря. В даному вірші йдеться про загиблих на війні, що вже ніколи не воскреснуть, як Лазар.

«Гризи залізо»

А там, в вигнанні, Глузують Юди... Юда — Іуда Іскаріот, за біблійним міфом, один з апостолів, котрий запродав свого вчителя Ісуса Христа за тридцять срібляників; у переносному розумінні — зрадник.

«Тіні людей і камінь»

Темний Владар землі — за релігійними уявленнями, сатана, диявол.

«Не сонце — п'яна шинкарка»

А я (спадкоємець Феба!)... Феб — одне з імен Аполлона, в давньогрецькій і давньоримській міфології бог мудрості, покровитель мистецтв, у тому числі й поезії.

«Не злато, ливан і смирну»

Не злато, ливан і смирну Приносять троє царів — бібл., йдеться про трьох волхвів, трьох мудреців зі Сходу, що прийшли поклонитися немовляті Ісусові Христові й принесли дари — золото, ладан і миро (пахощі). Тут автор цитує Євангеліє від Матея (Матвія) в його церковнослов'янській версії (гл. 2, ст. 11).

І навіть дано Орфею... Всевладну силу, щоб нею І камінь зробив живим! Орфей — за давньогрецькою міфологією, знаменитий співець, що вмів своїм голосом і грою на золотих струнах кіфари зачаровувати, одухотворювати природу.

«Не хижі заклики пожеж»

Епіграф «Я на сторожі коло їх Поставлю слово...» — цитата з вірша Т. Г. Шевченка «Подражаніє 11 псалму» (1859).

«Коли летять, як сиві зграї»

Епіграф «Як страшно!.. Людське серце До краю обідніло» — цитата з поетичного циклу П. Г. Тичини «Скорбна мати» (1918).

«Розпорошивши снігову примару»

Діряві хмари... Розкидав вітер повз Волосожару... Волосожар — українська народна назва зоряного скупчення Плеяд у сузір'ї Тельця.

«Саломея»

Хай проклинав пророк Йоканаан Під полотняним небом Іудеї, — Над всім лунав лиш голос Саломеї... Перед тобою голова кривава... Саломея — біблійний персонаж, дочка Іродіади та її першого чоловіка Ірода Филипа, танцівниця, на бажання якої було страчено Йоканаана (Іоанна Хрестителя — св. Іоанна Предтечу). Вірш написано з приводу вистави п'єси О. Уайльда «Саломея». На цю ж тему М. Зеров створив однойменний сонет і присвятив його П. Филиповичу (в сонеті у формі

інакомовлення висловлено пораду залишити біблійні перекази і надати перевагу античності).

Збірка «Простір»

Вірші подаються за виданням: П. Филипович. Простір. (Слово, Київ, 1925. Друковано одну тисячу примірників).

«Місяця срібний дзюб». Уперше надруковано в ж. «Червоний шлях», 1924, №№ 11—12 з жанровим підзаголовком «балада».

Думка росте, немов Башту дме Вавилон. За біблією, у Вавилоні (стародавньому місті в Месопотамії, столиці Вавилонії) люди спробували побудувати вежу до небес, за що були покарані — бог змішав всі мови будівників, щоб, не розуміючи одне одного, вони не могли добудувати вежу.

«Весь день на дратах коливається дощик». Уперше надруковано в ж. «Червоний шлях», 1924, № 7.

Над містом піднісся новий Кампанелла! Кампанелла Томазо (1568—1639) — італійський мислитель-утопіст, автор книги «Місто Сонця» (1602).

«Леза мислів». Уперше надруковано в ж. «Нова громада», 1924, № 23.

В синій етер Мчїть, літаки! Етер (грец.) — ефір; на початку XX ст. деякі фізики висловлювали гіпотезу, що ця «небесна» речовина є середовищем, де поширюються хвилі тепла і світла.

Спартак. Уперше надруковано в ж. «Нова Громада», 1924, № 25.

Гордий Рим... Залізні легіони... Легіон (лат.) — вища бойова одиниця в армії Стародавнього Риму.

«Енеїди» бронзові рядки... Йдеться про епічну поему «Енеїда» видатного римського поета Вергілія Марона Публія (70—19 до н. е.).

Консули і претори — навіщо? У Стародавньому Римі консул — почесний титул; претор — заступник і помічник консула.

Лесбіє, Катулла не цілуй! Катулл Гай Валерій (бл. 87—54 до н. е.) — римський поет. Лесбія (Клодія) — кохана Катулла, персонаж його поезії.

Зникло Міма безсоромне грище... Мім (грец.) — лицедій.

Колізей упав у чорну млу. Колізей — амфітеатр у Римі, визначна пам'ятка античної архітектури (75—80 н. е.).

Візьмуть «Спартака» Джованіолі. Джованьйолі Рафаелло (1838—1915) — італійський письменник, сподвижник Гарібальді, автор історичного роману «Спартак» (1874) про повстання римських рабів і гладіаторів.

«А там, на Заході, лягла залізна осінь». Уперше надруковано в ж. «Нова громада», 1923, №№ 11—12.

Версаль і Рур — йдеться про події січня 1923 р., коли, порушивши Версальський мирний договір 1919 р., Франція разом з Бельгією захопили Рур, промисловий район на заході Німеччини.

«Хилиться сумно і гнівно»

Там молода Бондарівна Мертва лежить у труні. Бондарівна — образ із популярної в українському і білоруському фольклорі історичної пісні про події національно-визвольної війни з польською шляхтою.

Мономах. Уперше надруковано в ж. «Червоний шлях», 1923, №№ 4—5.

Не Візантія — До стегу звук. Візантія — держава, що виникла в Східній частині Римської імперії у IV в.; мала велике значення як спадкоємниця культури Риму.

О Мономаше! Ти не навчай, Що щастя наше Покора й рай. Йдеться про відомий твір великого князя київсь-

кого Володимира Мономаха (1053—1125) «Повчання своїм дітям».

Київ

Ні вінками Атен... Атени — Афіни.

Андрій Первозваний На високих горах твоєю славу прорік... За легендою, апостол Андрій Первозваний на узвишші правого берега Дніпра провів заснування Києва (в I в. н. е.).

Що владарів колишніх потлілі клейноди! Клейноди — атрибути влади, регалії.

Поміліла ріка, вал зрівнявся — осів... Йдеться, очевидно, про Змієві вали вздовж берегів Дніпра, зокрема й на території Києва.

З античних барельєфів. Уперше надруковано в ж. «Червоний шлях», 1923, № 8.

...надійшла богиня — Таки спокійна, владна і струнка, Навіки світлозора, у шоломі, Блискучий спис трима її рука, У другій — дар іще невідомий. Мається на увазі Афіна Паллада (грец.) або Мінерва (лат.) — у давньоримській міфології богиня мудрості, наук, мистецтв, і ремесел.

Людина і море (З Бодлера)

У другу збірку «Простір», крім тридцяти шести оригінальних віршів, П. Филипович включив також два переклади — з Бодлера і Баратинського, надаючи їм важливе значення у загальній композиції книжки. У вірші Бодлера «Людина і море» П. Филиповича, можливо, привабила романтична ідея вільної стихії — моря і людської душі, ідея безкінечності простору і вічності руху. Це, власне, розвиток тих філософських «космічних» образів, які з'явилися ще раніше, в першій збірці.

З Боратинського

Другий переклад — «З Боратинського» («Чому невіллям думки про волю милі?») — за своїм змістом контрастує з попереднім: замість безкрайнього і нестримно-буйного моря з'являються тихі хвили — «край берегів своїх, яких їм не змінить»; замість «людини вільних днів» — «раби розумні», що поєднати повинні «всі задуми свої із жеребом своїм». Думка про роздвоєність людської душі, про співіснування романтичних поривань і тверезості «любомудра» поєднує поета і з Бодлером, і з Баратинським. (У своїх наукових дослідженнях і у перекладах П. Филипович дотримувався старовинного написання прізвища російського поета — не Баратинський, а Боратинський).

«Минула ніч тривожно і безславно»

Вірш написаний на мотиви «Слова о полку Ігоревім».

Кончак — половецький хан, який в 1185 р. переміг військо князя новгород-сіверського, Ігоря Святославича і взяв його в полон.

«Скоро серпень надійде ясний» Під назвою «Серпень» цей вірш уперше був надрукований в ж. «Нова громада», 1923, №№ 7—8.

«Небо осіннє, мов квітка, марніє»

Марія — Марія Андріївна Михайлюк, дружина поета.

«Ідесь надійшло наостанку»

Минаю будинок Держбанку... Вірш присвячений дружині поета, М. А. Михайлюк, яка працювала в київському Держбанку.

«Не тале день»

Уперше вірш був надрукований в ж. «Нова громада», 1923, №№ 5—6.

«Закликав червень чарівну теплінь»
Уперше вірш надруковано в ж. «Нова громада», 1923, №№ 3—4.

Поза збірками

«Червоний ранок догорів» Уперше в добірці з двома наступними творами вірш було опубліковано в ж. «Музагет», 1919, №№ 1—3. Це перші українські поезії П. Филиповича.

Тарас Шевченко

Три фрагменти з цього поетичного циклу — «Київ (Зустрічі з Кулішем)», «Новопетровське (Перша частина)» і «Повернення (На пароплаві)» — вперше були опубліковані в ж. «Життя й революція», 1926, № 4.

Київ (Зустрічі з Кулішем)

Снівають «Гриця» та «У лузі»... — йдеться про українські народні пісні «Ой не ходи, Грицю» і «Ой на лузі, та ще й при березі».

Повернення (На пароплаві)

Великий Ватте і Фултон! Дитина ваша все збагне,
Владик і трони та корони Вона вже скоро проковтне.
А дідицями поласує, Немов цукеркою школяр — перифразований відомий вислів Т. Г. Шевченка з його «Щоденника» від 27.VIII.1857 р.

Кримська елегія. Вперше надруковано в ж. «Життя й революція», 1926, № 10.

Аюдаг, Ведмідь-гора, — гірський масив поблизу Гурзуфа.

Місто. Вперше надруковано там, де й попередній вірш.
Розіта. Вперше вірш було надруковано в ж. «Життя й революція», 1926, №№ 2—3.

Ямби. Вперше надруковано в ж. «Життя й революція», 1927, № 1.

...Я вийшов з саду і звернув униз. Де вулиця прямує до музею. Ідеться про колишній Міський (тепер Першотравневий) парк, що виходив на колишню Олександрівську (Революції, тепер — Кірова) вул., яка веде до Музею українського образотворчого мистецтва УРСР.

Дивлюсь — будинок, зовсім невеликий. І мармурова дошка на стіні, І напис: «Тут збирались декабристи»... Мається на увазі будинок генерала М. Расвського, у якому в 20-ті рр. XIX ст. зустрічались декабристи (нині б. № 14/1 по вул. Кірова). Меморіальна дошка (скульпт. Т. Кратко) була встановлена 1925 р.

«Не скажуть ні фарби, ні книги»

Вперше опубліковано в ж. «Глобус», 1927, № 8.

«І ти взяла моє надбання» Вперше цей і наступний вірші з'явилися у підготовленій Євгеном Кирилюком публікації в альманасі «Поезія», 1971, № 1 (з матеріалів фонду М. К. Зерова, який зберігається в ЦДАМЛМ УРСР).

«Дотик блідої руки» Вперше опубліковано там же, де й попередній вірш.

Семенко. Вперше було надруковано разом з наступним віршем «На Косинку» в збірнику «Літературні пародії». Шаржі, епіграми, акrostихи, фейлетони, гуморески, афоризми й карикатури. (Київ, вид-во «Маса», 1927). Співавтором вірша «На Косинку» вважають М. Рильського.

Коли розквітнуть квіти... Вперше опубліковано в ж. «Життя й революція», 1928, № 4.

Гурзуф. Уперше надруковано в ж. «Життя й революція», 1928, № 7.

На півосінній дощ...

Уперше надруковано в ж. «Життя й революція», 1928, № 10.

Сонна ніч впливає...

Вперше вірш опубліковано в ж. «Життя й революція», 1929, № 4.

Я не хочу марити й гадати, Що лишивсь незламно-молодим. Ремінісценція відомого твору. С. Єсеніна «Не жалею, не зову, не плачу».

Як листя торішнє... Вперше опубліковано там же, де й попередній вірш.

«Я — часточка мала всесвітнього зв'язку».

Вперше надруковано в ж. «Життя й революція», 1930, №№ 11—12.

Епітафія неокласиків. Вперше надруковано в кн. Ю. Клена «Спогади про неокласиків», 1947, Мюнхен.

Гете. Вперше опубліковано в ж. «Життя й революція», 1932, №№ 6—7.

...сплять веймарські сади — з 1775 р. до кінця життя Й.-В. Гете жив у Веймарі, там він і похований (1832).

Але на обрії зростає робітнича Республіка... — очевидно, мається на увазі Паризька комуна 1871 р.

Не вертерівський жаль — ідеться про відомий роман Й.-В. Гете «Страждання молодого Вертера» (1774).

ПЕРЕКЛАДИ

Із російської поезії

Євген Баратинський. «Мій хист малий...»

Уперше надруковано в «Антології російської поезії в українських перекладах». Вст. стаття й редакція В. Якубського. ДВУ, 1925. В цю ж антологію увійшов і другий переклад «Чому невільника думки про волю милі», вміщений також у збірці «Простір» (1925).

Олександр Пушкін. Село.

Переклад цього пушкінського вірша разом з перекладами віршів «Анчар» і «Знов я відвідав» вперше було опубліковано у виданні: О. Пушкін. Вибрані твори. Книгоспілка, Харків — Київ, 1927.

Муза.

Нові переклади пушкінських творів — «Муза» і «Осінь» (уривок) — з'явилися у перевиданні: О. Пушкін. Вибрані твори. Вид. 2-ге, доповнене й перероблене. Книгоспілка, Харків — Київ, 1930.

Валерій Брюсов. З поеми «Замкнені».

Переклад фрагмента з поеми В. Брюсова «Замкнені», а також переклади віршів «Кинджал», «До щасливих», «Після банкету», «До служителя Муз», «Година споми-нів», «Самотність», «Вік за віком», «Sed non satiat», «До землі», «Юнакам», «Жовтень 1917 року» вперше були вміщені у книзі, що вийшла до перших роковин смерті російського поета: Валерій Брюсов. Поезії. (Переклади М. Зерова, М. Рильського та П. Филиповича. Заг. ред. Б. Якубського). ДВУ, 1925.

До города.

Уперше цей переклад надруковано в книзі: Декла-матор. Уложив Микола Зеров. Сяйво, Київ, 1929.

О клики.

Уперше опубліковано в газ. «Більшовик», 1934, 9 жовтня (№ 194).

Із французької поезії

П'єр-Жан Беранже. Смерть диявола.

Переклади пісень-памфлетів П.-Ж. Беранже «Смерть диявола», а також «Віщування Нострадама на 2000 рік»

вперше з'явилися в ж. «Життя й революція», 1932, № 8—9.

Потоп.

Переклад вірша вперше надруковано в «Літератур-ній газеті», 1932, №№ 20—21.

Навуходоносор.

Переклад уперше надруковано в ж. «Глобус», 1932, №№ 14—15.

Огюст Барб'є. Здобич.

Переклад твору вперше з'явився у ж. «Глобус», 1932, №№ 7—8.

Шарль Бодлер. Авель і Каїн.

Переклад уперше надруковано в книзі: Декламатор. Уложив Микола Зеров./Сяйво. Київ, 1929.

Арман Сюллі-Прюдом. Ідеал.

Переклади твору Сюллі-Прюдона, а також віршів По-ля Верлена «Місячне сяйво» та «Офорт» і Поля Фора «Я піду на берег, поцілунків жди!» й «Ця дівчина по-мерла, померла від кохання» вперше були надруковані Григорієм Кочуром з його ж докладною вступною стат-тею у ж. «Жовтень», 1971, № 9.

Поль Верлен. Улюблена мрія.

Переклад цього верленівського вірша разом з пере-кладом ліричного твору Анни Ноай «Пишу для того я, щоб, як мене не буде...» вперше був опублікований Гри-горієм Кочуром у «Літературній Україні», 1968, № 4.

З М І С Т

«Врятує вроду і себе людина...» *Костенко На-
таля* 5

ЛІРИКА

Збірка «Земля і вітер» (1922)	48
«Дивись, дивись, безмежні перелogi»	48
«Єдина воля володіє світом»	49
«Він тікав, і дививсь, і знову»	49
«Ніч, як циганка стара»	50
«Тремтіла тінь, і вечоріли хмари»	51
«На поталу камінним кригам»	51
«Знов увечері»	52
«Гризи залізо»	53
«Тіні людей і камінь»	53
«Коли затихнуть двері»	54
«А я живу, і дні приходять»	55
«Не сонце — п'яна шинкарка»	56
«Заклинаю вітер і хмари»	56
«Шануй гніздо старого чорногуза»	57
«Не злато, ливані і смирну»	58
«Колосом стигне слово»	58
«Не хижі заклики пожеж»	59
«Я — робітник в майстерні власних слів»	60

«Слава весняній траві»	60
«Уже давно розвиднялося...»	61
«Нехай архангел у труби трубить»	61
«Не смуги золото-сизі»	62
Гроза	62
Сонце	63
«Вже чекають поблідлі дні»	63
Пісня	64
«Коли почую твій співучий голос»	65
«Коли летять, як сиві зграї»	66
Ніч	67
«Розпорошивши снігову примару»	67
«Білявий день втомився і притих»	68
«Надхмарний вітер повелів»	68
«Хай на небі зовсім змарнілий»	69
«Синіє сніг, і стеляться розмови»	70
«Я ждав: промине тоска»	70
Саломея	71
Снігова королева	72

Збірка «Простір» (1925)

«Нема словам лічби»	73
Різьбярі	75
«На стінах вечірня тінь»	76
«Місяця срібний дзюб»	77
«Весь день на дротах коливається дощик»	79
«Тих комашин на убогі стіни»	80
«Лезами слів»	80
Спартак	81
«А там, на Заході, лягла залізна осінь»	82
«Хилиться сумно і гнівно»	82
Володимир Мономах	83
Київ	86
З античних барельєфів	87
Людина і море (З Бодлера)	88
З Боратинського	88

«Візьмеш у жменю сонного насіння»	89
«Залізний заклик чорних димарів»	90
«Не вино, не сон і не отруту...»	91
«Нехай знаходить золоті піщини»	91
«Кому не мріялось, що є незнана Муза»	92
«Минула ніч тривожно і безславно»	94
«Ти поглянь — у темній чаші»	94
«Скоро серпень надійде ясний»	95
«Жовтих плям тривожне коло»	96
«Немов оту з пожовклими листами»	96
«Вмовляє ніч вогні біляві»	97
«Це призначив тоскний, неблаганний»	98
«Небо осіннє, мов квітка, марніє»	99
«І десь надійшло наостанку»	99
«Смеркає знов — і на папері»	100
«Затверднула земля, і сонце примерзає»	100
«Мов сірі дні, умруть бажання кволі»	101
«Вітри і розталь»	101
«Не тане день»	102
«Знову небо в озерах синіє»	103
«Здивуй увагою своєю»	103
М. К. Заньковецький	104
«Закликав червень чарівну теплінь»	105

ПОЗА ЗВІРКАМИ

«Червоний ранок догорів»	108
«А коли вставали люде»	109
«Десь хмарки од сонця»	109
Тарас Шевченко	110
Київ (Зустрічі з Кулішем)	110
Новопетровське (Перша частина)	112
Повернення (На пароплаві)	114
Кримська елегія	117
Місто	118
«Не скажуть ні фарби, ні книги»	118

Розіта	119
Ямби	120
«І ти взяла моє надбання»	122
«Дотик блідої руки»	123
Кіно	123
Семенко	125
На Косинку	125
На Косинку	126
Коли розквітнуть квіти...	128
Гурзуф	130
Напівосінній дощ	130
Сонна ніч впливає...	131
Як листя торішнє...	132
«Я — часточка мала всесвітнього зв'язку»	133
Епітафія неокласиків	133
Гете	133

ПЕРЕКЛАДИ

Із російської поезії

Баратинський Євген	136
------------------------------	-----

Пушкін Олександр

Село	137
Анчар	139
«Знов я відвідав»	140
Муза	142
Осінь (Уривок)	142

Брюсов Валерій

З поеми «Замкнені»	146
Кинджал	147
До щасливих	148
Після бенкету	149
До служителя Муз	150
Самотність	151
До города	152
Година споминів	153
Вік за віком	154

Sed non satietas	155
До землі	156
Юнакам	157
Жовтень 1917 року	158
Оклики	159
Із французької поезії	
<i>Беранже П'єр-Жан</i>	
Смерть диявола	161
Віщування Нострадама на 2000 рік	163
Потоп	164
Навуходоносор	166
<i>Барб'є Огюст</i>	
Здобич	168
<i>Бодлер Шарль</i>	
Авель і Каїн	172
<i>Сюллі-Прюдом Арман</i>	
Ідеал	174
<i>Верлен Поль</i>	
Улюблена мрія	175
Місячне світло	175
Офорт	176
<i>Ноай Анна</i>	
«Пишу для того я...»	177
<i>Фор Поль</i>	
«Я піду на берег, поцілунків жди!»	178
«Ця дівчина померла, померла від кохання»	178
ПРИМІТКИ	179

Библиотека поэта

Литературно-художественное издание

**Филипович
Павло Петрович**

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель
Костенко Наталья Васильевна

Киев, издательство «Радянський письменник»

На украинском языке

Редактор
О. В. Лупій
Художник
М. П. Вуск
Художній редактор
Н. В. Мясковська
Технічний редактор
Л. М. Бобир
Коректор
Г. П. Лукова

ИБ № 2818

Здано на виробництво 12.10.88.
Підписано до друку 19.04.89.
Формат 70×90^{1/32}.
Папір офсетний № 1. Гарнітура шкільна.
Офсетний друк. 6,25 фіз. друк. арк.+8 вкл.,
7,9 умовн.-друк. арк., 7,9 умовн. фарбовідб.,
7,71 обл.-вид. арк.
Тираж 4000 пр. Зам 1527-8. Ціна в оправі 1 крб.

Видавництво
«Радянський письменник».
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Львівська
книжкова фабрика «Атлас».
290005, Львів-5, вул. Зелена, 20.

Произведения Павла Филиповича (1891—1937) —
талантливое украинского поэта,
представителя «неоклассиков» —
после репрессий 1935 года
не печатались и почти неизвестны
нашим современникам.
Это — первое самое полное издание,
где помещены произведения
из прижизненных сборников поэта,
а также малоизвестные стихи
и переводы.

Филипович П. П.
Ф53 Поезії/Редкол.: В. В. Біленко та ін.;
Вступ. ст. і прим. Н. В. Костенко.—
К.: Рад. письменник, 1989.— 196 с. (Б-ка
поета).

ISBN 5—333—00283—5

Твори Павла Филиповича (1891—1937) — та-
лановитого українського поета, представника
«неокласиків» — після репресій 1935 року не ви-
давалися і майже не відомі нашим сучасникам.
Це перше найповніше видання, де вміщено твори
із прижиттєвих збірок поета, а також маловідомі
вірші та переклади.

Ф 4702640202-093 170.89
M223(04)-89

ББК 84Ук7-5

1

F

T

2

N

D

F

